

ANTALYA
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

ANTALYA FETİH SEMPOZYUMU

“Cumhuriyet’in 100. Yılı Anısına
Antalya’da Türk Tarihi ve Medeniyeti”

——— 04-05 Mart 2024 ———
Akdeniz Üniversitesi - Edebiyat Fakültesi

Antalya’nın
Fethi

13.30–15.00

Kaşgarlı Mahmut
Konferans Salonu
Edebiyat Fakültesi

BİRİNCİ OTURUM

Oturum Başkanı:
Prof. Dr. Ekrem KALAN

Prof. Dr. **Murat KEÇİŞ** ve
Müjdat NAMDAR

Francesco Balducci Pegolotti'nin Kayıtlarında
Antalya Limanı

Dr. **Necmi Atik**

Antalya İli Selçuklu Dönemi Taş Kitabeleri
Üzerinde Yapılan Çalışmaların Edisyon Kritiği

Öğr. Gör. **Serdar Aslan**

Antalya ve Alanya Müzelerindeki Selçuklu
Dönemine İlişkin Kâşî Eserlerin İncelenmesi,
Sanatsal ve Teknik Açıdan Değerlendirilmesi

Bahattin Bayram

Framing the Conquest

15.00–15.15

KAHVE ARASI

Antalya İli Selçuklu Dönemi Taş Kitabeleri Üzerinde Yapılan Çalışmaların Edisyon Kritiği

Necmi Atik*

Antalya’da merkezde Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemine ait 96 kitabe bulunmaktadır. Antalya kitabeleri üzerine yapılan ilk çalışma, Süleyman Fikri Erten’in 1922 yılında “*Antalya Livası Tarihi*” adıyla yayınladığı Osmanlıca eseridir. Erten, 1922 yılındaki çalışmasında 26 kitabe okumuştur. Okuduğu kitabelerin hatırı sayılır kısımları ise okunamamış veya eksik bırakılmıştır. Erten, 1940 yılında Türkçe yayınladığı “*Antalya Vilayeti Tarihi*” adlı eserinde 66 kitabeye yer vermiş, Latin harflerine transkripsiyon etmemiş ve Türkçe tercümelerini yapmamıştır. Antalya kitabeleri konusundaki tespit edebildiğimiz ikinci çalışma Ahmed Tevhid’in, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası’nda 1925 yılında yayınladığı “Antalya Surları Kitabeleri” başlıklı makalesidir. Tevhid, söz konusu makalesinde 52 kitabe okumuş, Türkçe tercümelerine yer vermemiştir. Scoth Redfort ve Garry Leiser, I. İzzeddin Keykavus dönemi Fetih kitabelerini ve iki burç kitabesini, toplamda 45 kitabeyi çalışmışlar ve “*Taşa Yazılan Zafer*” adıyla 2008 yılında yayınlamışlardır. Antalya kitabeleri konusunda Leyla Yılmaz ve Kemal Tuzcu tarafından yapılan 74 kitabelik çalışmada, 2010 yılında “*Antalya’da Türk Dönemi Kitabeleri*” adıyla yayımlanmıştır.

Çalışmamız, Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi, Anadolu Selçuklu Beylikler Dönemi ve Selçuklu Dönemi Mezar Taşları adıyla üç ana başlıktan oluşmaktadır. Söz konusu kitabelerin saha çalışmaları sırasında tarafımızdan çekilen fotoğrafları üzerinde çizim çalışmaları da yapılmış, tamamı Arapça olan kitabeler okunmuş ve Türkçeye çevirilmiştir. Arşiv taramaları ile ilk defa tespit ettiğimiz kayıp kitabeler ve yine tarafımızdan ortaya çıkarılan 11 kitabe dahil toplam 96 kitabeden 90 tanesi Erten’in, Tevhid’in, Redfort-Leiser’in ve Yılmaz-Tuzcu’nun çalışmalarıyla okuma ve çeviri olarak karşılaştırılıp incelenecek ve edisyon kritikleri yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Antalya Tarihi, Antalya Müzesi, Selçuklu, Kitabe, Epigrafi.

Giriş

1946 yılında keşfedilen ve Antalya’nın Yağcı Köyü sınırlarında yer alan Karain Mağarası, Antalya’daki yerleşik hayat konusunda binlerce yıl öncesinden (tahminen M.Ö. 6000-5000) izler taşımaktadır.¹ Tarihi kaynaklarda Antalya, günümüzde Kaleiçi olarak bilinen bölgede, Olbia ve Korykos adında iki köyden oluşmaktaydı.² Bölgeye, M.Ö. VII. yüzyılda Grekler, M.Ö. 547’de Farşlılar ve M.Ö. 334’te İskender hâkim olmuştur.³ Bergama Kralı II. Attalos (M.Ö. 159-138), çevresi, limanı, iklimi, tarıma elverişli toprakları, zengin su kaynakları ve coğrafi konumu ile her yönden câzibe merkezi olan Antalya’yı ele geçirir ve bölge de inşâ ve imar çalışmaları yapar, Olbia ve Korykos’u birleştirir, bölgeyi şehir statüsünde tanzim eder ve bir deniz üssü kurar.⁴ Adını kurucusu II. Attalos’tan alan ve Antik çağlarda Attaleai adı ile anılan

*Dr. İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0001-7370-8577, necmiatik@hotmail.com

¹ Füzûzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987, s. 9-12.

² Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul 1956, s. 3.

³ Clemens Emin Bossch, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atılan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957, s. 13.

⁴ Gülay Tigrel, “Alanya Yöresinde Antik Bir Liman”, *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975, s. 613-628.

Antalya, Atalia, Adalia, Ortaçağ ve Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında ise Antaliyye, Adalya şeklinde geçmektedir.⁵

Bir dönem korsanların elinde kalan Antalya, M.Ö. 79 yılında Romalıların eline geçer ve M.S. 43'de Roma eyaletleri arasına katılır. Antalya'yı ziyaret eden tek Roma İmparatoru Hadrianus (M.S.117-138) zamanında Antalya'da büyük imar çalışmaları yapılır ve şehir tamamen muhkem surlarla çevrilir.⁶

Antalya 860 yılında Abbâsi donanma komutanı Fazl b. Karîn tarafından kısa süreli ele geçirilirse de zaptı mümkün olmaz. Bizans tekrar şehre hâkim olur ve İmparator VI. Leon (886-912) Antalya dış kale surları önüne hendek kazdırır ve perde surları inşa eder.⁷

1077'de Alpaslan'ın Anadolu'ya girişiyle fetih hareketlerinin hızlandığı yıllarda Kutalmışoğlu Süleyman Şah (1077-1086) 1085 yılında Antalya'yı fetheder ve 1103'e kadar şehir Selçukluların idaresinde kalır. II. Haçlı seferinde (1148) Antalya haçlı askerlerine üs vazifesi görür. 1181'de II. Kılıçaslan şehri muhasara eder ama alamaz. 1207 yılının ilk aylarında Gıyaseddin Keyhusrev (1205-1211) kaleyi kuşatır ve 5 Mart 1207'de Antalya'yı fethederek, Mübarezeddin Ertokuş'u subaşılığına/valiliğe getirir, şehre bir kadı, imam, müezzin ve hatip tayin eder. Kaleyi ve şehri onarımdan geçirir.⁸

1211 yılında şehid düşen I. Gıyaseddin Keyhusrev'in yerine tahta I. İzzeddin Keykâus geçer. I. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğulları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubad arasında yaşanan taht mücadelesini fırsat bilen Antalya'daki gayr-i müslim ahâlî ayaklanır. 1215 yılında, Kıbrıs'tan yardım alan Montbeliard, kara bir leke olarak tarihte yerini alan ve "bir Cuma baskını" adıyla bilinen kanlı bir katliamla şehri zapteder, Müslüman ahaliyi çoluk-çocuk, genç-yaşlı, kadın-erkek demeden tamamen kılıçtan geçirir ve bir kısmını yüksek kale surlarından kayaların üzerine atarak katleder. Durumu haber alan İzzeddin Keykavus (1211-1220) ordusuyla Konya'dan derhal hareket ederek, 1215 yılının Aralık ayında Antalya'yı kuşatır ve 22 Ocak 1216 tarihinde şehri geri alır. İzzeddin Keykavus, bu talihsiz katliamın tekrar yaşanmasını önlemek için, Kalekapısı'ndan başlayan ve Kırkmerdiven'de biten, sekiz burçtan oluşan iç kale surlarını inşa ettirir. Yaşanan talihsiz katliamı, şirkin iktidar olduğu dönemi, Antalya'yı fetih için denizden ve karadan bir aylık muhasarada yaşanan mücadele, cehd ve gayreti anlatan Anadolu Selçuklu Dönemi'nin en muhteşem Fetihnâme'lerini mermer taşlara yazdırarak bu surların ve burçların doğu taraflarına koydurur. Şehrin valiliğine yine Mübarezeddin Ertokuş'u tayin eder. Diğer surlar genişletilir ve yeni ilaveler yapılır, rıhtım tamir edilip, bir tersane kurulur. Antalya, Selçuklu deniz kuvvetlerinin merkezi haline getirilir, Emîrû's-Sevâhil (Sahil Beyliği) ikame edilir. Antalya ticaret limanı ve askeri üssü ile dönemin güçlü bir şehri olur. Güçlü bir donanmanın teşekkül ettirilmesiyle, Akdeniz sahillerinde başarılı fetih seferleri yapılarak, Antalya'ya olası bir saldırı için gerekli önlemler alınır.⁹

1220'de genç yaşında yakalandığı bir hastalık sonucu vefat eden I. İzzeddin Keykavus'un yerine kardeşi I. Alaaddin Keykubad Selçuklu sultanı olur. I. Alaaddin Keykubad (1220-1237) dönemi Antalya imar faaliyetleri daha da hızlanır. Moğol zulmünden kaçarak Antalya'ya gelen

⁵ Feridun Emecen, "Antalya", *TDVİA*, c.I, s. 232-233.

⁶ Mansel, s. 13.

⁷ Besim Darkot, "Antalya", *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s. 460.

⁸ İbn Bibi el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadi, *el-Evâmiru'l-'Alâ'ıye fi'l-'Umûri'l-'Alâ'ıye* (Hzr. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. No:1833, Ankara 1996, s.31-132; Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 134; *Selçuklu Tarih Araştırmaları* (Hzr. Altan Çetin-Bilal Koç), TTK, Ankara 2014, s.95-167; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971, s. 45-293.

⁹ İbn Bibi, s. 162-167; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 307-312.

Türkmenlerin yerleştirilmesi amacıyla I. Alaaddin Keykubad, 1225 yılında Kaleiçi'ne, İmaret Kapısı'ndan başlayan ve deniz kıyısında biten, 19 burçtan oluşan bir içkale inşa eder. Gayri müslim tebaa bu surların doğu kısmına yerleştirilir. Bu dönemde, Alanya'da fethedilerek ikinci bir ticaret limanı ve askeri üs Alanya'ya inşa edilir, tersane kurulur ¹⁰

II. Gıyaseddin Keyhusrev (1237-1246), II. İzzeddin Keykavus (1246-1260) ve III. Gıyaseddin Keyhusrev (1265-1282) dönemlerinde Antalya'da çeşitli imar çalışmaları olmuş, Anadolu Selçuklu Devleti dağılınca beylikler döneminde şehir Hamidoğulları'nın Teke Beyliği kolunda kalmıştır. Teke Bey'i Mehmed Bey'in zamanında 1361 yılında Kıbrıs kralı Pierre Antalya'yı ele geçirmiş ancak 1373'te Mehmed Bey, Antalya limanına girişi engelleyen iki burç arasına gerili zinciri kırarak şehri tekrar geri almıştır. Mehmet Bey, bu zaferden sonra Zincirkıran Mehmet Bey olarak anılmıştır. ¹¹

Yıldırım Beyazıd zamanında 1392 yılında Antalya Osmanlı hâkimiyetine girmiş, 1402 Ankara Savaşı'nı kazanan Timur, oğulları vasıtasıyla şehri yağmalamıştır. 1472'de haçlı donanması tarafından son bir saldırıya uğrayan Antalya'nın, limanı koruyan zinciri kırılır, dış mahalleler yakılır, yıkılır ancak surlar aşılamaz. ¹²

1919'da Mondros Mütârekesi ile İtalyanlar şehri işgal eder, iki yıl süren işgalden sonra 1921'de İtalyanlar Antalya'yı terkederler. Antalya, Cumhuriyet döneminde aynı adlı ilin merkezi olarak varlığını sürdürmektedir.

Antalya'da tarih boyunca yapılan tahribat ve yağmalardan günümüze çok az izler kalsa da bu izler çok değerli ve önemlidir. Bu izleri takip ederek, 2015 yılından bugüne kadar Antalya ili kitabeleri üzerinde yaptığımız saha çalışmalarında, in-situ hâlindeki kitabeleri tek tek yerinde inceleme imkânımız oldu (Ek 1). Bu süreçte gerek surların üzerine gerek önlerine yapılmış binaların çatılarına çıkarak, kitabelerin yerinde tespitini ve fotoğraf çekimlerini yaptık. Yer yer 20-25 metre gibi tehlikeli yükseklik ve bölgelerde bulunan kitabelerin bazen üzerine gelmiş yabancı zeytin dallarını, bitki ve çalılarını temizledik, bazen de kitabe üzerini örtecek şekilde yapılan çatıları kaldırtmak için bina sahipleriyle uzun görüşmeler yaptık. Diğer taraftan Antalya Müzesi envanterlerini taradık, taş kitabelerin bulunduğu sergi alanı ve müze deposunda farklı zamanlarda detaylı araştırmalarda bulunduk. Bu çalışmalarımızda Anadolu Selçuklu dönemine ait 8 kitabe, 2 mezar taşı kitabesi ve 1 mezar sanduka kitabesini ilk defa tespit etmiş olduk.

Kitabeler, medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında olduğu kadar dil ve tarih çalışmaları için de önemli kaynak ve belge niteliği taşımaktadırlar. İslâmî kitâbeler konusunda araştırma yapmak İslâm milletlerinin dilini, tarihini, sosyal hayatını, edebiyatını ve bilhassa İslâm yazı çeşitlerini de bilmeyi gerektirmektedir. Kitâbeler satır satır okumak, yazmak, estampaj ve fotoğrafını almak suretiyle epigrafi metotlarına göre tesbit edilir. Metinler ekseriya girift, bazan da yazı istif kuralları dışında harf ve kelimelerin yeri değiştirilerek yazılmış olduğundan araştırmacı kitâbenin dil ve hat sanatı özelliklerini iyi bilmesi yanında şiir, vezin ve ebced hesabı konusunda da yeterli bilgiye sahip olmalıdır.

Anadolu Selçuklular döneminde kitabe yazılarında köşeli, tezyinî ve örgülü cinsleriyle kûfî yazısı yavaş yavaş yerini celî sülûs yazıya bırakmıştır. Anadolu beylikleri ve Selçuklular zamanındaki kitâbelerde kûfiden ziyade celî sülûs kullanılmıştır. Celî sülûs formunda

¹⁰ İbn Bîbî, s. 268-169; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 331.

¹¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Teke Oğulları", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnogrfya Dergisi*, sayı I, Devlet Matbaası, İstanbul 1933, s. 96.

¹² Hasan Moğol, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, Ankara 1991, s. 17-28.

Antalya’da, kale içi ve kale dışında Selçuklulara ait toplam 96 kitabe bulunmaktadır. Bu kitabelerin, 84 tanesi Anadolu Selçuklu Devleti döneminden, 12 tanesi Beylikler döneminden kalmadır. Söz konusu 96 kitabenin -20 tanesi kayıp- 20 tanesi Antalya Etnoğrafya Müzesi’nde, diğerleri ise Selçuklu dönemi yapılarının üzerlerinde bulunmaktadır. Antalya’da, İzzeddin Keykavus dönemine ait 48 kitabe; Aladdin Keykubad dönemine ait 24 kitabe; II. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait 6 kitabe; II. İzzeddin Keykavus dönemine ait 4 kitabe, III. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait 1 adet kitabe ve Anadolu Selçuklu Beylikleri dönemine ait 12 kitabe bulunmaktadır.

Dönemi	Burç ve Sur Kitabeleri	Yapı Kitabeleri	Kayıp Kitabeler	Mezar Taşı Kitabeleri
I. Gıyaseddin Keyhusrev		1	1	
I. İzzeddin Keykavus	48		12	
I. Alaaddin Keykubad	20	4	7	
II. Gıyaseddin Keyhusrev	3	3		
II. İzzeddin Keykavus		4		
III. Gıyaseddin Keyhusrev		1		
Selçuklu Beylikler		7		5
Toplam	71	20	20	5

Tablo 1: Antalya merkez Selçuklu kitabelerinin dönemlerine ve çeşitlerine göre dağılımı

Antalya ili merkez Kaleiçi ve kale dışında bulunan Selçuklu kitabelerinin günümüze ulaşanları ve daha önce tespit edildiği halde kaybolmuş olanları çalışmamızın kapsamı içerisindedir ve Antalya Müzesi Envanteri’nde¹³ yer alan taş kitabelerle birlikte değerlendirilmiştir. Kale dışında bulunan kitabelerin konum açıklamaları yapılmış; Kaleiçi’nde yer alan kitabelerin ise mevkii bilgisine yer verilmeyip, ekteki haritada lokasyonları gösterilmiştir (Ek 2).

Antalya kitabelerini ilk defa okuyan ve yayını 1922 yılında “*Antalya Livası Tarihi*” adıyla Osmanlıca neşreden Süleyman Fikri Erten’dir. Erten, Antalya kitabelerine söz konusu eserinin 54-59. sayfaları arasında yer vermiş ve sadece 26 kitabenin orijinal metinlerini kaydetmiştir. Kaydettiği kitabelerin hatırı sayılır kısmı ise okunamamış ve eksik kalmıştır. Erten, 1940 yılında Türkçe neşrettiği “*Antalya Vilâyeti Tarihi*” adlı eserinde (48-61 sayfaları arası) ise 96 kitabeden 66 tanesinin orijinal Arapça metinlerini vermiş, lakin Latin harflerine transkribe ve Türkçe tercümelerini yapmamış ve kitabelerin bir kısmında eksik okumuştur.

¹³ Antalya Müzesi: Antalya ve civarını 28 Mart 1335/1919 yılında işgal eden İtalyanların, İtalyan asâr-ı atika (eski eserler) uzmanları ile kitabe ve heykelleri İtalyan Konsolosluğu’na taşımaları, Osmanlı döneminde Mekteb-i Sultânî’de dinî ilimler, Cumhuriyet döneminde Türkçe öğretmeni olan Süleyman Fikri Erten’i harekete geçirir ve kendisini Kasım 1919’da asâr-ı atika memuru olarak tayin ettirip, Tekeli Mehmet Paşa Camii’nin batı tarafında bulunan Bayraktar Baba Mescidi’ni müze yaparak (1914 yılında, Kalekapısı’nın iki kapısı arasında yer alan ve Bayraktar Baba Türbesi olarak bilinen yapı, Kalekapısı yıkılırken Bayraktar Baba’nın naaşı da Paşa Camii yakınına nakledilir. Erten, *Antalya Livası Tarihi*, s. 127) Antalya merkezinde olan eski eserleri toplamaya başlar. 1921 yılında Rumlar’ın Antalya’dan tehciri üzerine boş kiliselerden Panaya Kilisesi’ne (şimdiki Alaaddin Camii) müzeyi taşır ve 1937 yılına kadar Panaya Kilisesi müze olarak hizmet verir. 1937 yılında müze Yivli Camii’ne nakledilir ve 1972 yılında günümüzdeki Antalya Müzesi’ne nakledilene kadar Yivli Minare, Antalya Müzesi olarak kullanılır. Erten, *Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi*, 1/7/1940, Antalya Müze Arşivi.

Ahmed Tevhid, 1925 tarihli TTEM'in 9. sayısının 165-177. sayfalarında yer alan ve Osmanlıca yayınlanan, "Antalya Surları Kitabeleri" başlıklı makalesinde 96 kitabenin 52 tanesini kaydetmiştir. Erten'in eserinde olduğu gibi Tevhid'de, günün şartları çerçevesinde yaptığı çalışmasında kitabelerin bir kısmını okuyamamış ve hatalı okumalar yapmıştır. Tevhid, kitabelerin sadece Arapça metinlerini kaydetmiş, Laitn harfleriyle okunuşlarına ve Türkçe tercümelerine çalışmasında yer vermemiştir.

Scoth Redford ve Garry Leiser'in ortak çalışması olan ve 2008 yılında yayınlanan "*Taşa Yazılan Zafer*" adlı eserde sadece İzzeddin Keykavus dönemi Fetih kitabeleri ile iki adet burç kitabesi, toplamda 45 kitabe incelenmiştir. Leyla Yılmaz ve Kemal Tuzcu tarafından yapılan ve "*Antalya'da Türk Dönemi Kitabeleri*" adıyla 2010 yılında yayınlanan çalışmada Anadolu Selçuklu dönemine ait 96 kitabeden 74 tanesine yer verilmiş, Latin harfli okunuşları yazılmış ve Türkçe tercüme yapılmıştır. Ayrıca çalışmamızda Antalya Arkeoloji Müzesi eski müdürlerinden Kemal Turfan'ın 1955 yılında hazırladığı anıt fişlerine de zaman zaman yer verilmiştir.

Araştırmacı	Burç ve Sur Kitabeleri	Fetihnâme Kitabeleri	Yapı Kitabeleri	Mezar Taşı Kitabeleri	Toplam
S. Fikri Erten	20	37	9	0	66
Ahmed Tevhid	15	35	2	0	52
Redfort - Leiser	2	43	0	0	45
Yılmaz - Tuzcu	18	43	11	2	74
Kemal Turfan	8	4	8	1	21
Necmi Atik	23	43	19	5	90

Tablo 2: Araştırmacıların üzerinde çalıştığı Antalya merkez Selçuklu kitabelerinin sayısı

Makalemizde, saha çalışmaları ve arşiv taramaları ile ilk defa tespit ettiğimiz kayıp kitabeler dahil 96 kitabeden, tarafımızdan yine ortaya çıkarılan 11 kitabeye birlikte¹⁴ 90 kitabeye yer verilmiş, kitabeler hakkında daha önce yapılan çalışmalar karşılaştırılıp incelenerek edisyon kritikleri yapılmıştır. Söz konusu çalışmalardan Süleyman Fikri Erten SFE, Ahmed Tevhid AT, Kemal Turfan KT, Scotth Redford-Garry Leiser SR-GL, Leyla Yılmaz – Kemal Tuzcu'nun LY-KT şeklinde dipnotlarda isim ve soy isimlerinin baş harfleriyle yazılmıştır.

Antalya Selçuklu dönemi kitabelerin orjinal dili Arapça'dır. II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemi burç kitabesinde görüldüğü üzere nadiren Farsça kelimelere de rastlanılmaktadır. Kitabelerin başlangıç cümleleri ufak farklılıklarla aynıdır. Kitabelerde, Abbâsi halifelerinin, Tuğrul Bey'den

¹⁴ Necmi Atik, "Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri", *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2018, sayı 10, s. 111-158

başlayarak Selçuklu sultanlarına, tahta oturma, zafer kazanma gibi çeşitli vesilelerle verdikleri ünvanlara¹⁵ Selçuklu sultanlarının isimlerine uygun sıfatlarda eklenerek kitabeler yazılmıştır.¹⁶

1. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi

Anadolu Selçuklu Devleti sultanlarının hakimiyet dönemlerinde Antalya’da kitabesi bulunanlar; I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad, II. Gıyaseddin Keyhusrev, II. İzzeddin Keykavus ve III. Gıyaseddin Keyhusrev’dir.

a. I. Gıyaseddin Keyhusrev Dönemi (1205-1211):

Selçuklu dönemine ait ilk kitabe, Antalya’yı 1207 yılında fetheden I. Gıyaseddin Keyhusrev dönemine ait olmalıdır. Gıyaseddin Keyhusrev’e ait izler takip edildiğinde, 17. yüzyılda Antalya’yı da ziyaret eden ve kitabelerin varlığından bahseden Evliya Çelebi’nin meşhur eseri *Seyehâtnâmesi*’nde ;” ...ve medresenin mukâbelesinde yol aşırı Darbhane Medresesi Sultan Keyhusrev ve hatununundur...” açıklamalarıyla karşılaşılır.¹⁷ Ayrıca Antalya Müzesi’nin kurucusu Erten’in, “*Antalya Vilâyeti Tarihi*” adlı eserinde konu ile alakalı; “*Kaybolmuş kitabelerden başka Antalya’da bulunan Selçuk kitabelerinden anlaşıldığı üzere tarihsiz olarak Keyhusrev bin Kılıçaslan’a (Antalya’nın birinci fâtih) ait yalnız bir kitabe*” şeklinde bilgiler verilmektedir.¹⁸ Yaptığımız çalışmalara ve geniş araştırmalara rağmen şu ana kadar söz konusu kitabe veya I. Gıyaseddin Keyhusrev adına herhangi başka bir kitabe tespit edilememiştir.

1. Camii Kebir/Ulu Camii/Cumanın Camii/ Şehzade Korkut Camii

Antalya Selçuklular tarafından 5 Mart 1207 tarihinde fethedildiğinde, şehrin en büyük kilisesi olan Panhagia (Panaya) Kilisesi, Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev’in emriyle camiye tebdil edilmiştir. Panhagia Kilisesi’nin camiye tebdil edildiğini İbni Bîbî’nin (ö.1285) 1280 yılında Farsça kaleme aldığı ve Selçuklu tarihini anlattığı *Selçuknâme* adlı tek nüshası olan yazma eserinin 99. sayfasındaki şu ifadelerden öğreniyoruz: "Kadı, hatip, imam ve müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihraplar kuruldu"¹⁹

İbni Bîbî’nin; "Kadı, hatip, imam ve müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihraplar kuruldu" ifadelerinden, yeni fethedilmiş bir yere hemen mescid ve cami inşa edilemeyeceğine göre, imam, müezzin ve hafızlar tayin edilip, minber ve mihrapların kurulmasının izahının (olmayan camiye imam ve müezzin atanmayacağına ve sokağa minber ve mihrap kurulmayacağına göre), namazların eda edileceği ve Cuma namazlarının kılınabileceği bir kilisenin camiye çevirilmesi anlaşılmaktadır.

II. Murad Han (1421/1451), İbni Bîbî’nin Farsça yazdığı “*Selçuknâme*”yi Türkçe’ye tercüme etmesi için Yazıcızâde Ali Efendi’yi bu konuyla alâkalı görevlendirmiştir. Yazıcızâde Ali, 1423

¹⁵ Tuğrul Bey, Rükneddîn (ركن الدين); Alparslan, Es-Sultânü’l-mu’azzam, Ebu’l-fethi (ابو الفتح); Melikşah, Şâhinşah, Es-Sultânü’l-meşriki ve’l-mağribi (شاهنشاه؛ السلطان الشرق والغرب); Melikşah oğlu Mahmud, Nâsiru’d-dünyâ ve’l-dînî (ناصر الدنيا والدين); Melikşah’ın oğlu Muhammed Tapar, Şâhinşah (شاهنشاه); Melikşah’ın oğlu Bekyaruk, Gıyâsü’d-dîn (غياث الدين) İbnu’l-Esîr, *el-Kâmil fi’t-Târih*, c. X, s. 161-214; İbrahim Kafesoğlu, “Selçuklular”, *İA*, X, s. 368); Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 35, 153.

¹⁶ Gıyaseddin isimlilere: Gıyâsü’d-dünyâ ve’l-dîn غياث الدنيا والدين, İzzeddin isimlilere: İzzü’d-dünyâ ve’l-dîn علا الدنيا والدين; Alaaddin isimlilere: Ala’d-dünyâ ve’l-dîn علا الدنيا والدين

¹⁷ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, İstanbul 1996, c. IX, s. 285-290.

¹⁸ Erten, *Antalya Vilâyeti Tarihi*, İstanbul 1940, s. 62.

¹⁹ İbni Bîbî, “Kitâbu evâmiri’l-‘alâniyye fi’l-umûri’l-‘Alâiyye”, Ayasofya Yzm No. 2985, s. 99.

senesinde İbn Bîbî'nin eserinin tercümesini bitirir ve esere kendisinden ve devrin bazı önemli eserlerinden de Selçuklu tarihi hakkında yeni bölümler ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Yazıcıoğlu Ali'nin *Selçuknâme*'si, diğer isimleriyle *Tevârih-i Âl-i Selçuk* ve *Oğuznâme*, Selçuklu Devleti ve Oğuz Türkleri hakkında bilim adamlarının kabul ettiği en önemli kaynaklardandır. Söz konusu eserin 86. sayfasında Panhagia Kilisesi ile alakalı şu ifadeler yer almaktadır: “Ve kilisâyı mescid idub kâdî ve hatîb ve imam ve müezzin koyup minber ve mihrab etdiler” İbni Bîbî'den 143 yıl sonra yine güvenilir ve meşhur bir tarihçinin şerh olarak yazdığı “ve kilisâyı mescid idüp” ifadeleri, Panaya kilisesinin Selçuklular döneminde net bir şekilde camiye tebdil edildiğini ortaya koymaktadır.²⁰

Gıyaseddin Keyhusrev döneminde camiye tebdil edilen Pangahia Kilisesi'ne mutlaka bir kitabe konulduğu vakıadır. Lakin tüm araştırmalarımıza rağmen kayıp kitabeyle ait herhangi bir iz rastlanılamamıştır.

b. I. İzzeddin Keykavus Dönemi (1211-1220)

İzzeddin Keykavus'un yaptırdığı surlar, Kalekapısı'ndan başlayarak, Uzun Çarşı Sokağı'nın sonundaki kırkmerdivende bitmektedir. Selçuklu'da yaptırılan bütün burçların hatta bazen sur bedenlerinin üzerine mutlaka kitabe koyma geleneği vardır. Sekiz burçtan müteşekkil bu surun altı burcundaki kitabelerden 1, 4, 5 ve 6. burç kitabeleri kayıp; 2. burç kitabesi Antalya Müzesi'nde ve 3. burç kitabesi ise ait olduğu burçta in-situ hâlinindedir. İzzeddin Keykavus dönemine ait herhangi bir yapı kitabesine rastlanılamamıştır.

Bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi Roma ve Bizans dönemlerinde Kaleiçi'ni boydan boya ayıran burç ve surlar bulunmamaktadır ve buna da gerek yoktur. Kaleiçi'nin boydan boya ayıran ilk sur ve burçlar, 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihtiyar, kadın-erkek demeden bir katliam ve soykırım gerçekleştiren gayri müslim tebaanın bu cinayetleri tekrar işlememeleri için, I. İzzeddin Keykavus'un 1216 yılında Antalya'yı Rumlardan geri aldığı anda tedbir maksadıyla yaptırılmıştır. I. İzzeddin Keykavus Burç ve Surları Kalekapısı'ndan başlayan ve Mermerli'de sona eren dokuz burçtan oluşmaktadır. Lakin Kaleiçi ile alakalı yapılan bazı araştırma ve çalışmalarda, I. İzzeddin Keykavus Sur ve Burçları yok hükmündedir ve bahsi dahi geçmemektedir.

1. Burç Kitabesi (Kayıp)

Erten'in²¹ ve Tevhid'in²² yapmış oldukları çalışmalarda, birinci burç ve kitabesi ile alakalı herhangi bir bilgi vermemelerinden söz konusu burcun 1922 yılı öncesi yıkıldığı anlaşılmaktadır.

2. Emir? Burcu Kitabesi

Erten'in ve Tevhid'in Antalya kitabeleri ile alakalı çalışmalarında, I. İzzeddin Keykavus surlarından birinci burç ve kitabesine ait herhangi bir bilgi vermemelerinden, söz konusu burcun 1922 yılı öncesi yıkıldığı ve kitabesinin de kaybolduğu anlaşılmaktadır.

I.İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinin başlangıç cümleleri, bu kitabede olduğu gibi, şayet kitabede yeterli yer varsa besmele veya tevhiddir ve devamında başarının Allah'ın bir lütfu olduğu vurgulanır. I. İzzeddin Keykavus'a ait “el-gâlib” ünvanının kullanıldığı kitabede yazılı

²⁰Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, Hız. Abdullah Bakır, TTK Yay., 2014, s. 86.

²¹ Süleyman Fikri Erten, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338/1919.

²² Tevhid, “Antalya Surları Kitabeleri”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbul 1 Mayıs 1341 (1925).

diğer ünvanlardan “izzü'd-dünyâ ve'd-dîn, ebu'l-feth, emîrû'l-mü'minîn” gibi ünvanlar Selçuklu sultanları tarafından ortak kullanılmaktadır. Burçları yaptıran emirler için, “el-'abdü'd-da'îf” yani zayıf kul sıfatı kullanılmakta, güç ve iktidarın sultana ait olduğu ifade edilmekte ve sultana olan bağlılık anlatılmaktadır. “el-fakîr” sıfatını da kullanan emirler, Allah'ın rahmetine olan ihtiyaçlarını da kitabelerde dile getirmektedirler.

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak tespit edilen,²³ daha sonra I. İzzeddin Keykavus dönemine ait kitabeler üzerine yapılan çalışmalarda kayıp olduğu ifade edilen²⁴ Kalekapısı tarafından (Uzun Çarşı Sokak) I. İzzeddin Keykavus Surları'ndan ikinci burç üzerindeki kitabenin, Selçuklu dönemine ait diğer bazı kayıp kitabeler gibi Antalya Müzesi'nde olduğu tespit edilmiştir. İkinci kitabenin, Müze Envanter Defteri'nde; “*Selçuk Kitabesi, Mermer, Paşa Camii yanındaki Orta Kal'adan, altı dar üstü geniş, kırık, üç parça hâlinde. Kitabe kalın sülüs hat ve yedi satır hâlinindedir. Kitabe kelime-i tevhid “El nasar vel zafer...izzüddünyaveddîn....yazılı. Son kısımları fazla siliktir”* açıklaması ile tarihsiz ve 31 sıra no ile kayıtlı olduğu görülmüştür.

Müze Envanter Defteri'nde 102x102 cm olarak kayıtlı kitabenin, yaptığımız ölçümde 100x66 cm olduğu anlaşılmış, kırılarak üç parça hâline gelen kitabe, mermer üzeri 8 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Redford-Leiser'in; “...ne yazık ki bugüne ulaşamayan...”²⁵ ; Yılmaz-Tuzcu'nun; “*Bugün kayıp ancak, daha önce in-situ olarak okunmuş kare formu bir burç kitabesidir*”²⁶ açıklamasını yaptıkları kitabeyi, Erten ve Tevhid tespit etmişler ancak okuyamamışlar ve kitabenin müstatil yani dikdörtgen olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

²³ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49; Tevhid, s. 165.

²⁴ Scott Redford-Gary Leiser, *Taşa Yazılan Zafer*, Antalya 2008, s. 21; Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, Hollanda 2010, s. 53.

²⁵ Redford-Leiser, s. 21.

²⁶ Yılmaz-Tuzcu, s. 53.

لا اله الا الله محمد رسول الله
 النصر و الظفر من الله السلطان
 الغالب عز الدنيا و الدين ابي
 الفتح كيكافوس بن كيخسرو
 (برهان) امير المؤمنين
 (على يدى العبد) الضعيف المحتاج
 (الى رحمة ربه) (ار) ضرورى له
 27 عليه الفتح (فى سنة اثنى عشرة و ستمائة)

Türkçe Okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun Rasûlullâh

en-nasru ve'z-zaferu minallâhi es-Sultânû
 el-gâlibu 'İzzu'd-dunyâ ve'd-dîni Ebi
 el-fethi Keykavus bin Keyhusrev
 (burhânu) emîri'l-mü'minîne
 ('alâ yedi'l-'abdi) ed-da'îfî el-muhtâcu
 (ilâ rahmeti Rabbihi (Er) zurûmî lehu
 'aleyhi'l-fethi (fî seneti isnâ aşrete ve sittemiete)

Türkçe Çevirisi: “Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun Rasûlüdür.

Yardım ve zafer Allah’tandır, Gâlip Sultan, Dünyanın ve Dînin İzzeti, Keyhusrev’in oğlu,
 Mü’minlerin Emîrinin Burhânı, Fetih Babası Keykavustur. Allahu Te’âlâ’nın rahmetine

27 SFE

لا اله الا الله محمد رسول الله
 النصر و الظفر من الله السلطان
 الغالب عز الدنيا و الدين ابي
 الفتح كيكافوس بن كيخسرو
 امير المؤمنين
الضعيف المحتاج

AT

لا اله الا الله محمد رسول الله
 النصر و الظفر من الله
 ابي
 الفتح كيكافوس بن كيخسرو
 منين

SR-GL

لا اله الا الله محمد رسول الله
 النصر و الظفر من الله السلطان
 الغالب عز الدنيا و الدين ابي
 الفتح كيكافوس بن كيخسرو
 بن قلع ارسلان برهان امير المؤمنين
 على يدى العبد الضعيف المحتاج
 فى سنة اثنى عشرة و ستمائة

LY-KT

لا اله الا الله محمد رسول الله
 النصر و الظفر من الله السلطان
 الغالب عز الدنيا و الدين ابي
 الفتح كيكافوس بن كيخسرو
 امير المؤمنين
الضعيف المحتاج

muhtaş, zayıf kul (Emir?) Erzurûmî tarafından Antalya'nın fethi üzerine (612/1216 senesinde tamamlandı).”

Kitabe’de yer alan Erzurûmî (ارزرومى) kelimesinin, kitabeyi yaptıran emirin mahlası olduğu anlaşılmakta ise de, ismi okunamadığı için hangi emir olduğu konusunda kesin bilgiye ulaşılamamaktadır.

Tevhid, söz konusu kitabenin in-situ olduğunu kaydederek kitabe hakkında şunları söylemiştir: *“Antalya’nın üç kat duvarı vardır. Her üçünde de kitabeler vardır. Kalenin denizden birinci ve karadan üçüncü duvarından kale kapısından tahminen elli metre kadar aşağıda Paşa Camii’nden biraz ileri de Tuzcular Mahallesi’nde müstatil bir kitabe taşı vardır. Yangın görmüş olan bu kitabenin tamamen kıraatına muvaffak olamadım.”*²⁸

Tevhid’in bu açıklamasından anlaşılabacağı üzere 1925 yılında burç ve burca ait kitabe İzzeddin Keykavus surları dizisinde yerindedir. 1925 yılından sonra yıkılan/yıkıtılan burcun kitabesi Antalya Müzesi’ne taşınmıştır.

3. Hüsâmeddin Subaşı Yusuf²⁹ Burcu Kitabesi

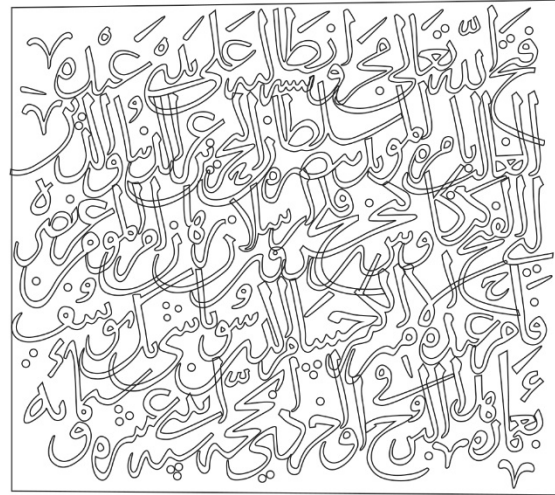
Selçuklu celî sülüsünün girift bir istifle ve teşrifatın başarılı bir şekilde uygulanmasıyla bu burç kitabesi, Antalya’da bulunan diğer Selçuklu kitabelerinden ayrılmakta ve estetiği ile dikkat çekmektedir.

Erten ve Tevhid’in, in-situ olarak tesbit ettikleri fakat okuyamadıkları kitabe günümüzde de in-situ konumundadır. Bu kitabe, Antalya’daki Selçuklu dönemi kitabeleri içinde “Antalya” adının geçtiği tek kitabe olma özelliğine de sahiptir.

Kitabe 100x100 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Necmi Atik Özel Arşivi

²⁸ Tevhid,” s. 165-166.

²⁹ Sinop kalesi kitabelerinde ismi “el-Emîrû’l-İsfefsalar Hüsâmeddin Yusufü’s-Sultânî ve’l-Emîrû’l-Kebîru an Malatya” şeklinde yazılı olan Emir Hüsâmeddin Yusuf’u, I. İzzeddin Keykavus Malatya’nın emirliğine tayin etmiştir. İbn Bibî, *Selçuknâme*, s. 139; Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s.6.

فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبى الفتح كيكافوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنتى عشرة و ستمائة³⁰

Türkçe okunuşu: Fethallâhu Te'âlâ mahrûsete Antalya 'alâ yedey 'abdihi
el-gâlibi bi-emrihi el-müeyyedi bi-nasrihi Sultâni'l-bahreyni 'Îzzi'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebi'l-fethi Keykavus bin Keyhusrev bin Kılıç Arslan Burhâni emîri'l-mü'minîne 'azze nasrahu
fe-emera 'abdehu el-emîre el-kebîre Hüsâmeddîn Subaşı Bek Yûsuf
bi-'imâreti hâza'l-burci fî evâhiri Zilhiceti senete isnetey 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Yüce Allah, Antalya Kalesi’ni, emriyle gâlip, yardımı ile desteklenen, iki denizin Sultanı, din ve dünyanın şerefi, müminlerin emirinin delili, Kılıçarslan oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykavus kulunun eliyle fethetti –zaferi kutlu olsun- O da (Keykavus), emrine âmâde büyük emir Hüsâmeddin Subaşı Bey Yusuf’a 612 yılı Zilhicce ayının sonlarında bu burcun yapılmasını emretti. (Nisan 1216)”

Redford-Leiser, kitabede olan بن كيخسرو (bin Keyhusrev) kısmını okumamışlardır. Yılmaz-Tuzcu, أبو الفتح (Ebu'l-fethi) ibaresini Ebi'l-fethi şeklinde okumuşlardır.

4. Burç Kitabesi (Kayıp)

Dördüncü burç günümüze ulaşmamış olup kitabesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitabe olduğu için bu kitabenin de kaybolduğu kanaatindeyiz.

5. Burç Kitabesi (Kayıp)

Beşinci burç günümüze ulaşmamıştır, kitabesi hakkında da herhangi bir bilgi yoktur. Selçuklu surlarının her burcunda kitabe olduğu için bu kitabenin de kaybolduğu kanaatindeyiz.

6. Burç Kitabesi

Erten’in; “Sarraf Mehmed’in evine bitişik surda, buradan itibaren Anytalya isyanı ve tekrar zaptı hakkındaki kitabeler başlar”³¹ ve Tevhid’in; “Bundan sonraki kitabeler hep müdevverdir. Bu sırada Sarraf Arap Mehmed Efendi’nin hânesi zahrındaki burçtan itibâren Antalya isyanı hakkındaki kitabeler başlar”³² ifadelerinden 6. burçta Fetihnâme’nin başladığı anlaşılmaktadır. İzzeddin Keykavus surlarının 6, 7 ve 8. burçları ve aralarındaki surun beden duvarları Fetihnâme Kitabeleri’nin olduğu yerlerdir.

³⁰ GL-SR

فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبى الفتح كيكافوس بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنا عشرة و ستمائة

LY-KT

فتح الله تعالى محروسة انطالية على يدى عبده
الغالب بأمره و المؤيد بنصره سلطان البحرين عز الدنيا و الدين
أبو الفتح كيكافوس بن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين عز نصره
فأمر عبده الامير الكبير حسام الدين سوباشى بك يوسف
بعمارة هذا البرج فى اواخر ذي الحجة سنة اثنتى عشرة و ستمائة

³¹ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.

³² Tevhid, s. 166.

Fetihnâme Kitabeleri

I.İzzeddin Keykavus 1216 yılı Ocak ayında Antalya'yı fethettiğinde, Rumlar tarafından Müslümanlara yapılan katliamın tekrarını önlemek maksadıyla sekiz burçtan müteşekkil sur dizesi yaptırmış ve bu surların Rumlara bakan doğu tarafına kitabeler koydurtmuştur. Kalekapısı'ndan (Uzun Çarşı Sokak) Kırkmerdiven'e kadar devam eden İzzeddin Keykavus Surları'nın altıncı burcundan başlayıp sekizinci burç bedeninde sona eren Fetihnâme Kitabeleri, Erten ve Tevhid³³ tarafından okundukları zaman in-situ hâlinedirler (12 nolu kitabe hâriç).³⁴ Söz konusu Fetihnâme Kitabeleri'nin Erten 1922 ve 1940 yıllarında ayrı ayrı iki defa ve Tevhid 1925 yılında yapılan okuma çalışmaları, kitabeler konusunda kayda değer ilk kaynaklardır. Erten ile Tevhid'in okuma çalışmaları arasındaki fark, Erten'in okunamayan kitabeleri de kayda almasıdır. Günümüzde de in-situ hâlinde olan ve Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 30 ve 31. sırada bulunan kitabeler her iki araştırmacıda bilemediğimiz bir sebepten tespit edilememiştir. 12, 22 ve 23. sıra nolu kitabeler hakkında Erten'in çalışmasında kayıt varken, aynı kitabelerle alâkalı Tevhid herhangi bir bilgi vermemektedir.

Fetihnâme Kitabeleri'nin bulunduğu surlar, Kalekapısı'ndan başlayıp, deniz kenarındaki Kırkmerdiven mevkiinde tamamlanmaktadır. Erten ve Tevhid kitabeleri aynı yönden, yani Kalekapısı'ndan başlayarak deniz istikametine doğru okumuşlardır. Bu okuma kayıp kitabelerinde bulunduğu Fetihnâme Kitabeleri'nin doğru sıralanması için önem arz etmektedir. 1930'lu yıllarda sur yıkım çalışmalarında Fetihnâme Kitabeleri'nin başlangıcından 16 kitabenin yedisi müzeye³⁵ taşınmış, diğer 9 tanesi sebebini anlayamadığımız bir şekilde kaybolmuştur. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 15, 16 sıra nolu kitabeler ise Erten ve Tevhid'in yerinde in-situ olarak tesbit ettikleri günden bu yana kayıp kitabelerdir. Bu kayıp kitabelerden 2 ve 3 sıra nolu kitabeler tarafımızdan tespit edilip ortaya çıkarılmış, yetkililere haber verilmiş ve yetkililer tarafından Antakya Etnoğrafya Müzesi'ne taşınıp kayıt altına alınmışlardır. Söz konusu kitabeler üzerinde yaptığımız çalışmada, Erten ve Tevhid'in, ikinci sıraya koydukları peygambere şehâdet kitabesi, Allah'a şehadetten önce geldiği ve usûlen hatalı olduğu için, Erten ve Tevhid'in sıralaması değiştirilmiş, tarafımızdan 3. kitabe takdim edilip ikinci sıraya, 2. kitabe tehir edilip üçüncü sıraya konulmuştur.

Redford-Leiser'in zikrettikleri; "*Fetihnâme ilk olarak Ahmed Tevhid tarafından yayınlanmıştır: Tevhid 1926, 165-76*" şeklindeki tespitleri³⁶ ise doğru değildir. Bu durum, Redford-Leiser'in, Erten'in 1922 yılında Osmanlıca yayınladığı "*Antalya Livası Tarihi*" adlı esere ulaşamadıklarını göstermektedir. Müelliflerin, Erten'in 1940 yılındaki yayınında büyük oranda Tevhid'e bağlı kaldığını iddia etmeleri de bu sebepten olsa gerektir.³⁷ Zira Fetihnâme Kitabeleri, Erten tarafından 1922 yılında yayınlanmış olup, kitabeler üzerinde ilk çalışmayı Erten'in yaptığı belgelenmiştir.³⁸ Ayrıca 1212 yılında çoluk-çocuk, genç-ihltiyar, kadın-erkek demeden bir katliam ve soykırım gerçekleştiren câniler için, Redford-Leiser'in kaleme aldıkları çalışmada yer verdikleri ve katliamı başarılı bir isyan olarak gösteren; "...özellikle de Anadolu'da Selçuklu yönetimine karşı bilinen tek kent ayaklanmasını, 1212 yılında gerçekleşen ve kentin 1216 yılına kadar bağımsız kalmasını sağlayan **başarılı Antalya isyanını**..."³⁹ ve; "*Ortaçağ Anadolu'sunda Selçuklular'a karşı başarıyla başkaldırdığı tek şehir Antalya idi.*

³³ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49-55; Tevhîd, s. 166-171.

³⁴ 12 nolu kitabe Müze Envanter Defteri'ne 3 Nisan 1917 tarihinde 29 nolu envanter olarak kaydedilmiştir.

³⁵ Envanter defterinde Fetihnâme Kitabeleri'nin Antalya Müzesi'ne geliş yılları olarak 1935-36 kayıtlıdır.

³⁶ Redford-Leiser, s.18.

³⁷ Redford-Leiser, Önsöz.

³⁸ Erten, *Antalya Livası*, s. 54-59.

³⁹ Redford-Leiser, Önsöz;

Hem başkaldırdılar hem de 1212'den 1216 yılı başına kadar gibi önemli bir süre Selçuklu egemenliğine girmediler”⁴⁰ şeklindeki cümlelerinin talihsiz bir açıklama olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin en uzun ve ihtişamlı fetihnâme kitabeleri vasfını taşıyan Antalya Kaleiçi İzzeddin Keykavus surlarındaki kitabelerin tesbit edilenleri itibariyle, 9 tanesi Antalya Müzesi'nde, imza kitabesi ile birlikte 27 tanesi in-sitü konumunda ve 7 tanesi de kayıp olmak üzere toplam kitabe sayısı 43 adettir. Erten'in 1922 ve Tevhid'in 1924 yılında yaptıkları okuma çalışmalarında belittikleri yıkılmış yerlerdeki tesbit edilememiş kayıp kitabelerle birlikte (tahminen 4 veya 5 adet), Selçuklu Fetihnamesi'nin yaklaşık 47-48 kitabeden oluştuğu düşünülmektedir.

Fetihnâme Kitabeleri'nin, ketebe kayıtları olmadığı için kim tarafından yazıldıklarının tespiti mümkün olamamaktadır. Yalnız, Hüsâmeddin Subaşı Yusuf Burcu kitabesinin yazı karakterleri ile aynı özellikleri taşımasından, Fetihnâme Kitabeleri'nin de hattatı aynı şahıs olmalıdır kanaatindeyiz.

Fetihnâme Kitabeleri'nin sıralaması, Erten ve Tevhid'in yaptığı çalışmalar (2. kitabe ve 3. kitabe hâriç) esas alınarak şöyle numaralandırılıp değerlendirilmiştir:

1. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları birinci kitabe kayıptır.

41 (بسم الله الرحمن الرحيم ولا حول ولا قوة) الا بالله العلي العظيم

Türkçe okunuşu: (Bismillâhirrahmân)irrahîm ve lâ havle ve lâ (kuvvete) illâ billâhi'l-'aliyyi'l-'azîm

Türkçe çevirisi: “Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur”

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında, Besmele'nin بسم الله الرحمن (Bismillâhirrahmân) kısmı ile birinci cümlelerin قوة (kuvvete) kelimesi yoktur. Redford-Leiser, kitabenin tercümesinden anladığımıza göre sehven قوة (kuvvete) kelimesini yazmayı unutmuş olmalıdırlar.

2. Kitabe

Saha çalışmaları esnasında, metruk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak bulduğumuz Fetihnâme Kitabeleri sıralamasındaki 2. kitabe tarafımızdan tespit edilmiştir. Kitabe Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenmektedir.

Mermer yuvarlak sütuna enlemesine 47x39 cm ebatlarında yazılmış kitabe oval şekildedir. Kitabede, Selçuklu celî sülüsünün ince bir kalemle daha estetik, girift ve latif bir tarzı görülmektedir ve dönemine göre kitabedeki yazı gayet başarılıdır. Kitabe şöyledir:

⁴⁰ Redford-Leiser, s. 12.

⁴¹ SFE الرحيم ولا حول الا بالله العظيم

AT الرحيم ولا حول الا بالله العظيم

SR-GL (بسم الله الرحمن الرحيم ولا حول الا بالله العظيم)

LY-KT (بسم الله الرحمن الرحيم ولا حول ولا قوة) الا بالله العظيم

Necmi Atik Özel Arşivi

⁴² و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
Türkçe okunuşu: Ve neşhedü en lâ ilâhe illallâhü vahdehü lâ şerîke lehü'l-fettâhu'l-'alîmu
şehâdete takdîsin ve ta'zîmin

Türkçe çevirisi: “Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah’tan başka ilah olmadığına ta’zîm
ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şahitlikle) şehâdet ederiz”

Redford-Leiser, تشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye üçüncü şahıs olarak okuyup
tercüme etmişler ve genel olarak cümlemin anlamınıda tamamlayamamış, bölmüşlerdir.
Yılmaz-Tuzcu, تعظيم و تقديس (takdisin ve ta'zîmin) kelimeleri şehâdetin vasfı olması
gerekirken, Allah’ın vasıflarına hamlederek tercüme etmişlerdir ki bu şekildeki tercüme
hatalıdır.

Araştırmacıların, besmeleden sonra ikinci sırada öncelikle olması gereken Allah’a şehâdet
etmeyi tehir ederek, Muhammed’e (s.a.v.) şehâdet ile başlamaları bir usûl hatasıdır. Zira
şehâdetde asıl olan önce Allah’tan başka ilah olmadığına ve O’nun ortağı ve benzeri
bulunmadığına şehâdet etmek, daha sonra Muhammed’in (s.a.v.) Allah’ın kulu ve Rasûlü
olduğuna şehâdet getirmektir. Bizim sıralamamızda, şehâdetin aslı olan bu şekliyle usûle riâyet
edilerek Allah’a olan şehâdet takdim edilmiş, Muhammed’e (s.a.v.) olan şehâdet tehir
edilmiştir.

3. Kitabe

Saha çalışmaları esnasında, metruk bir evin bahçesinde bir kısmı toprağa gömülü olarak
bulduğumuz Fetihnâme Kitabeleri sıralamasındaki 3. kitabe tarafımızdan tespit edilmiştir.
Kitabe Antalya Etnoğrafya Müzesi’nde sergilenmektedir. Kitabe şöyledir:

Mermere Selçuklu celî sülüsü ile yazılmış kitabenin ebadı 54x54 cm’dir.

⁴² SFE و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

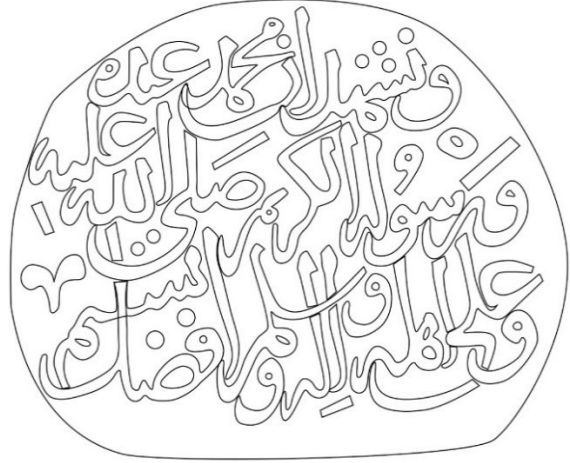
AT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

SR-GL و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

LY-KT و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم

Necmi Atik Özel Arşivi

⁴³ و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
Türkçe okunuşu: Ve neşhedü enne Muhammeden ‘abduhû ve rasûluhu’l-kerîmü sallallâhu ‘aleyhi ve ‘alâ ehlihî ve âlihî ve sellim efdale teslîm

Türkçe çevirisi: “Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin”

Erten ve Tevhid نشهد (neşhedü) kelimesini شهد (şehide) diye okumuşlar, kayıp olan kitabenin sağlamlasını yapamayan Redford-Leiser, Erten ve Tevhid’in okuduğu gibi almışlar, Yılmaz-Tuzcu ise şehâdetin ilk cümlesine uyması gerektiğini (siyâk-sibâk uyumu) düşünerek شهد (ن) “nun” ((n) shedü) harfini parentez içinde göstermiş ve anlamı ona göre vermişlerdir ki doğru lan tercümede bu şekildedir.

Redford-Leiser’in, salât ve selâma verdiği; “Allah onu, halkını ve ailesini korusun ve kurtuluşa onlara öncelik versin” şeklindeki anlam ise hatalıdır.

4. Kitabe

Erten ve Tevhid’in in-situ olarak okudukları dördüncü kitabe kayıptır.

Redford-Leiser, cümleye خدمته (hidmetihi) ve عبادته (‘ibâdihi) kelimelerini eklemiş ve bu cümleye şöyle mânâ vermişlerdir: “Bu, Allah-ü Teala, kendi (topraklarının) koruyucusuna (O’na hizmet edene?) ve müminler arasında parıldayan bir olarak (kullarına) bahşettiğinin bir betimidir”. Bu tercümenin ise kitabe metniyle hiçbir alâkası yoktur. Kitabe şöyledir:

⁴⁴4. هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا

⁴³ SFE و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتح العليم شهادة تقديس و تعظيم
AT و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتح العليم شهادة تقديس و تعظيم
SR-GL و شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتح العليم شهادة تقديس و تعظيم
LY-KT و (ن) شهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتح العليم شهادة تقديس و تعظيم
⁴⁴ SFE هذا ذكر ما انعم الله تعالى على (صر) سه و على من المؤمنين منيرا
AT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا
SR-GL هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه (خدمته) و على (عباده) من المؤمنين منيرا

Türkçe okunuşu: Hâzâ zikru mâ en'amellâhu Te'âlâ 'alâ harasihi ve 'alâ mine'l-mü'minîne münîran

Türkçe çevirisi: “Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtırâtıdır”

5. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları beşinci kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

45 (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

Türkçe okunuşu: Ve nasarahümüllâhu nasran 'azîzen ve feteha lehüm fethan yesîran

Türkçe çevirisi: “Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi”

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında نصرهم الله (nasarahümüllâhu) kısmı yoktur.

6. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları altıncı kitabe kayıptır. Antalya Kaleiçi AKMED Adalya Kütüphanesi'ndeki Süleyman Fikri Erten'e ait Osmanlıca Türkçesi 1338/1919 tarihli Antalya Livazı Tarihi adlı eserinin arka kapak içine alınan notta söz konusu kitabenin “Edibzâde'nin evi yanındaki bir yuvarlakta” olduğu ifa de edilmektedir. Kitabe şöyledir:

46 و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم مادا يسيرا

Türkçe okunuşu: Ve rezeka'l-müslimîne fadlen kesîran ve kerreme lehüm mâdden yesîran

Türkçe çevirisi: “Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti”

Erten ve Tevhid'in çalışmasında eksik olan kelimeleri, Redford-Leiser كرم (kerreme) ve تكريما (tekrîmen) kelimeleriyle; Yılmaz-Tuzcu كرم (kerreme) ve فتحا (fethan) kelimeleriyle tamamlayıp tercüme etmişlerdir. Tevhid'in okumasında yer alan ve cümlede olması gereken مادا (mâdden) kelimesi yerine Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun تكريما (tekrîmen) ve فتحا (fethan) kelimelerini yerleştirmelerini, Fetihnâme Kitabeleri için ilk kaynak olan Erten ve Tevhid'in çalışmalarını sebepsiz ve gereksiz bir şekilde değiştirmek anlamına geldiğini kanaatini oluşturmaktadır.

LY-KT هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا (؟)

45 SFE نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

AT نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

SR-GL (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

LY-KT (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا

46 SFE و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كسر لهم (يسيرا)

AT و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم مادا يسيرا

SR-GL و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم تكريما يسيرا

LY-KT و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كرم لهم (م) لهم (فتحا) يسيرا

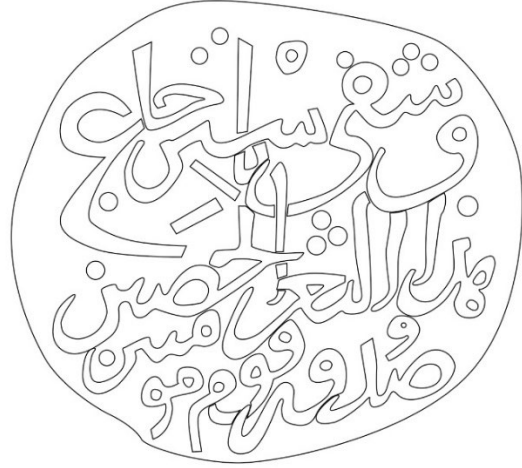
7. Kitabe

Antalya Etnoğrafya Müzesi'nin bahçesinde açık hava sergisi olarak bulunan 7, 9, 10, 11, 12, 13 ve 14 sıra nolu mermer kitabelerin, in-situ olan kitabelere oranla yazılarının tahrip olduğu görülmektedir.

Söz konusu kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne; “*Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya orta Kaleden, K:30 cm, sütun boyu 90 cm, müzeye geldiği tarih 8/12/1935*” açıklamaları, 5 sıra no ve 330 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁴⁷و شفى باسترجاع هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

Türkçe okunuşu: Ve şefâ bi-istircâ'i hâzâ's-sigri'l-hasîni sudûra kavmin mü'minîne

Türkçe çevirisi: “*Bu muhâfazalı liman (hudut) şehrini geri almakla mümin kavmin gönüllerine şifâ verdi*”

Erten ve Tevhid'in okumalarında baş kısmı eksik olan kitabenin **صدر قوم مؤمنين** (sudûra kavmin mü'minîn) kısmı da **صندوق المؤمنين** (sundûka'l-mü'minîn) şekliyle yanlış kaydedilmiştir. Erten ve Tevhid çalışmalarında 7. kitabe olarak kaydedilen bu kitabeyi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu anlaşılmayan bir nedenle tehir ederek sekizinci kitabenin olduğu sıraya, sekizinci kitabeyi ise takdim ederek yedinci sıraya yerleştirmişlerdir. Her iki çalışmada da eksik ve yanlış okumadan kaynaklı tercüme hataları oluşmuştur.

8. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları sekizinci kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

⁴⁸و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدي المشركين

⁴⁷ SFE(استرجاع) هذا الثغر الحصين صندوق المؤمنين

AT استرجاع هذا الثغر الحصين صندوق المؤمنين

SR-GL و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدي المشركين

LY-KT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدي المشركين

⁴⁸ SFE و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدي المشركين

AT و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدي المشركين

SR-GL و سقى هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

Türkçe okunuşu: Ve etemme ni'metehu 'ale'l-mü'minîne bi-intizâ'i hâzihi'l-beldeti 'an eydi'l-müşrikîne

Türkçe çevirisi: “Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı”

9. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne; “Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Müzeye geldiği tarih 22/9/1935” açıklamaları, 2 sıra no ve 327 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

كان قد إفتتحها السلطان الشهيد غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و
الرضوان⁴⁹

Türkçe okunuşu: Kâne kad iftethahâ es-Sultânu's-şehîdü Gıyâsüddîn Keyhusrev ibnü Kılıç Arslan tegammedellâhu bi-sevâbigi'r-rahmeti ve'r-rıdvânî

Türkçe çevirisi: “Bu beldeyi, Kılıçaslan oğlu şehid Sultan Gıyaseddin Keyhusrev fethetmişti, Allah onu rahmetinin ve rızâsının bolluğu ile örtsün (onu rahmetine gark eylesin)”

Kitabedeki السلطان الشهيد (es-Sultânu's-şehîdü) ibâresini, Erten, Tevhid, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu السلطان الاعظم (es-Sultânu'l-a'zam) şeklinde okumuşlardır.

10. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne, “Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, sütun boyu 78 cm, Müzeye geldiği tarih 31/6/1936” açıklamaları, 7 sıra no ve 332 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

LY-KT شفى....خلص(٤).... هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين

⁴⁹ SFE كان قد إفتتحها السلطان الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان

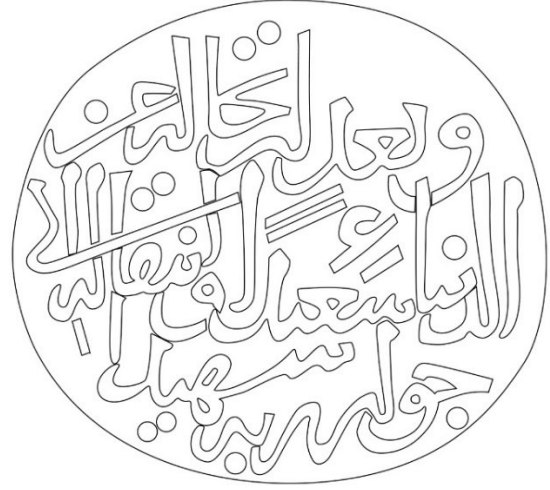
AT كان قد إفتتحها السلطان الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان

SR-GL كان قد إفتتحها السلطان الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان

LY-KT كان قد إفتتحها السلطان الاعظم غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسوابغ الرحمة و الرضوان

Necmi Atik Özel Arşivi

⁵⁰و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

Türkçe okunuşu: Ve ba'de irtihâlihî 'anî'd-dünyâ sa'îden ve intikâlihî ilâ civâri Rabbihî şehîden

Türkçe çevirisi: “Dünyadan saîd (mesud) olarak göç ettiğinden ve Rabbi'nin yanına şehit olarak intikâlinden sonra”

Redford-Leiser'in çalışmalarında انتقاله (intikâlihi) den sonra الى (ilâ) harf-i ceri yoktur ve tercüme eksiktir. Tevhid, onuncu kitabeden sonra kale duvarından bir geçiş açıldığını, on birinci kitabeden sonra da surlarda yıkılmış yerler olduğu için arada kayıp kitabelerin olduğunu kaydetmektedir.⁵¹ Erten, bu kitabeden sonra, sonradan açılmış bir kapının burcu (İzzeddin Keykavus surları 6. burç) üzerindeki kitabenin kaybolduğunu bildirmektedir.⁵²

11. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; “Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:32 cm, sütun boyu 128 cm, Müzeye geldiği tarih 17/10/1935” açıklamaları, 3 sıra no ve 328 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

⁵⁰ SFE و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

AT و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

SR-GL و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

LY-KT و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا

⁵¹ Tevhid, s. 177.

⁵² Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 51.

Necmi Atik Özel Arşivi

53 عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية

Türkçe okunuşu: ‘Asâ ehlü’l-beldeti ve zahara’l-küfrü fihi sâniyeten ve ‘âde’ş-şirkü ilâ ‘âdetihi’l-câriyeti

Türkçe çevirisi: “Belde ehli isyan etmiş, küfür orada ikinci kez ortaya çıkmış ve şirk câri olan âdetine dönmüştü”

Erten, Tevhid ve Redford-Leiser’in okumalarında اهل البلدة (ehlü’l-beldeti) kelimesi اهل البلد (ehlü’l-beledi) şeklinde, ظهر الكفر (zahara’l-küfrü) kelimeleri Erten’in okumasında ظهر بكفر (zahara bi-küfrin), Tevhid’in okumasında ظهر كفرت (zahara keferet) şeklinde, عادته الجارية (‘âdetihi’l-câriyeti) kelimeleri Erten’in okumasında الحادية (‘âdihi’l-hâdiyeti) şeklinde, Tevhid’in okumasında عادته الجارية (‘âdihi’l-câriyeti) şeklinde hatalı okunmuştur.

Erten ve Tevhid’in onbirinci kitabeden sonra yıkılmış surlarda kayıp kitabelerin olabileceğinin kaydını düşmesi, Fetihnâme Kitabeleri’nin anlam bütünlüğü açısından da doğrudur. Nitekim Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında en uygun yer olarak on ikinci sıraya yerleştirdiğimiz kitabe, konu bitmeden sultanın lakablarıyla başlamaktadır. Sur ve burçlarda, Fetihnâme Kitabeleri aralıklarına göre yaptığımız ölçümlerde 4 veya 5 kitabe daha eksik gözükmemektedir.

12. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri’ne; “Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Müzeye geldiği tarih 3 Nisan 1339, 1917” açıklamaları, 1 sıra no ve 29 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabenin müzeye geliş tarihi milâdi 1917 değil, rûmî tarihe göre 1923 olmalıdır. Kitabe şöyledir:

⁵³ SFE و عصى اهل البلد و ظهر بكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الحادية

AT و عصى اهل البلد و ظهر كفرت فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية

SR-GL عصى اهل البلد و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الحادية

LY-KT و عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه (فيها) ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية

Necmi Atik Özel Arşivi

⁵⁴جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة

Türkçe okunuşu: Celâlü'd-devleti'l-kâhireti mü'izzu'l-milleti'l-bâhireti mügîsü'l-ümmeti'z-zâhireti

Türkçe çevirisi: “Kahreden devletin (gâlib devletin) ulusu (yücesi), güzel milletin aziz kılını (ikrâm edeni), parlak (berrâk) ümmetin bereketli yağmuru”

Tevhid, kitabe hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Erten, 1922 yılındaki çalışmasında kitabe hakkında şu ifadelerle yer vermiştir: “Mezkur kitabelerden başka kale duvarlarında üstüvânenin makta’-i ‘arzânisine yazılmış bir çok kitabeler vardır. Bunların birisinde: جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة⁵⁵.”

Yılmaz-Tuzcu’nun; “İlk kez tarafımızdan okunmuştur” kaydını düştükleri 12. kitabe⁵⁶, Erten tarafından ilk defa 1922 yılı çalışmasında ve “Müzedde ve bir üstüvâne üzerinde” notu ile 66. kitabe olarak, ikinci defa da 1940 yılındaki çalışmasında okunmuştur.⁵⁷

13. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri’ne; “Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:34 cm, Sütun boyu 60, Müzeye geldiği tarih 12/11/1935” açıklamaları, 4 sıra no ve 329 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

⁵⁴ SFE جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة

AT Herhangi bir bilgi yok

SR-GL جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة

LY-KT جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة

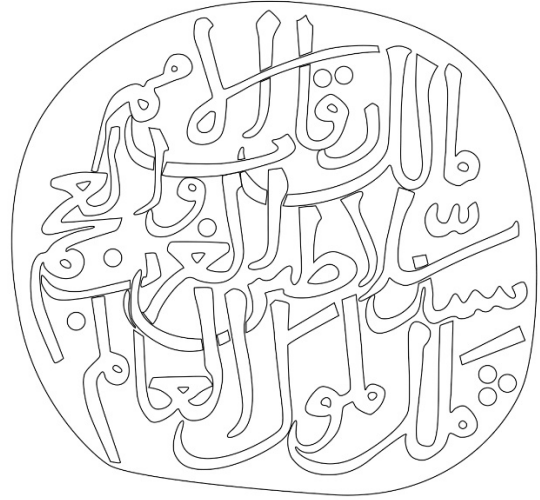
⁵⁵ Erten, *Antalya Livası*, s. 59.

⁵⁶ Yılmaz-Tuzcu, s. 72-73.

⁵⁷ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58.

Necmi Atik Özel Arşivi

⁵⁸مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

Türkçe okunuşu: Mâlikü rikâbi'l-ümemi seyyidü selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi meliku mulûki'l-'âlemi

Türkçe çevirisi: “Milletlerin boyunlarına mâlik (ümmeatin idâresi elinde olan), Arab ve Acem sultanlarının efendisi, dünya hükümdarlarının mâliki (pâdişahı)”

Erten ve Tevhid'in, Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 13. kitabe olarak kaydettikleri bu kitabeyi, Redford-Leiser'in 14. sıraya alma sebepleri ve 14. kitabe ile 13. kitabede takdim ve tehir yapmaları anlaşılamamaktadır.

Yılmaz-Tuzcu, ملك “meliku” olarak yazdıkları kelimenin transkripsiyonunu “Mâlikü” şekliyle yazmışlardır.

14. Kitabe

Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; “Selçuklu Sur Kitabesi, Mermer, Antalya Orta Kaleden, K:30 cm, Sütun boyu 55 cm, Müzeye geldiği tarih 21/2/1936” açıklamaları, 6 sıra no ve 331 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

⁵⁸ SFE مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

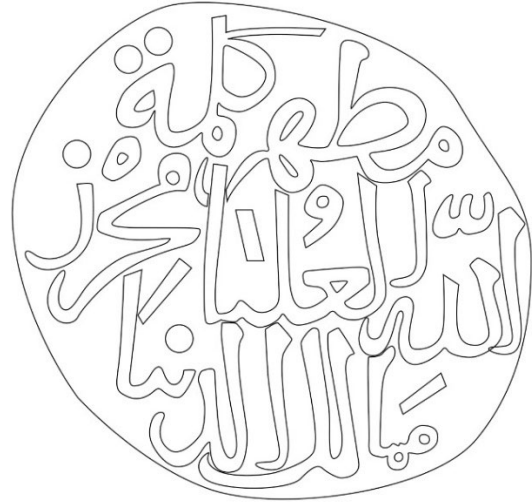
AT مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

SR-GL مظهر كلمة الله العليا محرز الملة و الدنيا

LY-KT مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

Necmi Atik Özel Arşivi

⁵⁹مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا

Türkçe okunuşu: Muzhiru kelimetillâhi'l-'ulyâ muharrizu memâlikü'd-dunyâ

Türkçe çevirisi: “Allah’ın yüce kelimesi(olan Lâ ilâhe illallah)ni savunan, dünya mülklerinin muhâfızı”

Erten kitabenin sondan bir önceki kelimesini okuyamamış, son kelimeyi ise الدينار (ed-dînâru) şekliyle okumuştur. Tevhid’in okuması ise tashih edilemeyecek derecede bozuktur. Redford-Leiser, ممالك الدنيا (memâlikü'd-dunyâ) terkiibini الدنيا و الملة (el-milletü ve'd-dunyâ) şekliyle okuyup tercüme etmişlerdir.

15. Kitabe

Erten ve Tevhid’in in-situ olarak okudukları on beşinci kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

⁶⁰المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

Türkçe okunuşu: el-mu'tasimü bi-'ısmetillâhi'l-kâfiyeti el-muntazimu bi-kudretillâhi'l-bâkıyeti

Türkçe çevirisi: “Allah’ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah’ın ebedî kudreti ile düzene koyan”

Redford-Leiser’in, diğer çalışmaların aksine المنتظم (el-muntazimu) kelimesini المعتضد (el-mu'tedidü) şekliyle okumuşlardır.

⁵⁹ SFE مظهر كلمة الله العليا محرز الدينار

AT وظهر كلمة الله عاليه ر مح ز مان الوله غياث

SR-GL مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم

LY-KT مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا

⁶⁰ SFE المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

AT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

SR-GL المعتصم بعصمة الله الكافية المعتضد بقدرة الله الباقية

LY-KT المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية

16. Kitabe

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okudukları on altıncı kitabe kayıptır. Kitabe şöyledir:

المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله في الخافقين سلطان البحرين⁶¹

Türkçe okunuşu: el-müeyyidü mine's-semâi el-muntasiru'l-ümmeti zıllullâhi fi'l-hâfıkayni sultânü'l-bahrayni

Türkçe çevirisi: “Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zilli (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı”

المنتصر (el-muntasiru) kelimesi, Redford-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında okunduğu “el-muntasar” (yardım gören, desteklenen) şekliyle değil, “el-muntasir” (intikam alan) diye okunmalıdır. Zira “el-muntasar” diye okumanın tercümesi yapılamamaktadır.

17. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinde. Mermer üzerine hakedilmiş in-situ hâlindeki kitabeler ulaşamayacak yüksek konumda olduklarından ölçüleri alınamamıştır. Kitabeler, tahminen 30 ila 40 cm civarındadırlar. 17, 18 ve 19. kitabeler yedinci burcun kuzey tarafında yer almaktadır.

Antalya Müzesi Arşivi'nde kitabe ile alâkalı; “Selçuk Mahallesi, Uzunçarşı Sokak'ta Ömer Hoca'nın evinin içindeki burcun doğu yüzünde, duvara yerleştirilmiş birer sütunun uçlarına, dâire şeklinde ve birbirinin devamı olan 3 kısa kitabe (17-18-19. kitabeler) yazılmıştır, kuzeydeki kitabe 0,38 m kutrunda mermer bir sütunun ucundaki kitabe: Kitabenin baş tarafının, burcun doğusundaki yıkılan surda bulunduğu ve kaybolduğu anlaşıyor” açıklamaları yer almaktadır.⁶² Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

ابو الفتح كيكوس ابن كيوخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين⁶³

⁶¹ SFE المؤيد من السماء المنتصر (الامة) ظل الله في الخافقين سلطان البحرين

AT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله في الخافقين سلطان البحرين

SR-GL المؤيد من السماء المنتصر للامة ظل الله في الخافقين سلطان البحرين

LY-KT المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله في الخافقين سلطان البحرين

⁶² Kemal Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

⁶³ SFE ابو الفتح كيكوس ابن كيوخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Türkçe okunuşu: Ebu'l-fethi Keykavus ibnü Keyhusrev ibni Kılıc Arslan bürhânü emîri'l-mü'minîne

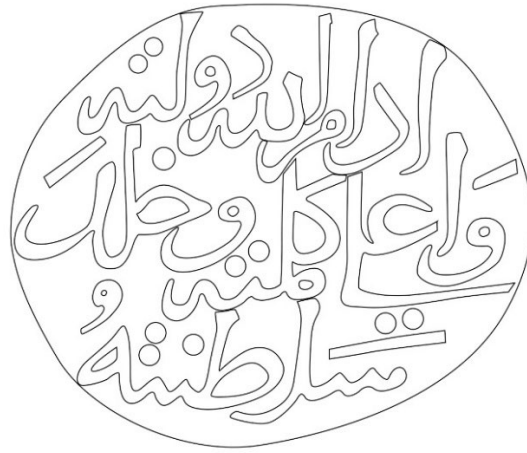
Türkçe çevirisi: “Müminlerin Emiri ’nin hücceti Kılıçaslan ’ın oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykavus”

18. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Antalya Müzesi Arşivi’nde bu kitabe ile alâkalı; ”0.30 m. Kutrununda bir mermer sütunun ucunda, Arapça, girift nesih, 3 satırlık kitabe (ortadadır)” açıklamaları yer almaktadır.⁶⁴ Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁶⁵ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته

Türkçe okunuşu: Edâ mellâhu devletuhu ve a'lâ kelimetehu ve hallede saltanetehu

Türkçe çevirisi: “Allah devletini dâim, kelimesini (dâvâsını) yüce, saltanatını da ebedî eylesin”

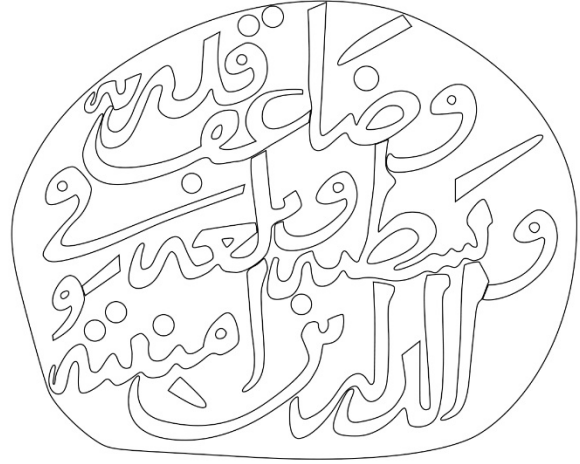
19. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Antalya Müzesi arşivinde bu kitabe ile alakalı; ”Güneydeki kitabe; Yüzü, 0,30x0,33 m.lik beyaz mermer sütunu ucunda Arapça, girift sülüstür” açıklamalar yer almaktadır.⁶⁶ Kitabe şöyledir:

AT ابو الفتح كيكافوس ابن كيكسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
KT ابو الفتح كيكافوس ابن كيكسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
SR-GL ابو الفتح كيكافوس ابن كيكسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
LY-KT ابو الفتح كيكافوس ابن كيكسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين
⁶⁴ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.
⁶⁵ SFE ادام الله دولته و اعلا كلمته و خلد سلطنته
AT ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
KT ادام الله دولته و اعلا كلمته و خلد سلطنته
SR-GL ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
LY-KT ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
⁶⁶ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 f, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

⁶⁷و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه في الدارين أمنيته

Türkçe okunuşu: Ve dâ'afe kudrethi ve bestatehi ve belegahu fi'd-dâreyni ümniyyetehu

Türkçe çevirisi: “Kudretini ve gücünü (genişliğini) kat kat eylesin (arttırsın), dünya ve âhirette onu emeline kavuştursun”

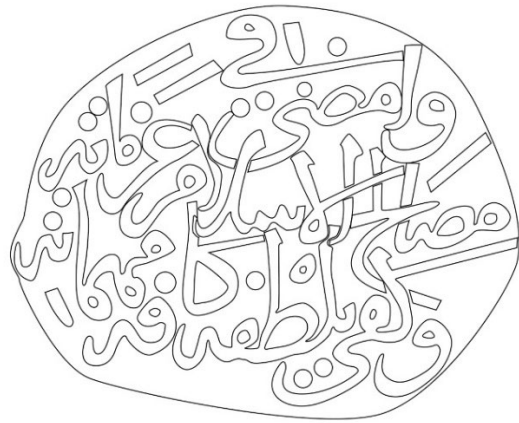
Erten ve Tevhid, قدره (kudrethi) kelimesini بستره (bestatehi) şeklinde, بستره (bestatehi) kelimesini ise Erten, Tevhid ve Redford-Leiser بطشه (batşehu: darbe, vuruş) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser, dua yerine düz cümle tercümesine başlamışlardır.

20. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Üzeri yabani bitkilerle kaplı olan kitabeyi, ulaşım zorluklarından dolayı tam temizleme imkânımız olmamıştır. 20, 21, 22 ve 23 sıra nolu kitabeler yedinci burcun doğu tarafındadır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁶⁷ SFE و ضاعف قدره و (بطشه) فبلغه في الدارين أمنيته
AT و ضاعف قدره و بطشه فبلغه في الدارين أمنيته
KT و ضاعف قدرته و بسطه و بلغه في الدارين أمنيته
SR-GL و ضاعف قدرته و بطشه و بلغه في الدارين أمنيته
LY-KT و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه في الدارين أمنيته

⁶⁸و أمضي في مصالح الاسلام عزماته و كفى بلطفه كافة مهماته

Türkçe okunuşu: Ve emdâ fî mesâlihi'l-İslâmi 'azemâtihi ve kefâ bi-lutfihi kâffete mühimmâtihi

Türkçe çevirisi: “İslam’ın maslahatındaki gayretlerini tamamlasın ve lütfu ile onu bütün mühim işlerine kifâyet eylesin”

Erten ve Tevhid, فى (fi) harf-i cerini hiç görmemişler, cümle içindeki kelimeleri parçalayıp birbirine eklemişler, عزماته (‘azemâtehu) kelimesini عن مائه (‘an mâihi), مصالح الاسلام (mesâlihi sel el-İslâmi) şekliyle anlamsız bir biçimde okumuşlardır. Redford-Leiser, عزماته (‘azemâtehu) çoğul kelimeyi عزمته (‘azmetehu) diye tekil okumuşlar ve kitabeye yanlış anlam vermişlerdir. Yılmaz-Tuzcu ise فى (fi) harf-i cerini cümle sıralamasında tehir ederek عزماته (‘azemâtehu) kelimesini takdim etmişler, dua cümlesini hikayeleştirerek “Lütfu ile İslamın bütün önemli işlerine yetiştî” gibi cümleye bir beşer için imkânsız olan anlamı yüklemişlerdir.

21. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Bu kitabe Fetihnâme Kitabeleri’nde, Sultan İzzeddin Keykavus’a yapılan duanın (18-21) son kısmıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁶⁹فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة

Türkçe okunuşu: Fe-serrebe'l-‘asâkire'l-mansûrete bi-‘adedin gayri mahsûretin

Türkçe çevirisi: “Sınırsız sayıda pek çok yardım olunmuş askerlerini bölük bölük gönderdi”

⁶⁸ SFE و أمضي عن مائه مصالح (سل) لاسلام و كفا بلطفه كافة مهماته

AT و أمضي عن مائه مصالح سل الاسلام و كفى بلطفه كافة مهماته

SR-GL و أمضي في مصالح الاسلام عزمته و كفى بلطفه كافة مهماته

LY-KT و أمضي عزماته في مصالح الاسلام و كفى بلطفه كافة مهماته

⁶⁹ SFE فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصور

AT فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصور

SR-GL فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة

LY-KT فسرب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة

22. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinde. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷⁰ و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته في غزاء المشركين و قتال الكافرين

Türkçe okunuşu: Ve cerrede ‘azîmetehu li-mücâhedeti e’dâi’-d-dîni ve emdâ sarîmetehu fî gazâi’l-müşrikîne ve kîtâlî’l-kâfirîne

Türkçe çevirisi: “Din (İslam) düşmanlarıyla cihad etmek için azimet (kılıcını kınından) sıyırdı, bütün gayretini müşriklerle gazâda ve kâfirlerle savaşta sarfetti”

Erten’de, “okunamadı” kaydı varken; Tevhid, kitabe hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Redford-Leiser, لمجاهدة (li-mücâhedeti) kelimesindeki ل (lam) harfini ve غزاء (gazâi) kelimesindeki ء (hemze) harfini okumamış ve kitabeyi; “İnanç düşmanlarıyla savaşma kararlığını açık etti. Müşriklere saldırırken ve inançsızları öldürürken yuları gevşetti” şeklinde garip bir anlam ile tercüme etmişlerdir.

23. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinde. Kitabe şöyledir:

⁷⁰ SFE “Okunamadı” kaydı var

AT Herhangi bir kayıt mevcut değildir.

SR-GL و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته في غزاء المشركين و قتال الكافرين

LY-KT و جرد عزيمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضى صريمته في غزاء المشركين و قتال الكافرين

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷¹ و نزل على هذه الخطة المشهورة في الاقطار المذكورة في الديار

Türkçe okunuşu: Ve nezele ‘alâ hâzihi’l-huttati’l-meşhûreti fi’l-aktâri’l-mezkûreti fi’d-diyâri

Türkçe çevirisi: “Her tarafta meşhur olan ve ülkelerin nezdinde dillerde dolaşan bu yere indi”

Erten’de, “okunamadı” kaydı varken, Tevhid’de herhangi bir bilgi mevcut değildir. Redford-Leiser, المشهورة (el-meşhûreti) kelimesini المستورة (el-mestûreti) şeklinde hatalı okumuşlar ve anlamıda yanlış vermişlerdir.

24. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir ve yedi numaralı burcun güney tarafında, diğer kitabelerin aksine tek olarak yerleştirilmiştir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷² 24. اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة

⁷¹ SFE “Okunamadı” kaydı var

AT Herhangi bir kayıt mevcut değildir.

SR-GL و نزل على هذه الخطة المستورة في الاقطار المذكورة في الديار

LY-KT و نزل على هذه الخطة المشهورة في الاقطار المذكورة في الديار

⁷² SFE اول يوم شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة

Türkçe okunuşu: Evvele yevmin min şehri Ramazâne min şuhûri seneti'snetâ 'aşrete ve sittemietin

Türkçe çevirisi: "612 yılında aylardan Ramazan ayının ilk gününde (1 Ramazan 612/24 Aralık 1215)"

Erten, Tevhid ve Redford-Leiser اثنتي (isnetâ) kelimesine ت (te) harfini eksik olarak اثني (isnâ) şeklinde okumuşlardır.

25. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. 25, 26, 27, 28, 29 ve 30 sıra nolu kitabeler, yedi ilâ sekizinci burç arasındaki surda yer almaktadır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷³فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر

Türkçe okunuşu: Fe-ehâta bihâ mine'l-berri ve'l-bahri ve hâsarahâ temâme's-şehri muhâsaraten bâkıyeten semî'athâ 'alâ murûri'd-dehri

Türkçe çevirisi: "Karadan ve denizden orayı kuşattı ve zaman geçtikçe (asırlar boyu insanların) kendisini işittiği dâimi bir muhâsara ile ayın tamamında orayı muhasara altına aldı"

Erten, 'alâ murûri'd-dehri' (bihâ) kelimesini okumamış ve kitabenin sonundaki الدهر على مرور (bihâ) yerine (قارور الله) (alâ (karûrallâhi) diye anlaşılamayan bir ibâre ile okumuştur. Tevhid, kitabenin sonundaki ibârede (على فار الصر هر) (alâ fâre's-sarri her) şeklinde yine

AT اول يوم شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة
SR-GL اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثني عشرة و ستمائة
LY-KT اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة

⁷³ SFE فأحاط من البر و البحر حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على (قارور الله)

AT فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر سمعته على فار الصر هر
SR-GL فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر
LY-KT فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها محاصرة تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر

anlayamadığımız bir okuma yapmıştır. Yılmaz-Tuzcu, محاصرة (muhâsaraten) kelimesini sehven iki defa okumuşlardır.

26. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷⁴نصب عليها من جميع حوالها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق

Türkçe okunuşu: Nasabe ‘aleyhâ min cemî-i havâlîhâ’l-mecânika vâsikan minellâhi bi-husni’t-tevfîki

Türkçe çevirisi: “Allah’ın hüsnü tevfikine güvenerek mancınıkları o şehrin her tarafına kurdu”

Erten ve Tevhid, kitabede yer alan واثقا (vâsikan) kelimesini okuyamamışlardır. Yılmaz-Tuzcu, واثقا (vâsikan) kelimesini أبغا (ebgâ) şeklinde okumuş ve anlam vermişlerdir. Diğer kitabelerde olduğu üzere (Fetihnâme 29. Kitabe, Kaleiçi Karatay Medresesi Kitabesi vb. gibi) güvenmek anlamındaki واثقا (vâsikan) kelimesi, kitabelerde hiç görülmeyen أبغا (ebgâ) kelimesinin aksine Selçuklu dönemi kitabelerinde sık kullanılan bir kelimedir.

27. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Kitabe şöyledir:

⁷⁴ SFE نصب عليها من جميع حوالها المجانيق و من الله بحسن التوفيق

AT نصب عليها من جميع حوالها المجانيق و من الله بحسن التوفيق

SR-GL نصب عليها من جميع حوالها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق

LY-KT نصب عليها من جميع حوالها المجانيق وابغا من الله بحسن التوفيق

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷⁵ و استغرق فى الجهاد كنه جهده متيقنا من الله تعالى وفا وعده

Türkçe okunuşu: Ve'stagraka fi'l-cihâdi kühü cühdihi müteyakkinen minallâhi Te'âlâ vefâ va'dehu

Türkçe çevirisi: “*Ve Allah’a sığınarak bütün gayretiyle kendisini sadece cihâda verdi ve vadini yerine getirdi*”

Erten ve Tevhid’in okumaları tercüme edilebilecek bir anlam taşımamaktadır. Yılmaz-Tuzcu متيقنا (müteyakkinen) kelimesini متقنا (mütkenen) şeklinde okumuş, Redford-Leiser; “*Candan cihada girdi. Yüce Allah’ın sözünü tutacağına inanarak kendini mücadeleye adadı*” şeklinde kitabe hatalı tercüme etmişlerdir.

28. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷⁵ SFE و استغرق فى الجمان كيه جهازه ههنا من الله تعالى فا وعده
AT و استغرق فى الجمان كيه جهازه ههنا من الله تعالى فا وعده
SR-GL و استغرق فى الجهاد كنه جهده متيقنا من الله تعالى وفا وعده
LY-KT و استغرق فى الجهاد كنه جهده متقنا من الله تعالى وفا وعده

⁷⁶ و استعان بالله في مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

Türkçe okunuşu: Ve'ste'âne billâhi fî müdâvemeti'l-mücâhedeti leylen ve nehâran lâ yezûku nevmen ve lâ karâran

Türkçe çevirisi: “Gece ve gündüz cihada devam etme de Allah’tan yardım istedi ve uykuyu da, (bir yerde) karârı (yerleşip kalmayı)da tatmadı”

Erten, بالله (billâhi) kelimesindeki ب (be) harf-i cerini okumamış, Erten ve Tevhid, نوما (nevmen) kelimesini نوکا (nevken) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser’in tercümeleri hatalıdır.

29. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁷⁷ مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيئاته و توفيقه في جميع عزماته

Türkçe okunuşu: Mücâhideten fî sebîlillâhi ibtigâen li-merdâtihî ve sikaten min rahmetihî bi-nefsihî bi-tekfîri seyyiâtihî ve tevfikihî fî cemî-i ‘azemâtihî

Türkçe çevirisi: “O’nun rızasını talep için Allah yolunda mücâhid olarak ve bütün kararlarını muvaffak kılacağına ve rahmetinden nefsinin günahlarını örteceğine güvenerek”

Erten ve Tevhid, kitabenin sadece مجاهدا في سبيل الله (mücâhideten fî sebîlillâhi) şeklinde baş kısmını okumuş ve bu okumada مجاهدا (mücâhiden) müzekker kelimesini müennes olarak

⁷⁶ SFE و استعان بالله في مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق (نوكا) ولا قرارا

AT و استعان بالله في مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق (نوكا) ولا قرارا

SR-GL و استعان بالله في مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

LY-KT و استعان بالله في مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا

⁷⁷ SFE مجاهدا في سبيل الله.....

AT مجاهدا في سبيل الله.....

SR-GL مجاهدا في سبيل الله ابتغاء بنفسه لمرضاته و ثقة من رحمته بتكفير سيئاته و توفيقه في جميع عزماته

LY-KT مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و رحمته و ثقة بنفسه من تكفير سيئاته و توفيقه في جميع عزماته

okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيئاته (ibtigâen li-merdâtihi ve sikaten min rahmetihi bi-nefsihi bi-tekfîri seyyiâtihi) cümlesinde takdim tehirler yaparak cümleyi ابتغاء لمرضاته و رحمته و ثقة بنفسه من تكفير سيئاته (ibtigâen li-merdâtihi ve rahmetihi ve sikaten bi-nefsihi min tekfîri seyyiâtihi) şeklinde okumuşlar, بتكفير (bi-tekfîri) kelimesindeki ب (bi) harf-i cerini atlamışlar ve: “Allah’ın rızâsını ve rahmetini arzu etiği için, günahlarını örteceğinden ve bütün işlerinde kendisine yardım edeceğine güvendiği için Allah yolunda mücâhid” diye kitabeyi yanlış tercüme etmişlerdir.

30. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

الي ان اتاح الله تعالى بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصره المسلمين و
اعلاء معالم الدين⁷⁸

Türkçe okunuşu: İlâ en etâhallâhu Te’âlâ bi-cemîli fadlihi ve cezîli tavlihi incâze’l-maksûdi ve’ncâha’l-mev’ûdi fî nusreti’l-müslimîne ve i’lâi me’âlimi’d-dîni

Türkçe çevirisi: “Dinin yollarını yüceltmede ve Müslümanlara yardımda va’dini tamamlamayı ve maksudunu yerine getirmeyi, nimetinin bolluğu ile ve fazlının güzelliği ile Allah takdir edinceye kadar (cihad etti)”

Erten ve Tevhid’in çalışmalarında kitabe ile ilgili bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu’nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; “Mevcudiyeti bilinmeyen kitabe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır”⁷⁹ ifadelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitabenin okunması 2008 yılında yapılmıştır.⁸⁰

31. Kitabe

⁷⁸ SFE Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

SR-GL الي ان اتاح الله تعالى بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصره المسلمين و اعلاء معالم الدين
LY-KT الي ان اتاح الله تعالى بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود فى نصره المسلمين و اعلاء معالم الدين

⁷⁹ Yılmaz-Tuzcu, s. 95.

⁸⁰ Redford-Leiser, s. 31.

Kitabe, in-situ hâlinededir. 31, 32 ve 33 sıra nolu kitabeler sekizinci burcun kuzey tarafında yer almaktadır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁸¹ وفتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة كسلخ الشهر بالزحف و القهر فله در سلخ أصبح غرة الدهر

Türkçe okunuşu: Ve feteha li-huzmeti hâzâ's-sagri yevme'l-cumu'ati ke-silehı'ş-şehri bi'z-zahfı ve'l-kahri fe-lillâhi dürrü silehin esbaha gurrete'd-dehri

Türkçe çevirisi: “O geçidi delmek için ayın sonu Cuma günü, hücumla ve karşı konulmaz gücüyle fethetti. Zamanların yüz akı olan o ay sonu ne mübarek oldu”

Redford-Leiser'in çalışmalarında, kitabede iki defa tekrar edilen سلخ (silehı) kelimesi bir defa geçmektedir. Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmasında, كسلخ (ke-silehı) kelimesi سلخ (silehı) şeklinde, لخزينة (li-hazîneti) kelimesi لخزمة (li-huzmeti) şeklinde okunmuştur.

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 31. kitabe ile ilgili bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; “Mevcudiyeti bilinmeyen kitabe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır”⁸² ifadelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitabenin okunması 2008 yılında yapılmıştır.⁸³

32. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

⁸¹ SFE Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

SR-GL وفتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة سلخ (ا) لشهر بالزحف و القهر فله دره أصبح غرة الدهر

LY-KT وفتح لخزينة هذا الثغر يوم الجمعة سلخ الشهر بالزحف و القهر فله در سلخ أصبح غرة الدهر

⁸² Yılmaz-Tuzcu, s. 95.

⁸³ Redford-Leiser, s. 31.

Necmi Atik Özel Arşivi

⁸⁴ و ظهرت فيه كلمة الله العالیه جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

Türkçe okunuşu: Ve zaharet fihi kelimetullâhi'l-‘âliyeti ce’alehâ ni’meten ‘ale’l-muvahhidîne bâkiyeten ve harase hâzihi’l-huttate bi-kuvvetihi’l-vâkiyeti

Türkçe çevirisi: “O ayda Allah’ın yüce kelimesi gâlip oldu Allah onu muvahhidlere (tevhid ehline) daimi bir nimet yapsın ve koruyucu kuvveti ile bu işi muhafaza eylesin”

Erten ve Tevhid, ظهرت (zaharet) kelimesini ظهر (zahare) diye, حرس (harase) kelimesini حربين (harbeyni) diye ve الواقية (el-vâkiyete) kelimesini de الوافية (el-vâfiyete) diye okumuşlardır. Bu okumanın tercümesi ise yapılamamaktadır.

33. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁸⁴ SFE و ظهر فيه كلمة الله العالیه جعلها الله تعالى الموحدين باقية و (حربين) (الخطة) بقوته وافيه
AT و ظهر فيه كلمة الله لعالیه جعلها تعالى الموحدين باقية و حربين الخطة بقوته الواقية
SR-GL و ظهرت فيه كلمة الله العالیه جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية
LY-KT و ظهرت فيه كلمة الله العالیه جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية

Türkçe okunuşu: Ve ittebe'a hâza'l-fethu futûhan kesîraten ve mevâhibe hatîreten

Türkçe çevirisi: “*Ve bu fethi gerçek fetihlere ve kıymetli mevâhibe (nimetlere) tâbi kılsın*”

Erten ve Tevhid, اتبع (ittebe'a) kelimesini البيع (el-bey'u) şeklinde ve kitabenin baş kısmından yarısını okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, مواهب خطيرة (ve mevâhibe hatîreten) diye açıkça okunan kitabenin son kısmını (؟) هوأصعب خطة (ve hüve es'abu hatteten) şeklinde okuyarak; “*Bu fethi birçok fetihler izledi bu yer en zor yerdir*” şeklinde hatalı tercüme etmişlerdir.

34. ve 35. Kitabe

Anlam bütünlüğü açısından 34 ve 35. kitabeler birlikte tercüme edilmiştir. Kitabeler, in-situ hâlinedir. 34, 35, 36 ve 37 sıra nolu kitabeler, imza kitabesi ile birlikte sekizinci burcun güney tarafındadır. Kitabeler şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

85 SFE والبيع هذا الفتح فتوحا كثيرة
AT والبيع هذا الفتح فتوحا كثيرة
SR-GL اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة
LY-KT اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و هوأصعب خطة (؟)

34⁸⁶ و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة
35⁸⁷ عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

Türkçe okunuşu: 34. Ve lâ ahlâ hâzihi'd-devlete'l-kâhirete ve'l-eyyâme'z-zâhirete
35. 'Ani'l-kerâmeti'l-mütezhâhireti ve's-se'âdeti'l-mütevâtireti

Türkçe çevirisi: “(34-35) *Ve bu kâhir devleti ve bu parlak günleri, tezâhür eden ikramlardan ve peşpeşe gelen saadetlerden boş bırakmasın (dâim eylesin)*”

Erten ve Tevhid, لا اخلي (lâ ahlâ) kelimesini احي (ehyâ) diye, هذه الدولة (hâzihi'd-devletü) kelimelerini الملة (el-milletü) diye ve الايام (ve'l-eyyâmu) kelimesini والانام (ve'l-enâmu) şeklinde okumuşlardır. Redford-Leiser, الدولة (ed-devletü) kelimesini الدار (ed-dâru) diye okumuşlardır.

Erten ve Tevhid, المتظاهرة (el-mutezhâhiretü) kelimesini المستظرة (el-müstahziratü), Erten ve Tevhid السعادة (es-se'âdetü) kelimesini السعد (es-sa'dü) şeklinde okumuşlardır.

35. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

88 فأمراً بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية

⁸⁶ SFE و احي الملة القاهرة (و الانام) الزاهرة
AT و احي الملة القاهرة و الانام الزاهرة
SR-GL و لا اخلي هذه الدار القاهرة و الايام الزاهرة
LY-KT و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة
⁸⁷ SFE عن الكرامة المستظرة و السعد المتواترة
AT عن الكرامة المستظرة و السعد المتواترة
SR-GL عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة
LY-KT عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة

⁸⁸ SFE فأمراً بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
AT فأمراً بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
SR-GL فأمراً بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
LY-KT فأمراً بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية

Türkçe okunuşu: Fe-emera bi-ibtidâi binâi hâzihi'l-kal'ati'l-mahrûseti'l-gâlibiyyeti lâ zâlet mahrûseten mahmiyyeten

Türkçe çevirisi: “Bu gâlip ve korunmuş kaleyi binâ etmeye başlamayı (Sultan) emretti (tâ ki) korunmuş ve muhafaza edilmiş olsun”

Erten ve Tevhid, الغالبة (el-gâlibiyyeti) kelimesini العالية (el-‘âliyeti) şeklinde okumuşlardır.

36. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁸⁹ غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة

Türkçe okunuşu: Gurrete Zilka'deti ve bezele cühdehu fî hâzihi'l-'imâreti'l-muhassiyeti'l-müşeyyideti

Türkçe çevirisi: “Zilkâde'nin ilk günü bütün gayretini bu muhkem, korunmuş (kalenin) imarında sarfetti”

Erten ve Tevhid, غرة ذي القعدة (gurretü Zilka'deti) kelimelerini هذه العمارة (cüz'ün mine'l-küllî fî hâzihi'l-'imâreti) şeklinde okunmuştur. Yılmaz-Tuzcu, المحصية (el-muhassiyeti) kelimesini المحمية (el-mahmiyeti) şeklinde okumuşlardır.

37. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. 38, 39 ve 40 sıra nolu kitabeler 8. burcun kuzey tarafındadır. Kitabe şöyledir:

⁸⁹ SFE جزء من الكل فى هذه العمارة و بذل جهده المحصية المشيدة
AT جزء من الكل فى هذه العمارة و بذل جهده المحصية المشيدة
SR-GL غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحصية المشيدة
LY-KT غرة ذي القعدة و بذل جهده فى هذه العمارة المحمية المشيدة

Necmi Atik Özel Arşivi

⁹⁰و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل غيره

Türkçe okunuşu: Ve temmeti'l-kal'atü'l-mübâreketü gurte'l-Muharremi senete selâse 'aşrete vallâhu müyessirun külle emrin ve müsehhilün külle gayretin

Türkçe çevirisi: “On üçüncü (613) senede Muharrem’in ilk günü mübârek kale tamam oldu Allah her işi müyesser kılan, her gayreti kolay edendir”

38. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁹¹39. جمع الله له من القوة و الجهاد بين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين

⁹⁰ SFE و تمت القلعة المباركة عن المحقرات عسرة و اليه و كل امر و عسرة كل غيره

AT و تمت القلعة المباركة عن (المحقرات) عسرة و اليه و كل امر و عسرة كل غيره

SR-GL و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة

LY-KT و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة

⁹¹ SFE “Okunamadı” kaydı var.

AT “Okunamadı” kaydı var.

SR-GL جمع الله له من المؤمنين والجهاد بين طاعينين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و النصر عيدين

LY-KT جمع الله له امر الصوا.... و الجهاد بين طاعتين و رزقه فى يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين

Türkçe okunuşu: Ceme'allâhu mine'l-kuvveti ve'l-cihâdi beyne tâ'ateyni ve rezekahu fi yevmin vâhidin mine'l-fethi ve'l-fitri 'ideyni

Türkçe çevirisi: “İki taatin arasında Allah on(d)a cihad ve kuvveti toplayıp cem etti ve onu bir günde fetihten (Antalya'nın fethinden) ve fitirdan (Ramazan Bayramı'ndan) ibaret olan iki bayramda rızıklandırdı”

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında “okunamadı” kaydı bulunmaktadır. Redford-Leiser, من القوة (mine'l-kuvveti) kelimelerini من المؤمنين (mine'l-mü'minîne) şeklinde, الفطر (el-fitri) kelimesini النصر (en-nasri) şeklinde okumuşlardır. Yılmaz-Tuzcu, من القوة (mine'l-kuvveti) kelimeleri امر الصوا... (emre's-savâ...) şeklinde okumuşlardır. Bu okumaların tercümeleri de hatalı olmuştur.

39. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinedir. Kitabe şöyledir:

⁹² وتمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى في شهرين

Türkçe okunuşu: Ve temmet 'imâretü hâteyni'l-kal'ateyni'l-mahrûseteyni bi-tevfikillâhi Te'âlâ fi şehreyni

Türkçe çevirisi: “Ve iki ay içinde Allah'ın tevfiğiyle muhâfazalı olan bu iki kalenin imarı tamamlandı”

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 39. kitabe hakkında “okunamadı” kaydı bulunmaktadır. Yılmaz-Tuzcu ve Redford-Leiser okumalarında, cümlelerin başında yer alan atıf vâvı (و) okunmamıştır. Yılmaz-Tuzcu'nun; “Görölmüş ancak okunamadığı belirtilmiş olan kitabe burada ilk kez tarafımızdan okunmaktadır”⁹³ kaydını düştükleri kitabe, Redford-Leiser tarafından daha önce okunmuştur.⁹⁴

40. Kitabe

⁹² SFE “Okunamadı” kaydı var.

AT “Okunamadı” kaydı var.

SR-GL تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى في شهرين

LY-KT تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى في شهرين

⁹³ Yılmaz-Tuzcu, s. 113.

⁹⁴ Redford-Leiser, s. 34.

Kitabe, in-situ hâlinededir. 41 ve 42 sıra nolu kitabeler sekizinci burç ile Kırkmerdiven arasındaki sur duvarlarının üzerindedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁹⁵و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات

Türkçe okunuşu: Ve bi-ttifâki lem yüsmâ' ictimâ'u emsâli hâzihi'l-hasenâti ve bi-hâzihi'l-hayrâti

Türkçe çevirisi: “İttifakladır ki, bu hesenât emsalinin ve bu hayırların bir araya gelmesi işitilmemiştir”

41. Kitabe

Kitabe, in-situ hâlinededir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

⁹⁵ SFE و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات
AT و باتفاق لمن سمع اجتماع أمثال هذه الحسنات بهذه الخيرات
SR-GL لم يسمع باتفاق اجتماع أمثال هذه الحسنات و هذه الخيرات
LY-KT و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و هذه الخيرات

96. الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

Türkçe okunuşu: Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-‘âlemîne ve ‘aleyhi netevakkellü ve bihi neste’înu

Türkçe çevirisi: “Alemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun ancak O’na güvenir ve ancak O’ndan yardım talep ederiz”

Fetihnâme Kitabeleri’nin İmza Kitabesi

Fetihnâme Kitabeleri’nin son kitabesi olan İmza Kitabesi konu hakkında çalışma yapan araştırmacıların çoğunluğu tarafından, bulunduğu burcun üst sırasında diğer kitabelerle aynı hizada yer alan 35 sıra nolu kitabeden sonra Fetihnâme Kitabeleri’ne yerleştirilmiştir. İmza Kitabesi, burçta veya surda yer olmadığı için diğer kitabelerin altındaki hizaya tek başına konulmamıştır. İmza Kitabesi, Fetihnâme Kitabeleri’nin metin sıralamasındaki bir kitabe olsaydı normal sıralaması ile üst sırada, diğer kitabelerin hizasında yerini alması gerekirdi. İn-situ olduğu konumu ise, bütün Fetihnâme Kitabeleri’nin alt hizasında, tek başına olmasıdır. İmza Kitabesi, adından da anlaşılacağı üzere Fetih ve Fetihnâme’nin sahibi tarafından atılan imzadır ve imza her zaman yazılan metnin sonunda yerini alır.

Necmi Atik Özel Arşivi

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكوس بن السلطان الشهيد كيكسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين⁹⁷

⁹⁶ SFE و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

AT و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

SR-GL و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

LY-KT و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين

⁹⁷ SFE

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك المولى العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ركن الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكوس ابن السلطان الشهيد كيكسرو بن سلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

AT

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك المولى العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ركن الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكوس بن السلطان الشهيد كيكسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Türkçe okunuşu: es-Sultânü'l-Gâlibu bi-emrillâhi el-Müeyyedü bi-nasrillâhi el-Mevla'l-Mu'azzamu Şâhinşahu'l-A'zamu Mâliku rikâbu'l-ümemi Seyyidu selâtini'l-Arabi ve'l-'Acemi Meliku mulûku'l-âlemi 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni Gıyâsü'l-İslâmi ve'l-müslimîne Yemînü'd-devleti'l-kâhirati Mu'izzu'l-milleti'l-bâhireti Mügîsü'l-ümme'ti'z-zâhireti Sultânu'l-bahrayni Ebu'l-fethi Keykavusü bnü es-Sultâni's-Şehîdi Keyhusrevi bni es-Sultâni's-Sa'îdi Kılıç Arslan Bûrhânü emîri'l-mü'minîne

Türkçe çevirisi: “Allah’ın emriyle gâlip, Allah’ın yardımıyla müeyyed (desteklenen), Yüce Efendi, şahların en büyük Şâhi, milletlerin idâresi elinde olan, Arap ve Acem sultanlarının efendisi, dünya padişahlarının padişahı, din ve dünyanın izzeti, İslam ve Müslümanların koruyucusu, her şeye gücü yeten devletin sağ eli, muhteşem milletin şereflendiricisi, görkemli ümmetin sığınağı, iki denizin sultanı, mü’minlerin emirinin burhânı saâdetli Sultan Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Keyhusrev oğlu fetih babası Sultan Keykavus.”

ملك المولى العالم (meliku mulûki'l-âlemi) kelimelerini, الملك ملوك العالم, Erten ve Tevhid, ركن الدولة (yemînü'd-devleti) kelimelerini, يمين الدولة, (meliku'l-mevlâ'l-âlemi) şeklinde, (rûknü'd-devleti) şeklinde okumuşlardır.

Fetihnâme'nin Metini

1. (بسم الله الرحمن الرحيم ولا حول ولا قوة) الا بالله العلي العظيم
2. و نشهد أن لا اله الا الله وحده لا شريك له الفتاح العليم شهادة تقديس و تعظيم
3. و نشهد أن محمدا عبده و رسوله الكريم صلى الله عليه و على اهله و آله و سلم افضل تسليم
4. هذا ذكر ما انعم الله تعالى على حرسه و على من المؤمنين منيرا
5. (نصرهم الله) نصرا عزيزا و فتح لهم فتحا يسيرا
6. و رزق المسلمين فضلا كثيرا و كر(م) لهم مادا يسيرا
7. و شفى باسترجاع هذا الثغر الحصين صدور قوم مؤمنين
8. و أتم نعمته على المؤمنين بانتزاع هذه البلدة عن ايدي المشركين
9. كان قد إفتتحها السلطان الشهيد غياث الدين كيخسرو بن قلج ارسلان تغمد الله بسواغب الرحمة و الرضوان
10. و بعد ارتحاله عن الدنيا سعيدا و انتقاله الى جوار ربه شهيدا
11. عصى اهل البلدة و ظهر الكفر فيه ثانية و عاد الشرك الى عادته الجارية
12. جلال الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة
13. مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم
14. مظهر كلمة الله العليا محرز ممالك الدنيا
15. المعتصم بعصمة الله الكافية المنتظم بقدرة الله الباقية
16. المؤيد من السماء المنتصر الامة ظل الله فى الخافقين سلطان البحرين
17. ابو الفتح كيكافوس ابن كيخسرو بن قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

SR-GL

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولى المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكافوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

LY-KT

السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولى المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكافوس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

18. ادام الله دولته و اعلى كلمته و خلد سلطنته
19. و ضاعف قدرته و بسطته و بلغه في الدارين أمنيته
20. و أمضي في مصالح الاسلام عزماته و كفى بلطفه كافة
21. فسررب العساكر المنصورة بعدد غير محصورة
22. و جرد عزمته لمجاهدة أعداء الدين و أمضي صريمته في غزاء المشركين و قتال الكافرين
23. و نزل على هذه الخطة المشهورة في الاقطار المذكورة في الديار
24. اول يوم من شهر رمضان من شهور سنة اثنتي عشرة و ستمائة
25. فأحاط بها من البر و البحر و حاصرها تمام الشهر محاصرة باقية سمعتها على مرور الدهر
26. نصب عليها من جميع حوالها المجانيق واثقا من الله بحسن التوفيق
27. و استغرق في الجهاد كنه جهده متيقنا من الله تعالى وفا وعده
28. و استعان بالله في مداومة المجاهدة ليلا و نهارا لا يذوق نوما ولا قرارا
29. مجاهدا في سبيل الله ابتغاء لمرضاته و ثقة من رحمته بنفسه بتكفير سيئاته و توفيقه في جميع عزماته
30. الي ان اتاح الله تعالى بجميل فضله و جزيل طوله انجاز المقصود و انجاح الموعود في نصره المسلمين و اعلاء معالم الدين
31. و فتح لخزمة هذا الثغر يوم الجمعة كسلخ الشهر بالزحف و القهر فله در سلخ أصبح غرة الدهر
32. و ظهرت فيه كلمة الله العالوية جعلها الله نعمة على الموحدين باقية و حرس هذه الخطة بقوته الواقية
33. اتبع هذا الفتح فتوحا كثيرة و مواهب خطيرة
34. و لا اخلي هذه الدولة القاهرة و الايام الزاهرة
35. عن الكرامة المتظاهرة و السعادة المتواترة
36. فأمر بابتداء بناء هذه القلعة المحروسة الغالبية لا زالت محروسة محمية
37. غرة ذي القعدة و بذل جهده في هذه العمارة المحصية المشيدة
38. و تمت القلعة المباركة غرة المحرم سنة ثلث عشرة و الله ميسر كل امر و مسهل كل عسرة
39. جمع الله له امن القوة و الجهاد بين طاعتين و رزقه في يوم واحد من الفتح و الفطر عيدين
40. تمت عمارة هاتين القلعتين المحروستين بتوفيق الله تعالى في شهرين
41. و باتفاق لم يسمع اجتماع أمثال هذه الحسنات و بهذه الخيرات
42. و الحمد لله رب العالمين و عليه نتوكل و به نستعين
43. السلطان الغالب بأمر الله المؤيد بنصر الله المولي المعظم شاهنشاه الاعظم مالك رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم ملك ملوك العالم عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين يمين الدولة القاهرة معز الملة الباهرة مغيث الامة الزاهرة سلطان البحرين ابو الفتح كيكاس بن السلطان الشهيد كيخسرو بن السلطان السعيد قلج ارسلان برهان امير المؤمنين

Fetihnâme'nin Türkçeye Tercümesi

1. Rahmân ve (Rahîm) olan Allah'ın adıyla, Yüce ve Azîm olan Allah'tan başka (güç) ve kuvvet yoktur
2. Fettâh ve Alîm olup, ortağı olmayan Allah'tan başka ilah olmadığına ta'zîm ve takdîs şehâdeti ile (yüce ve mukaddes bir şahitlikle) şehâdet ederiz
3. Yine şahitlik ederiz ki, Muhammed (sav) onun kulu ve şerefli rasûlüdür. Allah (c.c.) ona, ehline ve âline (ona uyanlara) salât ve en üstün selam ile selam eylesin
4. Bu aydın olmak cihetinden müminleri yücelten ve muhafaza etmesiyle Allah'ın nimet olarak verdiği şeyin (fethin) hâtîrâtıdır
5. Allah onlara ani bir yardım ile yardım edip, onlara kolay bir fetih nasib eyledi
6. Müminleri bol fazl ile rızıklandırdı ve onlara kolay bir nimet ikram etti
7. Bu muhâfazalı liman şehrini geri almakla mümin kavmin gönüllerine şifâ verdi
8. Müşriklerin elinden bu beldeyi söküp alarak mü'minlere nimetini tamamladı

9. Bu beldeyi, Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Gıyaseddin Keyhusrev fethetmişti, Allah onu rahmetinin ve rızâsının bolluğu ile örtsün (onu rahmetine gark eylesin)
10. Dünyadan saîd (mesud) olarak göç ettiğinden ve Rabbi'nin yanına şehit olarak intikâlından sonra
11. Belde ehli isyan etmiş, küfür orada ikinci kez ortaya çıkmış ve şirk câri olan âdetine dönmüştü
12. Kahreden devletin (gâlib devletin) ulusu (yücesi), güzel milletin aziz kılanı (ikrâm edeni), parlak (berrâk) ümmetin bereketli yağmuru
13. Milletlerin boyunlarına mâlik (ümme'lerin idâresi elinde olan), Arab ve Acem sultanlarının efendisi, dünya hükümdarlarının mâliki (pâdişahı)
14. Allah'ın yüce kelimesi (olan Lâ ilâhe illallah)ni savunan, dünya mülklerinin muhafızı
15. Allah'ın kâfi olan korumasıyla korun(muş ol)an ve O Allah'ın ebedî kudreti ile düzene koyan
16. Semâ (Allah tarafın)dan te'yîd (ile güçlü) edilen, ümmetin intikâmını alan, doğu da ve batı da Allah'ın zillî (ahkâmını icrâ edecek olan gölgesi), iki denizin sultanı
17. Müminlerin Emiri'nin hücceti Kılıçaslan'ın oğlu Keyhusrev oğlu fetih babası Keykavus
18. Allah devletini dâim, kelimesini (davasını) yüce, saltanatını da ebedî eylesin
19. Kudretini ve gücünü (genişliğini) kat kat eylesin (arttırsın), dünya ve âhirette onu emeline kavuştursun
20. İslam'ın maslahatındaki gayretlerini tamamlasın ve lütfu ile onu bütün mühim işlerine kifâyet eylesin
21. Sınırsız sayıda pek çok yardım olunmuş askerlerini bölük bölük gönderdi.
22. Din (İslam) düşmanlarıyla cihad etmek için azimet (kılıcını kınından) sıyırdı, bütün gayretini müşriklerle gazâda ve kâfirlerle savaşta sarfetti
23. Her tarafta meşhur olan ve ülkelerin nezdinde zikredilen bu yere indi
24. 612 yılında aylardan Ramazan ayının ilk gününde”⁹⁸
25. Karadan ve denizden orayı kuşattı ve zaman geçtikçe (asırlar boyu insanların) kendisini işittiği dâimi bir muhâsara ile ayın tamamında orayı muhasara altına aldı
26. Allah'ın hüsnü tevfiğine güvenerek mancınıkları o şehrin her tarafına kurdu
27. Allah'a sığınarak bütün gayretiyle kendisini sadece cihada verdi ve vadini yerine getirdi
28. Gece ve gündüz cihada devam etme de Allah'tan yardım istedi ve uykuyu da, (bir yerde) karârı (yerleşip kalmayı)da tatmadı
29. O'nun rızasını talep için Allah yolunda mücâhid olarak ve bütün kararlarını muvaffak kılacağına ve rahmetinden nefsinin günahlarını örteceğine güvenerek
30. Dinin yollarını yüceltmede ve Müslümanlara yardımda va'dini tamamlamayı ve maksudunu yerine getirmeyi, nimetinin bolluğu ile ve fazlının güzelliği ile Allah takdir edinceye kadar (cihad etti)
31. Bu körfezin incisini ayın sonu Cuma günü, hücumla ve karşı konulmaz gücüyle fethetti. Zamanların yüz akı olan o ay sonu ne mübârek oldu
32. O ayda Allah'ın yüce kelimesi gâlip oldu Allah onu muvahhidlere (tevhid ehline) daimi bir nimet yapsın ve koruyucu kuvveti ile bu işi muhafaza eylesin
33. Ve bu fethi gerçek fetihlere ve kıymetli mevâhibe (nimetlere) tâbi kılsın
34. Ve bu kâhır devleti ve bu parlak günleri, tezâhür eden ikramlardan
35. ve peşpeşe gelen saadetlerden boş bırakmasın (dâim eylesin)
36. Bu gâlip ve korunmuş kaleyi binâ etmeye başlamayı (sultan) emretti (tâ ki) korunmuş ve muhafaza edilmiş olsun
37. Zilkâde'nin ilk günü bütün gayretini bu muhkem, korunmuş (kalenin) imarında sarfetti

⁹⁸ 1 Ramazan 612/24 Aralık 1215

38. On üçüncü (613) senede Muharrem'in ilk günü mübârek kale tamam oldu. Allah her işi müyesser kılan, her zoru kolay edendir
39. İki taatin arasında Allah on(d)a cihad ve kuvvet emniyetini toplayıp cem etti ve onu bir günde fetihten (Antalya'nın fethinden) ve fitirdan (Ramazan Bayramı'ndan) ibaret olan iki bayramda rızıklandırdı
40. İki ay içinde Allah'ın tevfiğiyle muhâfazalı olan bu iki kalenin imarı tamamlandı
41. İttifakladır ki, bu hesenât emsâlinin ve bu hayırların bir araya gelmesi işitilmemiştir
42. Alemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun ancak O'na güvenir ve ancak O'ndan yardım talep ederiz
43. Allah'ın emriyle gâlip, Allah'ın yardımıyla müeyyed (desteklenen), yüce efendi, şahların en büyük şahı, milletlerin idaresi elinde olan, Arap ve acem sultanlarının efendisi, dünya padişahlarının padişahı, din ve dünyanın izzeti, İslam ve Müslümanların koruyucusu, her şeye gücü yeten devletin sağ eli, muhteşem milletin şereflendiricisi, görkemli ümmetin sığınağı, iki denizin sultanı, mü'minlerin emirinin burhânı saâdetli Sultan Kılıç Arslan oğlu şehid Sultan Keyhusrev oğlu fetih babası Sultan Keykavus

c. I. Alaaddin Keykubad Dönemi (1220-1237):

Sur ve Burç Kitabeleri

Erten tarafından İmarek Kapısı'ndan (Mescit Sokak'tan başlayıp Hıdırlık Sokak köşesine kadar devam eden) denize doğru, Tevhid tarafından da denizden İmarek Kapısı'na doğru okuma çalışmaları yapılan⁹⁹ Alaaddin Keykubad Surları dizesinden 19 burçta yer alan kitabelere, İmarek Kapısı'ndaki burçtan başlanılmış ve burçlar, burcu yaptıranın ismi ile zikredilerek sıra numarası verilmiştir. Bu tesbitlerimizin kaynağı Erten ve Tevhid'in okuma çalışmaları ile tarafımızdan bulunup tespit edilen kitabelerdir. Büyük bir kısmı Alaaddin Keykubad'ın emirleri/komutanları tarafından yaptırılan sur ve burçlar, aynı zamanda başlanılıp inşa edildiğinden, sur dizesinde yer alan kitabelerin istisnasız hepsi 622/1225 tarihini taşımaktadır. Bu sebeple, Antalya Müzesi'nde olan 622/1225 tarihini taşıyan ve Müze Envanter Defteri'nde "*Antalya Kalesi'nden*", "*Antalya Orta Kale'den*", "*Kal'a Burcundan*" açıklamaları yazılı Alaaddin Keykubad Dönemi kitabeleri, Erten ve Tevhid'in okumaları esas alınarak söz konusu sur beden duvarı ve burçlara yerleştirilmiştir.

Erten ve Tevhid tarafından tesbit edilen Alaaddin Keykubad Surları kitabelerinden, 2, 6, 7, 10, 11, 13. nolu burç kitabeler kayıp; 3, 4, 9, 15, 16, 17. nolu kitabeler Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde, 1, 5, 12, 19. nolu kitabeler ise in-situ hâlinedir. Yivli Minare'nin dökülen çinili kısmına yerleştirilmiş ve Erten'in, "*Yivli Minâresi üzerinde olup bilâhere konulmuş olan kitabe*" diye açıklama yaptığı kitabe, Alaaddin surları burç kitabeleriyle aynı özelliği taşıdığı için 14. burç kitabesi olarak tarafımızdan kaydedilmiştir.

Bazı araştırma ve çalışmalarda, İmarek Kapısı'ndan ilk iki burç, Balıkpazarı'ndan itibaren deniz yönüne doğru yedi burç, yani toplamda dokuz burç Alaaddin Keykubad döneminde, diğer on iki burç ve surların Roma ve Bizans devrinde inşa edildiği şeklinde hatalı gösterilen burç ve surların tamamı Alaaddin Keykubad dönemine ait Selçuklu burç ve surlarıdır. Alaaddin Keykubad on dokuz burçtan oluşan ve İmarek Kapısı'ndan denize kadar Kaleiçi'ni boydan boya ayıran burç ve surları Moğol zulmünden hicret eden Türkmenler için, Kaleiçi'nde iskân alanı oluşturmak amacıyla yaptırmıştır.

⁹⁹ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55-57; Tevhid, s. 171-174.

1. Kara Sungur¹⁰⁰ Burcu Kitabesi

Kitabe, İmaret Kapısı tarafından Alaaddin Keykubad Surları'ndan birinci burçta in-situ hâlinedir. Kitabe şöyledir:

Antalya Müzesi arşivinde kitabe ile alâkalı; “*Kale duvarı ve burçlar, Tuzcular Mah. Paşa Cami sokağı kuzeyinde Nazır Hamamı doğusunda ve İsmail Karakaş'ın evinin güney ve kuzeyinde, h. 622 (m.1225), Alaeddin Keykubad'ın ümerâsından Karasungur, kuzeydeki burcun doğu yüzünde etrafı kornişli 0.85 genişlik ve 1.75 bir mermer levhada Arapça Selçuk sülüsü, 5 satır*” açıklamaları yer almaktadır.¹⁰¹

Yaptığımız ölçümlerde 174x86 cm ebatlarında olduğunu gördüğümüz kitabe, mermer üzeri 6 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kelime-i tevhidin hilal şeklinde taç olarak işlendiği kitabede, Selçuklu'nun fetih hareketinin hedefinin ve gâyesinin i'lâ-yı kelimetullâh (Allah'ın adının yüceltilmesi) olduğu vurgulanmıştır. Bu ifadeyi tasdik anlamında, kelime-i tevhiden sonra “el-minnetü lillâh” yani “minnetimiz sadece Allah'adır” yazısı kitabenin en üst kısmında yer almaktadır.

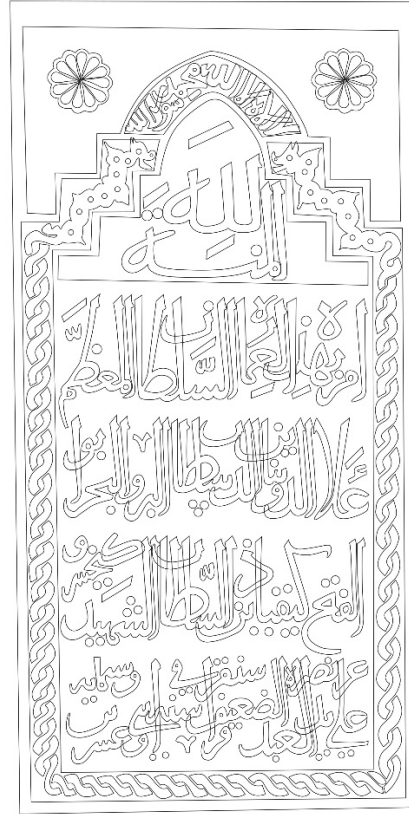
Kitabenin dış çerçevesinde ise, Antalya Selçuklu kitabelerinin hiçbirinde olmayan, gövdeleri birleşik, sağ ve sol taraflarda yer alan çift başlı ejderha başarılı bir şekilde işlenmiş, Selçuklu Devleti'nin gücü ve kudreti simgelenmiştir. Kitabe şöyledir:

¹⁰⁰ I. Alaaddin Keykubad ile III. Gıyaseddin Keyhusrev zamanlarında devlet işlerinde görev almıştır. İnşa ettirdiği eserlerin kitabelerinde anlaşılacağı üzere, I. Alaaddin Keykubad zamanında Denizli'de (Ladik) vali olarak görev yapmaya başlamıştır. II. İzzeddin Keykavus zamanına kadar, yaklaşık 20 yıl, bu vazifede kalmıştır. III. Gıyaseddin Keyhusrev zamanında (1266-1282), Baybars'ın askerleri tarafından esir edilmiş, esaretinden sonra Mısır'ın ve İlhanlıların hizmetine geçmiştir. Denizli'de Selçuk devrine ait ilk eserler onun tarafından yaptırılmıştır. Denizli'de, Kara Sungur'a ait üç kitabe vardır. Ak Han'ın dış kapısı üzerinde 650 ve Ulu Camii'den İzmir Müzesi'ne nakledilen kitabelerde adı geçen Kara Sungur'dur. Kitabesinde “Kara Sungur b. Abdillâh” yazılıdır. Kara Sungur'un mahlası Seyfeddin'dir. Kendisi Selçuk ümerâsından olup meşhur Celaleddin Karatay'ın en küçük kardeşidir. Bunlar aslen Rum kölelerdendir. Celaleddin Karatay 652/1253'te, Kara Sungur tahminen 665/1266 yılında ölmüşlerdir. Bu iki zât hakkında Hamdizâde Abdulkadir şu malumatı vermektedir: “*Bunların esasen nereli olduğu bilinmiyor. Yalnız Antalya'da hâlâ Karatay nâmına izâfeten bir mahallenin bulunması ve 749/1348 tarihinde Konya'da kendisinin yaptırmış olduğu medreseye ait vakfiyesinde Antalya'da kendi binâsı olan bir Dâru's-sulehâ'dan bahsetmiş olması gösteriyor ki bunların Antalya ile herhalde bir münasebeti vardır. Antalya ya kendilerinin vatani aslileridir yahut vilâyet vesâir memuriyet münasebetiyle Antalya'yı ikinci vatan ittihaz etmiştir. Bunun iki birâderi daha vardır. En büyüğü Kemâleddin olup hem vüzeradan hem de meşhur etibbadan idi. Bunun da Konya'da medresesi vardır. İkinci ve küçük birâderleri Seyfettin Sipehsâlar nâmındaki zâttır. Bu da ricâl-i mühimme-i Selçukiye'dendir. Asıl ismi Kara Sungur bin Abdillâh idi.*” Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 62-63; Osman Turan, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi”, *Belleten*, XII, s. 48-49.

¹⁰¹ Turfan, *Eski Eser Fişleri*, Fiş No.40 (n), Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين سلطان البر والبحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو

¹⁰² عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

¹⁰² SFE

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين سلطان البر والبحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

AT

لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين سلطان البر والبحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

KT

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علاء الدنيا والدين سلطان البر والبحر ابو
الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

LY-KT

Türkçe okunuşu: Lâ ilâhe illallâh Muhammedun rasûlullâh

El-minnetü lillâhi

Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu

'ala'd-dünyâ ve'd-dîni Sultânu'l-berri ve'l-bahri Ebu

el-fethi Keykubâd bin es-sultânu'ş-şehîdu Keyhusrev

'azze nasrahû 'alâ yedi'l-'abdi'd-daîfi Kara Sungur fi seneti isney ve 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Allah’tan başka tanrı yoktur Muhammed Allah’ın Rasûlüdür

Minnet yalnız Allah’adır

Bu imâreti, Büyük Sultan, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Deniz ve Karanın Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –Allah onu yardımıyla aziz kılsın- zayıf kul Kara Sungur eliyle yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.”

Yılmaz-Tuzcu tarafından iddia edildiği gibi Tevhid’in, المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırını okumadığı bilgisi yanlıştır. Zirâ Tevhid, المنة لله (el-minnetü lillâhi) satırını 76 nolu dipnotta görüleceği üzere kitabenin ilk satırındaki tevhid kısmının ortasına yerleştirerek okumuştur. Erten ve Tevhid, kitabedeki قرا سنقر (Kara Sungur) kelimelerinin “Kara” kısmını atlayıp سنقر (Sungur) şeklinde okumuşlardır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu, kitabedeki الإله (ilâhe) şeklinde he harfinden ayrı yazılan kelimeyi birleşik olarak الله (ilâhe) şeklinde okumuşlardır.

2. Burç Kitabesi (Kayıp)

Erten’in, İmaret Kapısı’ndan denize doğru başladığı sur kitabelerini okuma çalışmasında 49 numara ile okuduğu Kara Sungur burcu kitabesinden sonra; “*Silik olduğundan okunamadı*”¹⁰³ şeklindeki kaydı ikinci burç içindir. Tevhid, 2. burç kitabesi hakkında; “*Hatip Süleyman Mahallesi’nde Besîm Efendi’nin hânesinde iki burç vardır. Birinci burçta karîb olanda mevcut kitabe siva badana tahribatından okunamayacak bir hâle gelmiştir*” ifadesi yer almaktadır.¹⁰⁴ Her iki araştırmacının ifadelerinden anlaşıldığı üzere, ikinci burç kitabesi 1924 yılında in-situ olarak yerindedir, fakat okunamamıştır. Antalya Kaleiçi surlarının 1930’lu yıllarda yapılan yıkımı esnasında söz konusu kitabe kaybolmuştur.

Yılmaz-Tuzcu’nun sözkonusu kayıp kitabe yerine Mevlevî Hamamı doğusundaki kitabeyi tanımlamaları hatalıdır. Zira ikinci burç kitabesini in-situ hâlinde gören Erten, Mevlevî Hamamı Kitabesi’ni de 65. kitabe olarak in-situ hâlinde, “*Mevlevî Tekkesi’nde ve alçak bir duvarda*” açıklaması ile okumuş ve çalışmasına kaydetmiş olduğundan sözkonusu kitabelerin farklı olduğu âşikârdır.¹⁰⁵

3. Tuğrul Bey¹⁰⁶ Burcu Kitabesi

لا اله الا الله محمد رسول الله

المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم

علا الدنيا والدين سلطان البر والبحر ابو

الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو

عز نصره على يد العبد الضعيف قرا سنقر في سنة اثني و عشرين و ستمائة

¹⁰³ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 55.

¹⁰⁴ Tevhid, s. 173.

¹⁰⁵ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58

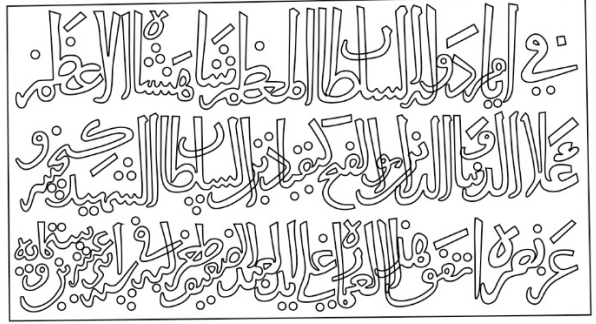
¹⁰⁶ Asıl adı Şemseddin Mahmud Tuğrul’dur. I. Alaaddin Keykubad’ın maiyyetinde idi. Alaaddin’in 634/1237’de ölmesi üzerine Kaan yanına gitmişti. Bu sırada Sivas’ın şark tarafı Rükneddin Kılıçaslan’a, garp tarafı İzzeddin Keykavus’a verilmişti. Tuğrul Bey, Rükneddin’in yanında kaldı. Her iki kardeşin vezirliğini de ifâ etti. 657/1256 tarihinde vefat etti. Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 63.

Erten ve Tevhid'in in-situ olarak okuyup kaydettiği kitabe, 3. burç kitabesidir.¹⁰⁷

76x125 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 3 satır Selçuklu celî sülûsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne; “Kitabe, Adi taş, Antalya orta kaleden, Müzeye geldiği tarih 25/6/1938” açıklamalarıyla, 19 sıra no ve 378 kayıt numarası ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستمائة¹⁰⁸

Türkçe okunuşu: Fî devleti's-Sultânî'l-Mu'azzamî Şâhinşahu'l-A'zamu

'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânü's-Şehîdu Keyhusrev

'azze nasrahu ittefeka hâza'l-'imâreti 'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul fî seneti isney 'ısrıne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: “Büyük sultan, En Büyük Şahlar Şâhı, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev'in oğlu Fetih Babası Keykubâd devletinde –zaferi kutlu olsun- bu yapı zayıf kul Tuğrul eliyle 622 (1225) senesinde tamamlandı.”

Erten, طغرلية (Tuğrulyetü) kelimesini, ilk çalışmasında طغراليه¹⁰⁹ (Tuğrulye) ikinci okumasında طغرل (Tuğrul) şeklinde okumuştur.¹¹⁰

¹⁰⁷ Erten, *Antalya Livası*, s. 57; *Antalya Vilayeti*, s. 55; Tevhid, s. 173.

¹⁰⁸ SFE

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرل فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

AT

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

LY-KT

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم
علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على ايد العبد الضعيف طغرلية فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

¹⁰⁹ Erten, *Antalya Livası*, s. 57

¹¹⁰ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 55.

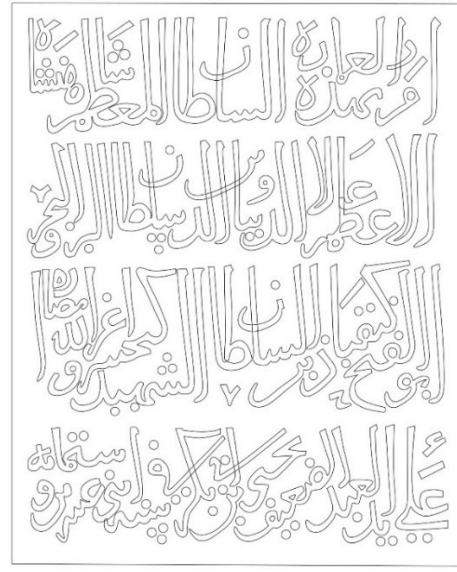
4. Yahya b. Ebî Bekir¹¹¹ Burcu Kitabesi

Erten, 3. kitabe olan Tuğrul Burcu kitabesini okuduktan sonra 4. kitabe hakkında; “Yine bu mahallede Lü’lü Ahmed Efendi’nin hanesinde bulunup Antalya Müzesi’ne nakledilmiş âtideki kitabe vardır”¹¹² şeklindeki açıklamadan sonra kaydettiği kitabe Yahya b. Ebî Bekir burcu kitabesidir. Yine Erten’in, *Antalya Livası Tarihi* adlı çalışmasının 60. sayfasında kitabe ile alakalı yaptığı; “Bu kitabenin irtifâi bir metre sekiz santim ve arzı doksan santim olup hurufâtın irtifâi 21 santimdir” şeklindeki açıklama 4. kitabenin ölçülerine aittir.

108x90 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri’nde; “Kitabe, Mermer, Antalya’da bir evden, Müzeye geldiği tarih 18 Ağustos 1336, 1920” açıklamalarıyla, 9 sıra no ve 33 kayıt no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقيباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحيى بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة¹¹³

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi’l-‘imâreti es-Sultânu’l-Mu’azzamu Şâhinşahu

¹¹¹ Sinop kalesinin ikinci burcunun üzerinde 612/1215 tarihli ve “Bedreddin Ebu Bekir sahibi simre” yazılıdır. Bir de Sahip Ata Fahrettin Ali’nin dedesi el-Hâc Ebu Bekir adında bir zât daha vardır. Bu kitabe hangisine ait olduğu belirsizdir. Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, s.7

¹¹² Erten, *Antalya Livası*, s. 57; *Antalya Vilayeti*, s. 60.

¹¹³ SFE

امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقيباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحيى بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
LY-KT

امر بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر و البحر
ابو الفتح كيقيباد بن السلطان الشهيد كيخسرو اعز الله انصاره
على ايد العبد الضعيف يحيى بن ابى بكر فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

el-a'zamu 'ala'd-dünyâ ve ed-dîni Sultânu'l-berri ve'l-bahri
Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu's-Şehîdu Keyhusrev e'azzellâhu ensârahu
'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Yahyâ bin Ebî Bekir fî seneti isney 'ısrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Bu yapının, Büyük Sultan, En büyük şahlar Şâhı, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Denizin ve karanın Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd – Allah zaferlerini kutlu kılsın- zayıf kul Yahya b. Ebî Bekir eliyle yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.”.

Yılmaz-Tuzcu, Yahya b. Ebî Bekir Burcu kitabesini hatalı bir şekilde, kitabesi kayıp olan 6. burcun kitabesi olarak yerleştirmişlerdir.

5. Bayram eş-Şâmî¹¹⁴ Burcu Kitabesi

Emir Bayram eş-Şâmî Burcu, üstü çatı ile kapalı nöbethâne burcudur. Nöbet odasının ahşap döşeme izleri ile bu burçtan batıya doğru bir sur duvarının uzantısının uçları da görülebilmektedir. Burç günümüzde maalesef bir evin duvarı vazifesini görmekte ve bir kısmı mutfak olarak kullanılmaktadır.

Erten, 1922 yılındaki çalışmasında 15. kitabe olarak Bayram eş-Şâmî ismini okuyamamış,¹¹⁵ 1940 yılındaki çalışmasında 52. kitabe olarak okuduğu kitabede bu eksikliğini tamamlamıştır.¹¹⁶ 173x116 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 6 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır.

Antalya Kaleiçi Selçuklu kitabelerinden sadece Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesinde, diğer kitabelerde sultanın vasıflarından olan سلطان البر و البحرين (sultânu'l-berri ve'l-bayreyni: karanın ve iki denizin sultanı) yerine ilk defa سلطان البرار و البحار (sultânu'l-birârî ve'l-bihârî: karaların ve denizlerin sultanı) ifadesi kullanılmıştır. Anadolu topraklarının bir kısmı ile Akdeniz ve Karadeniz'in bir kısmına sahip olan Selçuklu sultanına istikbalde bir temenni mânâsı taşıyan bu ibâreler hiçbir kitabede bulunmamaktadır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarının hepsinde bu kısım dikkatlerinden kaçmış ve ibâre سلطان البر و البحرين (sultânu'l-berri ve'l-bahreyni) şeklinde okunmuştur. Ayrıca Yılmaz-Tuzcu, çalışmalarını yaptıkları sırada kitabenin son satırı çatı izolasyonu ile örtülü olduğu için son satırı okuyamamışlar ve tereddütlerini soru işareti ile ifade etmişlerdir. Kitabe üzerindeki çalışmalarımız sırasında, kitabe üzerindeki izolasyonlu çatı kısmının kaldırılması sağlanmış ve kitabe tarafımızdan tam olarak fotoğraflanıp okunmuştur.

Tevhid'in çalışmasında لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله (el-minnetü lillâhi) satırı لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله (Lâ ilâhe illallah el'minnetü lillâhi Muhammedün Rasûlullâh) şeklinde Kara Sungur Burcu Kitabesi'nde olduğu gibi tevhid kısmının ortasına gelecek şekilde okunmuştur.

Kara Sungur Burcu kitabesi ile benzer özellikler gösteren Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesi, dış çerçevede cami ve minare şekilleriyle diğer kitabelerden farklılık arz etmektedir. Ayrıca on iki dilimli Selçuklu armaları, Kara Sungur kitabesinin en üst sağ ve solunda yer alırken, Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesinde aynı armalardan dört tane kullanılmış, ikisi daha ufak şekliyle “el-minnetü lillâh” ibâresinin sağına ve soluna yerleştirilmiştir.

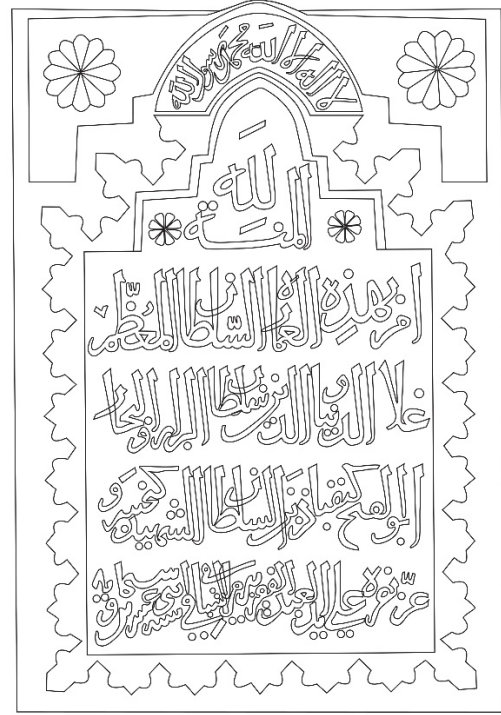
¹¹⁴ İsminde bulunan eş-Şâmî kelimesiyle Şam'lı olduğu anlaşılan Bayram eş-Şâmî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır.

¹¹⁵ Erten, *Antalya Livası*, s. 57

¹¹⁶ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56

Necmi Atik Özel Arşivi

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحار
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة¹¹⁷

Türkçe okunuşu: Lâ ilâhe illallah Muhammedun Rasûlullâh
El-minnetü lillâhi
Emera bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânü'l-Mu'azzamü

¹¹⁷ SFE

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحرين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

AT

لا اله الا الله المنة لله محمد رسول الله
امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحرين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى فى سنة اثنى و عشرين و ستمائة

LY-KT

لا اله الا الله محمد رسول الله
المنة لله

امر بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا و الدين سلطان البرار و البحار
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو
عز نصره علي ايد العبد الفقير بيرم الشامى؟ فى سنة اثنى عشر و ستمائة

‘Ala’d-dünyâ ve ed-dîni Sultânu’l-birâri ve’l-bihâri
Ebu’l-fethi Keykubâd bin es-Sultânu’ş-Şehîdu Keyhusrev
‘azze nasrahû ‘alâ eydi’l-‘abdi’l-fakîri Bayram eş-Şâmî fî seneti isney ‘işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: “Allah’tan başka tanrı yoktur, Muhammed O’nun rasûlüdür
Minnet ancak Allah’adır

Bu imareti, Büyük Sultan, Din ve Dünyanın Yücelticisi, Denizlerin ve karaların Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev’in oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- fakir kul Bayram eş-Şâmî eliyle (yapılmasını) 622/1225 senesinde emretti.”

6. Burç Kitabesi (Kayıp)

Erten, Bayram eş-Şâmî Burcu kitabesi hakkında; “*Bu kitabenin irtifâi bir metre yetmiş beş santim, arzı bir metre yirmi santimdir. Etrafında gayet güzel kornej mevcuttur*” bilgisini verdikten sonra, 6. burç kitabesi hakkında; “*Buranın biraz garbında bulunan burç üzerinde görünen kitabe mevcut ise de okunamadı*”¹¹⁸ açıklamasını yapmaktadır.

Erten’in, in-situ olarak tesbit ettiği fakat okuyamadığı kitabe kayıptır.

7. Tuğrul Burcu Kitabesi (Kayıp)

Erten, “*okunamadı*” bilgisini verdiği altıncı kitabeden sonra; “*Bu suru garb tarafına doğru takip edersek Balık Pazarı Mahallesi’nde ve bir hristiyan hanesine ait bağçede bulunan burç üzerinde;*” şeklinde açıklama yaptığı ve okuyup kaydettiği kitabe, yedinci Tuğrul Burcu Kitabesi’dir. Ayrıca Erten, burç kitabesi hakkında; “*Bu kitabe beyaz bir mermer üzerine yazılmış ve etrafı kabartma çiçekler ile tezyin edilmiştir*”¹¹⁹ şeklinde bilgi vermektedir.

Erten’in, in-situ olarak tespit edip okuduğu, lâkin günümüzde kayıp olan kitabe şöyledir:

رسم هذا العمارة السلطان المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو عز
نصره على يد العبد الضعيف طغرل فى سنة اثنى عشرين و شتمانة

Türkçe okunuşu: Reseme hâza’l-‘imârete es-Sultânu’l-Mu’azzamu ‘Ala’d-dünyâ ve’d-dîni
Ebu’l-fethi
Keykubâd bin es-Sultânu’ş-Şehîdu Keyhusrev ‘azze nasrahu ‘alâ yedi’l-‘abdi’d-da’îfî Tuğrul
..... fî seneti isney ‘işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Büyük sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.”*

Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu’nun çalışmalarında kitabe ile alakalı herhangi bir bilgi mevcut değildir.

8. Tuğrul Burcu Kitabesi

Selçuklu sultanlarının, fethettikleri şehirlere inşa ettirdikleri kale ve burçların bir kısmının yapımını emir ve beylerinin uhdesine verdikleri bilinmektedir. Antalya Mevlevîhânesi hamamının doğusundaki duvara alt seviyede sonradan yerleştirilip çeşme taşı yapılan kitabenin, Mevlevîhane hamamıyla hiçbir alakası olmadığı kesindir. Bu kitabenin, Alaaddin Keykubad

¹¹⁸ Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

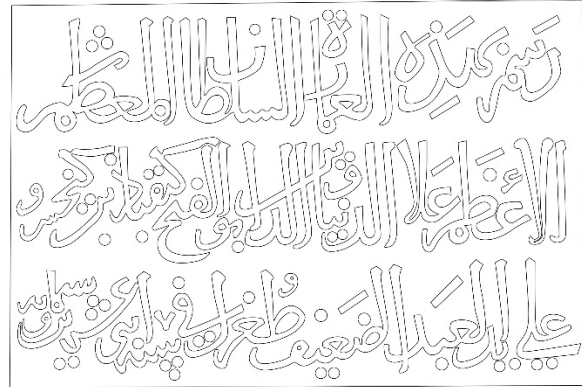
¹¹⁹ Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

Burç ve Surları dizesinin inşa tarihi olan 622/1225 tarihini taşıması ve burçları yaptıran emirlerden Tuğrul Bey'e ait olması, kitabenin sekizinci burca ait olduğunu neredeyse kesinleştirmektedir. Zira yedinci burcu yaptıran Tuğrul Bey'in, devamında olan sekizinci burcu da yaptırma ihtimâli yüksek gözükmektedir. Bu sebepten dolayı Mevlevîhane Hamamı Kitabesi, tarafımızdan Alaaddin Keykubad surlarının sekizinci burcu olan Tuğrul Burcu kitabesi olarak tanımlanmıştır.

96x68 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم شاهنشاه
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيوخسرو
علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثني عشرين و ستمائة¹²⁰

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânû'l-Mu'azzamu Şâhinşahu
el-A'zamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin Keyhusrev
'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Tuğrul fî seneti isney 'işrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Muazzam Sultan, En Büyük Şahlar Şâhı, din ve dünyanın yücelticisi Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubâd, zayıf kul Tuğrul eliyle bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.”

Yılmaz-Tuzcu'un, söz konusu kitabeyi ikinci burç kitabesi olarak tanımlamaları, yukarıda ikinci burç ile alakalı yaptığımız açıklamalardan da anlaşılacağı üzere hatalı gözükmektedir.

9. Kûkî¹²¹ Burcu Kitabesi (Kayıp)

¹²⁰ SFE رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيوخسرو
علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثني عشرين و ستمائة.....

AT Herhangi bir bilgi mevcut değil.

LY-KT رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
الاعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيوخسرو
علي ايد العبد الضعيف طغرل في سنة اثني عشرين (و ستمائة)

¹²¹ Dâmâd anlamındaki Kûkî'nin hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Emir Kûkî'ye ait iki kitabe bulunmaktadır. Günümüzde kayıp olan kitabeyi Erten, 53. kitabe olarak dört satır hâlinde okuyup kaydetmiştir.¹²² Kûkî'ye ait diğer kitabeyi ise 66. kitabeden sonra kaydetmiştir.¹²³ Tevhid; “*Makbule Mahallesi'nde Hakkı Efendi'nin hânesinde*” açıklamasıyla dokuzuncu burç kitabesini beş satır olarak okumuştur.¹²⁴ Erten ve Tevhid'in bir kısmını okuyamadıkları kitabe, Tevhid'in okuduğu gibi beş satır olmalıdır. Onuncu burcu da yaptıran Kûkî'nin dokuzuncu burç kitabesinin, onuncu burç kitabesiyle tıpatıp aynı olduğu kanaatindeyiz.

(المنة لله)
السلطان المعظم (عز الدنيا و الدين)
ابو الفتح (كيقباد بن الساطان الشهيد كيوخسرو)
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة¹²⁵

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi
es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'İzzu'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev
'azze nasruhu ittefeka hâza'l-'imâretü 'alâ yedi'l-'abdi
ed-da'îfi Kûkî fi seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Minnet yalnız Allah'adır
Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –
zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde
tamamlandı.*”

Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında Kûkî'ye ait iki kitabeden sadece biri bulunmaktadır. Bu kitabe, Yılmaz-Tuzcu tarafından, Antalya Müzesi'nde bulunan Kûkî'nin onuncu burca ait diğer kitabesiyle karıştırılarak, Balıkpazarı Burcu kitabesi şeklinde tanımlanmış ve okunmuştur.

10. Kûkî Burcu Kitabesi

Erten kitabe hakkında; “*53 üncü kitabenin yanı başındaki burçta Ahi Yusuf Tekkesi'nin bir mezarında*” açıklamasını yapmış ve kitabeyi okuyup kaydetmiştir.¹²⁶

125x80 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne, “*Duvar kitabesi (Alâeddin Keykubad) h.622 m.1225, Mermer, Sur yıkımından*” açıklamaları ve 20 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

¹²² Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

¹²³ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

¹²⁴ Tevhid, s. 173.

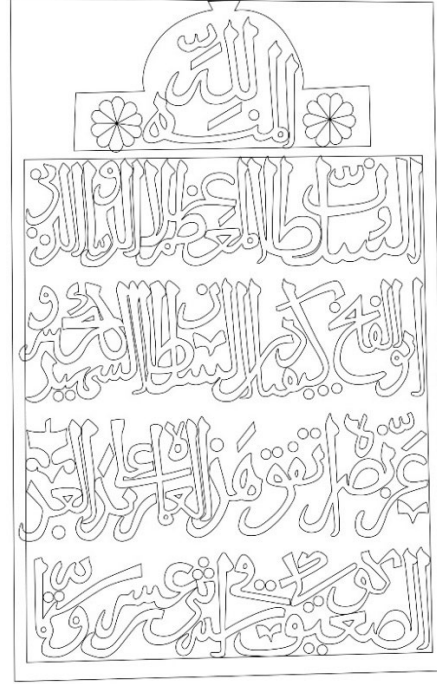
¹²⁵ SFE

..... السلطان المعظم
..... ابو الفتح
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف (كلوكى) فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
AT

..... السلطان المعظم
..... ابو الفتح
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
¹²⁶ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

Necmi Atik Özel Arşivi

المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقيباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة¹²⁷

Türkçe okunuşu: El-minnetu lillâhi
Es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Îzzu'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev
'azze nasruhu ittefeka hâza'l-'imâretü 'alâ yedi'l-'abdi
ed-da'îfi Kûkî fî seneti isney 'ısrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Minnet yalnız Allah’adır

¹²⁷ SFE

المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقيباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كلوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة
LY-KT

المنة لله
السلطان المعظم عز الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقيباد بن الساطان الشهيد كيخسرو
عز نصره اتفق هذا العمارة على يد العبد
الضعيف كوكى فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

Büyük Sultan, din ve dünyanın şerefi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad – zaferi kutlu olsun- (devletinde) bu imâret, zayıf kul Kûkî eliyle 622/1225 senesinde tamamlandı.”

Erten, عز الدنيا (Kûkî) kelimesini كلوكى (Kelûkî) şeklinde okumuştur.¹²⁸ Yılmaz-Tuzcu, عز الدنيا و الدين (‘İzzü’-d-dünyâ ve’-d-dîni) ibâresini ‘Alâ’-d-Dünya ve’-d-Dîn şeklinde okumuşlardır.¹²⁹ Tevhid’in kitabe hakkında bir açıklaması yoktur.

11. Burç Kitabesi (Kayıp)

Günümüzde kayıp olan kitabe, Erten’in 53. kitabe olan 10. Kûkî Burcu kitabesinden sonra in-situ hâlinde 54. kitabe olarak okuyup kaydettiğini ifade ettiği kitabedir.¹³⁰ Tevhid; “*Altıncı kitabe Dişçi Abdülkadir Efendi’nin hânesi bahçesinde. Bu taşta yanmıştır.*” açıklamasını yaptıktan sonra üç satır hâlindeki kitabenin okuyabildiği yerlerini şöyle kaydetmiştir:

.....العمارة السلطان سلطان

سلطان السلاطين

.....¹³¹

Türkçe okunuşu: el-‘imârete es-sultânu sultânu

Sultânu’s-selâtîni

.....

Türkçe çevirisi: yapı sultan sultan, sultanların sultanı.....

12. Kölük b. Emir Yâvî¹³² Burcu Kitabesi

Erten ve Tevhid tarafından okunan kitabe günümüzde de in-situ hâlinindedir. Erten, sözkonusu kitabeyi günümüzde kayıp olan 54. kitabeden sonra (11. Burç Kitabesi) 55. kitabe olarak okuyup; “*Bu kitabe vaktiyle yangın gördüğünden okunamaz dereceye gelmiştir*”¹³³ diye açıklama yaptığı kitabe hakkında herhangi bir malûmâta rastlanılamamıştır. Erten’in; “*Balıkpazarındaki burç üzerinde*” açıklamasıyla 56. kitabe olarak okuyup kaydettiği ve Tevhid’in de aynı sıralamada okuduğu kitabe, Alaaddin Keykubad Surları ve Burçları’nın 12. burç kitabesi olarak burç silsilesindeki yerine konulmuştur.

¹²⁸ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

¹²⁹ Yılmaz-Tuzcu, s. 144.

¹³⁰ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

¹³¹ Tevhid, s. 172.

SFE

.....العمارة السلطان سلطان

.....السلاطين

.....

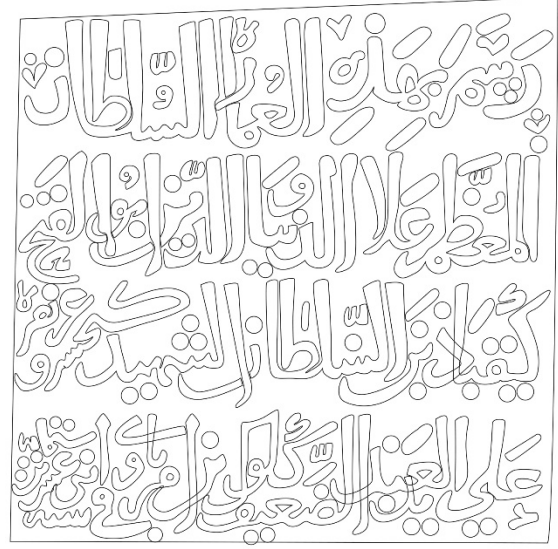
¹³² Yalnız Selçuklu değil Anadolu mimarisinde önde gelen isimlerinden olan Kölük, İslâm’ı kabul ettikten sonra Kölük b. Abdillâh ismini kullanmış ve eserlerinden iki kitabesine bu şekilde adını yazdırmıştır. Kölük b. Abdillâh’ın, Selçuklu Devleti’nde meslekî faaliyetlerine Sultan Alaaddin Keykubad zamanında başladığı ve 1280 tarihine kadar yaşadığı varsayılmaktadır. Zeki Dönmez, “Kölük b. Abdullâh”, *TDVİA*, C. XXVI, Ankara 2010, s. 248-250

¹³³ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 56.

Antalya Müzesi Kemal Turfan arşivinde on ikinci burç kitabesi ile alâkalı; “Balık Pazarı güneyinde, Refie İbrişim hanımla ve Hilmi beyin evlerinin bahçesinde, h. 622 (m. 1225), Alaeddin Keykubat adına ümerâdan Kөлük, Burcun müsellesi alınlığının altında, iki tarafı mermer konsollu, etrafı Bizans parçaları ile kornişli, 0,75x0,75 m.lik bir mermerde, Arapça, sülüs, 4 satırlık kitabe vardır” açıklamaları bulunmaktadır.¹³⁴ Kitabe, iki yanında devşirme mermer konsol parçasının arasına yerleştirilmiştir. 70x70 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
¹³⁵ علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة

¹³⁴ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40, Antalya Müzesi Arşivi.

¹³⁵ SFE

رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن سنباد قنوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة

AT

رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن سنباد قنوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة

KT

رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة

LY-KT

رسم بهذه العمارة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
علي ايد العبد الضعيف كلوك بن امير ياوى فى سنة اثنى عشرين ستمائة

Erten ve Tevhid, Kөлük b. Emir Yâvî) ismini şeklinde okumuşlardır.

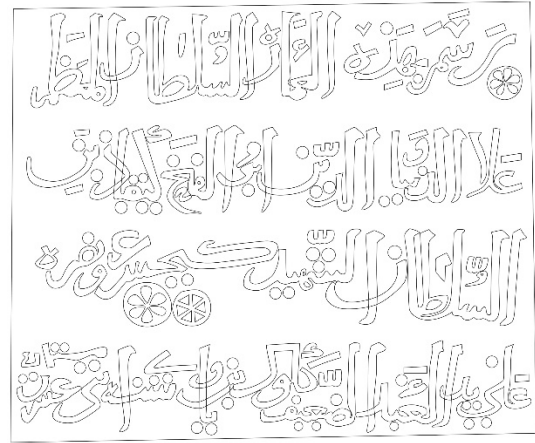
Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu
el-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi
Keykubâd bin es-Sultânu eş-Şehîdu Keyhusrev 'azze nasruhu
'alâ eydi'l-'abdi'd-da'îfi Külük bin Emîr Yâvî fî seneti isney 'ısrîne sittemiete

Türkçe çevirisi: “Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubâd –zaferi kutlu olsun-, Emir Yâvî oğlu zayıf kul Kölük tarafından bu imâretin yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.”

Onikinci burcu, onüçüncü burca bağlayan sur beden duvarı bitiminde, in-situ hâlinde Kölük b. Emir Yâvî'ye ait ikinci bir kitabe daha vardır. Antalya Müzesi arşivinde ikinci kitabe hakkında; “Burcun güneyindeki duvarın doğu yüzünde ve güney ucunda 0.68x0.72 m.lik bir mermerde, Arapça girift sülüs, 4 satırlık ikinci bir kitabe daha vardır” açıklamaları yer almaktadır.¹³⁶ 70x70 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقياد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
¹³⁷ على يد العبد الضعيف كلوك بن يايوى سنة اثنى عشرين ستمائة

¹³⁶ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40, Antalya Müzesi Arşivi.

¹³⁷ SFE

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقياد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
على يد العبد الضعيف شاوك بن وای فى سنة اثنى عشرين و ستمائة

AT

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقياد بن
السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
على يد العبد الضعيف شاوك بن وای سنة اثنى عشرين ستمائة

LY-KT

رسم بهذه العمارة السلطان المعظم
علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقياد بن

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-Mu'azzamu
'Ala'd-dünyâ ve ed-dîni Ebu'l-fethi Keykubad bin
es-Sultânu's-Şehîdü Keyhusrev 'azze nasrahu
'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi Külük bin Yâvî senete isney 'işrîne sittemiete

Türkçe çevirisi: “Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev’in oğlu Fetih babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- zayıf kul Külük b. Yâvî tarafından bu yapının yapılmasını 622/1225 senesinde emretti.”

Erten ve Tevhid, شاك بن وای (Şâvik b. Vây) şeklinde okumuşlardır. Erten ve Yılmaz-Tuzcu, kitabenin tarih kısmına aslında olmayan harfleri eklemişlerdir.

13. Burç Kitabesi (Kayıp)

Kitabeleri İmaret Kapısı tarafından deniz istikametinde okuyan Erten, 12. Külük b. Emir Yâvî Burcu Kitabesi’nden sonra; deniz tarafından İmaret Kapısı istikametinde okuyan Tevhid, 17. Alaaddin Keykubad Burcu kitabesi’nden sonra; “Bundan sonra birkaç burç yıkılmış olduğundan kitabeleri kaybolmuştur” şeklinde aynı şekilde açıklama yapmaktadırlar.¹³⁸ Söz konusu kitabe kayıptır.

14. Emir? Burcu Kitabesi

Antalya Müzesi Envanterine 127 numara ile kayıtlı olan ve Alaaddin Keykubad Dönemine ait kitabe ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek üzerinde çalışma yapılmış, İmaret Kapısı’ndan itibaren Selçuklu emirlerinin uhdesine verilen burçları takip ettiği için 14. burç kitabesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

76x31 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanteri Defteri’nde; “Selçuklu Kitabe Parçası, Adi Taş” açıklamaları ve 127 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

السلطان الشهيد كيخسرو عز نصره
على يد العبد الضعيف كلوك بن ياي سنة اثني عشرين ستمائة
¹³⁸ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 172.

(امر بهذه العمارة المباركة) السلطان
(الاعظم شاهنشاه المعظم) الفتح ابو
(كيقباد بن كيخسرو على يد العبد) امير الضعيف
.....المحتاج الى
(رحمة ربه في سنة) اثني عشرين و ستمائة

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânû
el-Mu'azzamu Şâhinşahu'l-'a'zamu Ebu'l-fethi
Keykubâd bin Keyhusrev 'alâ yedi'l-'abdi'd-da'îfi emîr
..... el-muhtâcu ilâ
rahmeti rabbihi fi seneti isney 'işrîne ve sittemeyete

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek imâretin yapılmasını Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Rabbi'nin rahmetine muhtaç zayıf kul emir 622/1225 senesinde emretti.”

15. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi

Onbeşinci burçtan itibaren beş burç Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılmıştır. Bu beş burcu (15,16,17,18,19) aynı sur silsilesinde yer alan emir burçlarından ayırmak adına, bu burçlar tarafımızdan “Sultan Burçları” diye isimlendirilmiştir.

Sultan burçlarının ilki olan onbeşinci burç kitabesi, Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne 126 numara ile kayıtlı olan ilk defa tarafımızdan tesbit edilerek ortaya çıkarılan kitabe, 15. burç kitabesi olarak sur sıralamasına yerleştirilmiştir.

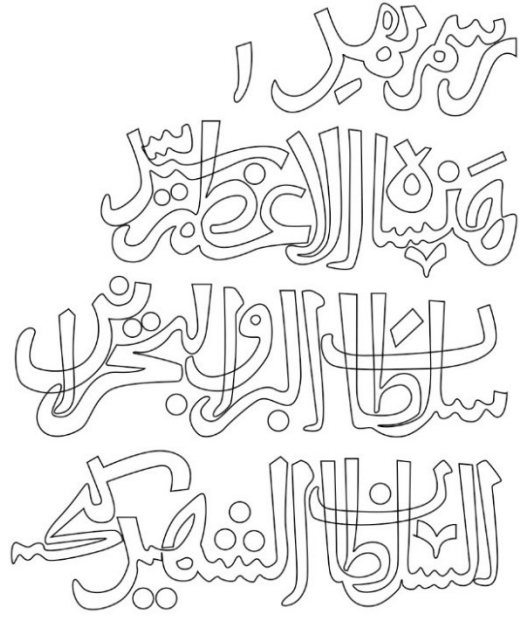
Söz konusu kitabenin I. Gıyaseddin Keyhusrev'e ait olmadığı, “iki denizin ve karanın sultanı” ibâresinden, yani devrinde Sinop daha fethedilmediği için Akdeniz ve Karadeniz'i ifade eden “iki deniz” ibâresini kullanamayacağından anlaşılmaktadır. Kitabede yer alan, “Şehîd Sultan Keyhusrev'in oğlu” ibâresi, Gıyaseddin Keyhusrev'in oğulları İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubad içindir. Kitabenin başlangıcında yer alan “Raseme” ifadesi İzzeddin Keykavus'un kitabelerinde yer almadığından ve Alaaddin Keykubad kitabelerinde kullanıldığından dolayı, kitabenin Alaaddin Keykubad'a ait olduğu netleşmektedir.

Kitabenin, Alaaddin Keykubad Burç ve Surları dizesine yerleştirilmesine gelince; Alaaddin Keykubad dönemi burçlarının kitabesi eksik olanlar bellidir. Sultan Burçları'ndaki tek eksik olan on beşinci burç kitabesidir. Kitabenin herhangi bir Selçuklu emirine değil de Alaaddin Keykubad'a ait olması, Sultan Burçları'ndaki eksik olan kitabenin yerine konulmasını gerektirmiştir.

78x60 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe, Antalya Müzesi Envanter Defteri'nde; “Selçuklu Kitabe Parçası, Adi Taş, Y:80 cm, En:58 cm, üst tarafı ve sol kısmı kırık ve noksan, etraf çerçeveli, oyma zeminde kabartma dört satırlık. Kitabesi (BivesmiHeza...), ikinci satırda (Şehinşah elazam) diye başlamaktadır. Arkasında iki oyuk arkasında Yunanca” açıklamaları ve 126 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه (لعمارة السلطان الاعظم ش)
هنشاه الاعظم سيد (سلاطين العرب و العجم)
سلطان البر و البحرين ابو (الفتح كيقباد بن)
السلطان الشهيد كيخسرو (برهان امير المؤمنين)

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti es-Sultânu'l-A'zamu Şâh-
hinşahu'l-Mu'azzamu Seyyidu Selâtîni'l-'Arabi ve el-Âcemi
Sultânu'l-berri ve'l-bahreyni Ebu'l-fethi Keykubâd bin
es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev burhânu emîre'l-mü'mînîne

Türkçe çevirisi: “Bu imâreti, büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, Arap ve Acem sultanlarının Efendisi, iki denizin ve karanın Sultanı, Müminlerin emirinin burhanı, Şehid Sultan Keyhusrev’in oğlu, Fetih babası Keykubad emretti.”

16. Alaeddin Keykubâd Burcu Kitabesi

Erten’in; “Yivli Minâresi üzerinde olup bilâhare konulmuş olan kitabe”¹³⁹ şeklinde ifade ettiği Yivli Minare’deki kitabenin in-situ olmadığı ve kitabenin konulduğu yerde, diğer nişlerde olduğu gibi daha önce çini dekorlarının olduğu âşikârdır. Sultan Burçları’ndaki ortak özelliklere sahip bu kitabe ait olduğu yerde tanımlanarak, 16. burç kitabesi olarak yerleştirilmiştir.

Turfan; “Yivli Minâre, Selçuk Mahallesi, Müze çevresi içinde, XIII. Asır başı, kürsünün doğu yanında 0,52x0,76 lık bir mermer üzerinde Arap nesih, 3 satır, kitabenin son tarafı kırılmıştır”¹⁴⁰ açıklamalarıyla kitabeyi okuyup kaydetmiştir.

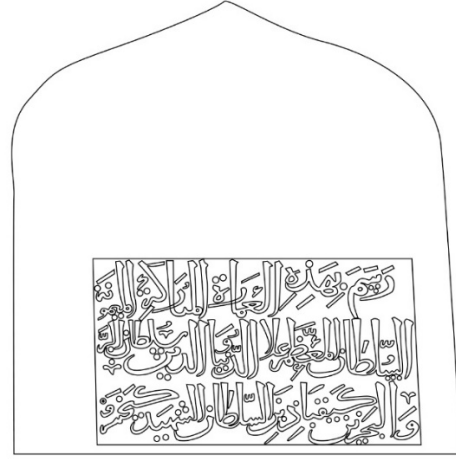
¹³⁹ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 58.

¹⁴⁰ Turfan, *Eski Eser Fişleri*, Fiş No.35, Antalya Müze Arşivi.

Yivli Minare'ye kitabesi, kemerli nişlerin üzerinde yer alan dikdörtgen bölümlere çini ile işlenerek yazılmıştır. Tarafımızdan ilk defa Yivli Minare'nin kuzey tarafındaki dikdörtgen nişte bir kısmı okunan kitabeden, “Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitabeleri” başlığı altında ileride bahsedilecektir. Kitabe, 52x76 cm ebatlarında, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو¹⁴¹

Türkçe okunuşu: Reseme bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi'l-meymûneti
es-Sultânu'l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Sultânu'l-berri
ve'l-bahrayni Keykubâd bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev

Türkçe çevirisi: “Bu kutlu ve mübârek yapının yapılmasını, Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, karanın ve iki denizin Sultanı, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Keykubad emretti.”

Erten, الميمونة (el-meymûneti) kelimesini, الميمنة (el-meymeneti) şeklinde okumuştur.

17. Alaaddin Keykubad Burcu Kitabesi

¹⁴¹ SFE

رسم بهذه العمارة المباركة الميمنة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو

AT

رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو

KT

رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو

LY-KT

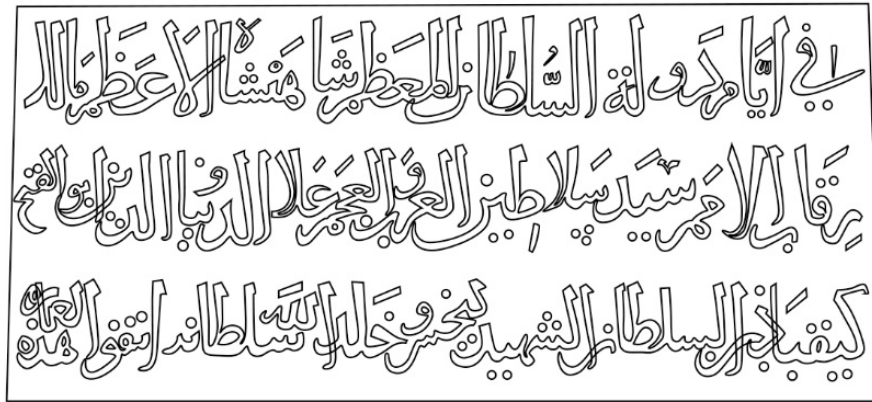
رسم بهذه العمارة المباركة الميمونة
السلطان المعظم علا الدنيا و الدين سلطان البر
و البحرين كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو

Erten, 12. burç kitabesinden sonra; “Biraz garbında bulunan bir burç üzerinde” açıklamasını yaparak okuyup kaydettiği kitabe hakkında¹⁴² Tevhid, 18. burç kitabesini okuduktan sonra: “Bu kitabenin yanında beyaz mermerden masnu’ bir lahîd parçası vardır. Beyaz mermer yanmıştır” açıklamasını yaparak in-situ hâlindeki kitabeyi kaydetmişlerdir.

Kitabe Antalya Müzesi Envanteri Defteri’ne; “Kitabe, Adi Taş, Kale burcundan, Müzeye geldiği tarih 2/5/1931” açıklamaları, 18 sıra no ve 231 kayıt numarası ile kayıtlıdır. 54x115 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
¹⁴³ كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

¹⁴² Erten, *Antalya Livası*, s. 58.

¹⁴³ SFE

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

AT

فى ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب و العجم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن السلطان الشهيد كيوخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة

LY-KT

Türkçe okunuşu: Fî eyyâmi devleti's-Sultânî'l-Mu'azzami Şâhinşahi'l-A'zami Mâlikî rikâbî'l-ümemi Seyyidi selâtîni'l-'Arabi ve'l-'Acemi 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubad bin es-Sultânu'ş-Şehîdu Keyhusrev halledellâhu sultânehu ittefeka hâzihi'l-'imârete.

Türkçe çevirisi: “Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), Acem ve Arap sultanlarının Efendisi, din ve dünyanın yücelticisi, Şehid Sultan Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti günlerinde bu yapı tamamlandı.”

18. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi (Kayıp)

Erten ve Tevhid tarafından in-situ olarak okunan kitabe günümüzde kayıptır.¹⁴⁴ Erten ve Tevhid'in okumalarında herhangi bir farklılık yoktur. Tevhid, kitabe hakkında; “İbtidâsı kırıktır” açıklamasını yapmıştır.¹⁴⁵ Kitabe şöyledir:

المنة لله
(اتفق هذا) العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر والبحرين علا الدنيا والدين
146 ابو الفتح كيقيباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثني عشرين و ستمائة

Türkçe okunuşu: El-minnetü lillâhi
(İttefeka hâza) el-'imâretü'l-mübâreketü
Es-Sultânü'l-Mu'azzamu Şâhinşahu'l-A'zamu Mâliku
rikâbu'l-ümemi Sultânü'l-berri ve'l-bahrayni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni
Ebu'l-fethi Keykubad bin Keyhusrev 'azze nasrahu fî seneti isney 'ışrîne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Minnet yalnız Allah'adır
Bu mübarek yapı, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhı, milletlerin boyunlarına mâlik (ümmetlerin idâresi elinde olan), karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın Yücelticisi,

في ايام دولة السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سيد سلاطين العرب والعجم علاء الدنيا والدين ابو الفتح
كيقيباد بن السلطان الشهيد كيخسرو خلد الله سلطانه اتفق هذه العمارة
144 Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 57; Tevhid, s. 171-172.

145 Tevhid, s. 171.

146 SFE

..... العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر والبحرين علا الدنيا والدين
ابو الفتح كيقيباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثني عشرين و ستمائة
AT

..... العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر والبحرين علا الدنيا والدين
ابو الفتح كيقيباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثني عشرين و ستمائة
LY-KT

(امر بهذه) العمارة المباركة
السلطان المعظم شاهنشاه الاعظم مالك
رقاب الامم سلطان البر والبحرين علا الدنيا والدين
ابو الفتح كيقيباد بن كيخسرو عز نصره في سنة اثني عشرين و ستمائة

Keyhusrev oğlu Fetih Babası Keykubad –zaferi kutlu olsun- (devletinde), 622/1225 yılında (tamamlandı).”

Yılmaz-Tuzcu’nun yaptıkları tercüme tamamlanmamıştır.

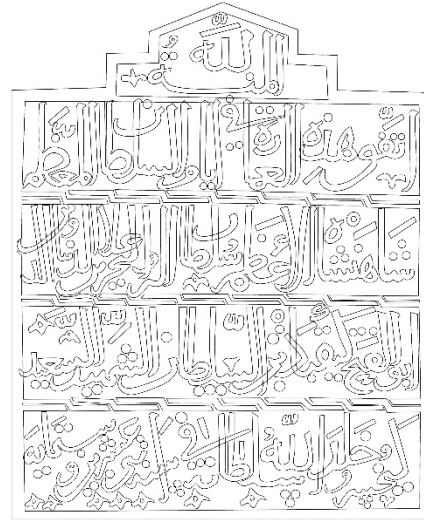
19. Alaaddin Keykubâd Burcu Kitabesi

Alaaddin Keykubad burçlarından, Erten ve Tevhid’in okumalarında tespit edildiği halde günümüzde kayıp olan kitabelerden 19. kitabe in-situ durumunda, burca yapılmış bir evin ikinci katında ilk defa tarafımızdan tesbit edilmiştir. 120x80 cm ebatlarında olan kitabe, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Bir milletin tarihi mirası olan 800 yıllık sur ve burçların yıkılarak, şahsi mülk hâline getirilip yerlerine mesken ve işyerlerinin yapılması anlaşılabilir iken, var olan sur ve burçların şahsî mülk gibi arzu edilen her türlü amaca hizmet ettirilmesi kabul edilemez bir durumdur.

Necmi Atik Özel Arşivi

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقياد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستمائة¹⁴⁷

¹⁴⁷ SFE

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقياد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستمائة

AT

المنة لله

اتفق هذه العمارة في ايام السلطان المعظم
شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقياد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثنى عشرين و ستمائة

LY-KT

المنة لله

اتفق(ت) هذه العمارة في ايام السلطان المعظم

Türkçe okunuşu: el-Minnetü lillâhi

İttefeka hâzihi'l-'imâretü fî eyyâmi's-Sultâni el-Mu'azzami

Şâhinşahi'l-A'zami Sultâni'l-berri ve'l-bahreyni 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni

Ebu'l-fethi Keykubâd bin es-Sultânü's-Şehîdü's-Sa'idü

Keyhusrev halledellâhu sultânehu fî seneti isney 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: “Minnet ancak Allah’adır, Bu yapı, Said (huzurlu) ve Şehîd Keyhusrev’in oğlu, Büyük Sultan, en büyük şahlar Şâhi, karanın ve iki denizin Sultanı, din ve dünyanın yücelticisi, Fetih babası Keykubad –Allah onun sultanlığını dâim kılsın- devleti zamanında 622/1225 senesinde tamamlandı.”

Yılmaz-Tuzcu, اتفاق (ittefeka) kelimesine, kitabenin aslında olmadığı halde cümlelerin siyâkından dolayı müennesliği ifade eden ت (te) harfini eklemişlerdir.

Üçkapılar (Hadrian Kapısı) Burcu Kitabesi

Roma İmparatoru Hadrian’ın, Antalya’yı ziyareti sebebiyle Üçkapılar’dan Kaleiçi Balıkpazarı’na kadar yapılan Sütunlu Çarşı’nın doğu tarafı kale giriş kısmındaki kapı “Hadrian Kapısı” veya “Üçkapılar” olarak bilinmektedir. Üçkapılar’ın kuzey tarafındaki burçta Alaaddin Keykubad’ın, Antalya ile alakalı en erken tarihli in-situ hâlinde bir kitabesi bulunmaktadır. Kitabe, burcun Alaaddin Keykubad dönemindeki onarımı sebebiyle konulmuştur.

Erten; “Bu kitabe Adriyanus Kapısı’nın yanbaşındaki burçta olup 617-1220 tarihlidir” açıklaması ile kitabeyi 4. kitabe olarak okuyup kaydetmiştir.¹⁴⁸ Tevhid; “Hâric surda kâin Karakaş Camii karşısında Adriyanus Kapısı yanındaki burçta. Bu kitabenin gerek taşında gerek yazısında i’tinâ gösterilmemiştir” ifadeleriyle kitabeyi okuyup kaydetmiştir.¹⁴⁹

Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; “Sinan Mah. Atatürk Cad. M.S. 117-138 arasında, İmparator Hadrian şerefine Antalya halkı, kuzeydeki burcun yüzünde 0.75x1.05 m. Bir mermerde Arapça 5 satır, Selçuk sülüsü onarım kitabesi, h. 617 Cemâziye’l-evveli (1220 Temmuz’u) onartan I. Alaeddin Keykubat” açıklamaları yer almaktadır.¹⁵⁰ Kitabe 75x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

شاهنشاه الاعظم سلطان البر و البحرين علا الدنيا و الدين
ابو الفتح كيقباد بن السلطان الشهيد السعيد
كيخسرو خلد الله سلطانه في سنة اثني عشرين و ستمائة

¹⁴⁸ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 49.

¹⁴⁹ Tevhid, s. 175.

¹⁵⁰ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 ö, Antalya Müzesi Arşivi.

امر بهذه العمارة في ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
151 في جمادى الاولى سنة سبعة عشر و ستمائة

Türkçe okunuşu: Ümira bi-hâzihi el-‘imâreti fî eyyâmi
es-Sultâni el-Mu’azzami ‘Ala’
d-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi
Keykubad bin Keyhusrev nâsıru emîr’el-mü’mînîne
Fî Cemâdi’l-Ûlâ senete seb’ate ‘aşere ve sittemiete

¹⁵¹ SFE

امر بهذه العمارة في ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
في جمادى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة

AT

امر بهذه العمارة في ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
في جمادى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة

KT

امر بهذه العمارة في ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
في جمادى الاول سنة سبعة عشر و ستمائة

LY-KT

امر بهذه العمارة في ايام
السلطان المعظم علا
الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
في جمادى الاولى سنة سبعة عشر و ستمائة

Türkçe çevirisi: “Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emîri’nin yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad devleti günlerinde bu binanın yapımı 617 yılı Cemâziye’l-ülâ (4 Temmuz – 2Ağustos 1220) ayında emredildi.”

Alaaddin Keykubad Dönemi Yapı Kitabeleri

Alaaddin Keykubad, saltanatı döneminde Selçuklu Devleti’nin her tarafında imar faaliyetlerini bütün hızıyla sürdürmüştür. Antalya’nın fethinden sonra konumu ve önemi dolayısıyla I.Gıyaseddin Keyhusrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad, II. Gıyaseddin Keyhusrev, II. İzzeddin Keykavus ve III. Gıyaseddin Keyhusrev’in Antalya’daki imar çalışmaları konusundaki belgeler az da olsa arşivlerde bulunmaktadır. Selçuklu sultanları içinde Antalya’daki imar çalışmalarındaki en büyük pay şüphesiz Alaaddin Keykubat’a aittir. Antalya’da bir taraftan donanmanın geliştirilmesi için tersanenin kurulması, diğer taraftan kale, sur, cami, mescid, medrese, saray gibi yapıların yapılması Alaaddin Keykubad döneminde yoğun bir şekilde devam etmiştir. Alaaddin Keykubad döneminden günümüze kitabeleri ulaşan eserler şöyledir:

1. Yivli Minare Kitabesi

Yivli Minare’ye sonradan yerleştirilen burç kitabesi (Alaaddin Keykubad Surları 16. Burç Kitabesi), nereye ait olduğu ile alakalı araştırmacıları meşgul etmiş, Yivli Minare’nin çini ile işlenen kitabesi dikkatlerden kaçmıştır. Turkuaz ve mavi renkli çinilerle tezyin edilen Yivli Minare’nin bilemediğimiz nedenlerle çinileri dökülmüş veya kaybolmuş, minare kütüğündeki Selçuklu sivri kemerli, kare ve dikdörtgen nişler, olması gereken çiniler yerine, bu kısımlar muhteşem yapıya hiç uygun olmayan sıva ile kapatılmıştır. Yivli Minare’nin restorasyonu sırasında bu bölgeler raspalanarak az da olsa sıva altında kalabileceğini umut ettiğimiz Selçuklu çinileri açığa çıkarılır kanaatindeyiz.

Yivli Minare kütüğünde yer alan sekiz dikdörtgen nişe çini ile işlenen kitabeden geriye kalan ve ilk defa tarafımızdan okunan kuzey tarafındaki nişteki yazı şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

المعظم شاهنشاه الاعظم علا الدنيا

Türkçe okunuşu: el-Mu’azzam Şâhinşahu’l-A’zam ‘Ala’d-dünyâ

Türkçe çevirisi: “Büyük, En büyük Şahlar Şahı, dünyanın yücelticisi”

Kitabe’de okuduğumuz kısım Yivli Minare’nin tarih aralığını ve kim tarafından yapıldığı bilgisini bize vermektedir. Selçuklu kitabelerinde yer alan sultan ünvanlarından, عز الدنيا و (‘ale’-d-dünyâ ve’-d-dîn) I. ve II. Sultan İzzeddin Keykavus’a, علا الدنيا و الدين (giyâsü’-d-dünyâ ve’-d-dîn) I., II. ve III. Gıyaseddin Keyhusrev’e aittir. Kitabeden, Yivli Minare’nin Alaaddin Keykubad dönemine (1220-1237) ait bir yapı olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca Yivli Minare kütüğündeki kemerli nişlerin altında yer alan çinili kare nişlerde Alanya Kalesi’nde olduğu gibi, “Allah” ve “Muhammed” isimleri tekrar edilmektedir. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

2. Ayaz Şarapsalar¹⁵² Çeşmesi

Balibey Mahallesi’nde (Keçibalı Mahallesi) bir çeşme üzerinde yer alan¹⁵³ ve Antalya Müzesi Envanteri’ne 2009.76 no ile kayıtlı 626/1228 tarihli Ayaz Şarapsalar’a ait kitabe vardır. Erten; “*Keçibalı Mahallesi’nde ve bir çeşme üzerinde*” açıklamasıyla kitabeyi 71. kitabe olarak

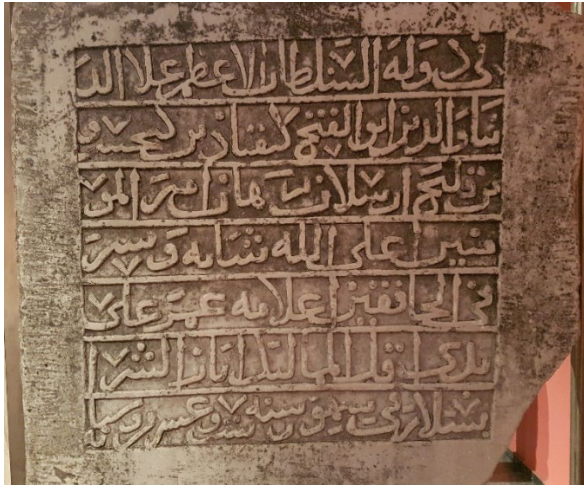
¹⁵² Ayaz Şarapsalar’ın (?/1237-38?) asıl adı Esededdin Ayaz’dır. I. Alaaddin Keykubad zamanı öne çıkan Selçuklu emirlerindendir. II. Süleyman Şah, I. Gıyaseddin Keyhusrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubad ve II. Gıyaseddin Keyhusrev’e hizmet etmiştir. Sultan II. Süleyman Şah, Artuk hükümdarı Mahmud tarafından hapse atılan Ayaz’ı kurtarıp, kendi beyleri arasında yer verdi. I. İzzeddin Keykavus zamanında Honaz’a uç beyi olarak atanır ve 1214 yılında Sinop fethine katılır. Alaaddin Keykubad döneminde Emir-i Ahurluk yapar. 1226 yılında Kahta ve Çemişgezek’i fetheder. Kubadâbâd – Alanya yolu üzerinde Sirt Köy Tol Han kitabesinde de ismi Şarapsalar Ayaz olarak geçer. I. Alaaddin Keykubad’ın şarapsarlığını da yapmıştır. İzzeddin Keykavus ve Alaaddin Keykubad dönemlerinde inşaat işlerine bakar, kale inşaatları idârî kontrolünü üstlenir. Esededdin Ayaz’ın, Alâeddin Keykubad’ın Âdiliye Hatun’dan olan çocuklarına olan yakınlığı ve Türkiye Selçuklu Devleti’nin imar işlerine vekillik yapması, Sâdeddin Köpek’in kendisine karşı cephe almasında başlıca sebepler arasında yer alır ve Sâdeddin Köpek tarafından öldürülen devlet adamları arasında olabilir. Zeki Sönmez, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989, s. 125-127; 472; Coşkun Alptekin, “Türkiye Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Ankara 1992, VII, s. 262; Yılmaz Önge, “Antalya’daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler”, *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri*, 13-14 Mart, Antalya 1992, s. 72; Mehmet Ali Hacı Gökmen, “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Esededdin Ayaz”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.

¹⁵³ Erten, *Antalya Livası*, s. 59; *Antalya Vilâyeti*, s. 60.

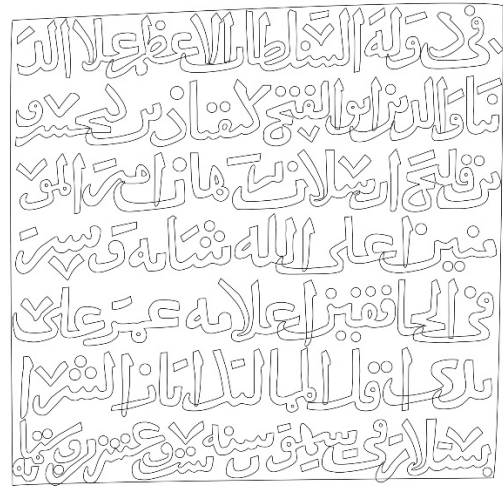
okumuş ve kaydetmiştir.¹⁵⁴ Turfan, 9 no'lu müze fişinde; “Bu kitabe kalenin yıkılan bir bölümüne ait olmalıdır. Kalenin ayakta kalan bazı ölümlerinde benzeri kitabelere rastlanılmaktadır. Kitabe, çeşmenin kemeri altındaki cepheye konmuş olup aslında başka bir binaya aşt bir Selçuk kitabesidir. 1.03x1.03 m.lik bir mermerde, Arapça Selçuk Sülüsü, 7 satırdır” açıklamaları ile الشرا بسلا (Şarapsâlar) kelimesini الشرا بسلاى (Şarapsâlay) şeklinde hatalı okuyarak kaydetmiştir.

Yılmaz-Tuzcu'nun 2010 yılında yaptıkları çalışmalarında; “Kitabe bugün kayıptır” bilgisi yanlıştır. Zira kitabe, 2009 yılında Antalya Müzesi envanter kayıtlarında mevcuttur.

Mevlevîhâne Hamamı Kitabesi'nde olduğu gibi bu kitabe de yıkılan Selçuklu yapılarından alınıp, Keçibalı (Balbey) Mahallesi'ndeki çeşmeye, çeşme taşı kitabesi olarak konulmuştur. Kitabe, 106x106 cm ebatlarında, mermer üzeri 7 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شأنه و سير
فى الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك اياز الشرا
¹⁵⁵بسلار فى شهور سنة ست و عشرين و ستمائة

¹⁵⁴ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.

¹⁵⁵ SFE

فى دولة السلطان الاعظم علا الد
نيا و الدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امير المؤ
منين اعلى الله شأنه و سر
فى الخافقين اعلامه عمر على
يدى اقل الممالك (اياز) الشرا
(بتلار) فى شهور سنة ست و عشرين و ستمائة
AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.
KT

Türkçe okunuşu: Fî devleti's-Sultânî el-A'zâmî 'Ala'd-dü-nyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keykubâd bin Keyhusrev bin Kılınç Arslan Burhânu emîri'l-mü'-minîne a'lâllahu şânehu ve seyyera fî'l-hâfikayni a'lâmehu 'ummira 'ala yedi ekalli'l-memâliki Ayâz eş-Şera-bsalar fî şuhûri senete sitte ve 'işrîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: “En Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Mü'minlerin Emîri'nin burhânı, Kılınç Arslan oğlu Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad'ın devleti zamanında – Allah onun şânını yüceltsin ve bayraklarını doğu ve batıda gezdiresin (dalgalandırsın)-, 626/1229 senesinin aylarında kulların en değersiz Ayaz Şarabsalar eliyle (bu yapı) tamir edildi.”

Erten, kitabenin الممالك اياز الشرا بسلا (el-memâliki Ayâz eş-Şerapsalar) kısmını الممالك (mمالك) (اياز) الشرا (بتلار) (el-memâliki (Ayâz) eş-Şera (btelar)) şeklinde okumuştur.

3. Ertokuş İbni Abdillah¹⁵⁶ İmaretı

فی دولة السلطان الاعظم علا الد
نیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن کیخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امیر المؤمنین
اعلی الله شأنه و سر
فی الخافقین اعلامه عمر علی
یدی اقل الممالك اياز الشرا
بسلا فی شهور سنة ست و عشرين و ستمائة
LY-KT

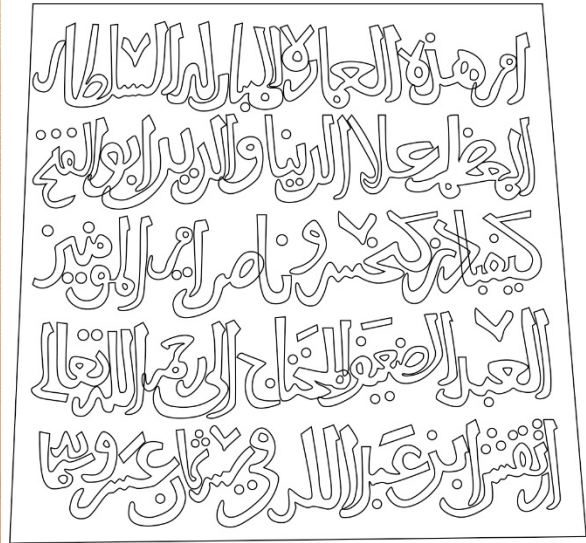
فی دولة السلطان الاعظم علا الد
نیا و الدین ابو الفتح کیقباد بن کیخسرو
بن قلنج ارسلان برهان امیر المؤمنین
اعلی الله شأنه و سیر
فی الخافقین اعلامه عمر علی
یدی اقل الممالك اياز الشرا
بسلا فی شهور سنة ست و عشرين و ستمائة

¹⁵⁶ Mübârizüddin Ertokuş bin Abdillah, Gulamân-ı Saray'da yetişen Anadolu Selçuklu Devleti'nin yüksek idâri makamlarında görev yapan önemli devlet adamlarındandır. Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev, Rükneddin Süleyman Şah lehine tahttan çekilince (1196) 1200 yılında İstanbul'a giderken has gulamlarından olan Ertokuş'u da yanında götürmüştür. 1205 yılında tahta geçen I. Gıyaseddin Keyhusrev, Antalya üzerine sefer yaptığında ordu komutanlarından biri de Mübârizüddin Ertokuş'tur. Antalya'nın fethinden sonra I. Gıyaseddin Keyhusrev, Ertokuş'u şehrin subaşılığına/valiliğine atamış, malları gaspedilen tüccârın, mallarının tespit edilip iadesini emretmiştir. Ertokuş, I. Gıyaseddin'in saltanatı boyunca (1205-1211) Antalya valiliği görevini sürdürmüş, birkaç yıl (1212-1215) Kıbrıslılar'a geçen şehrin hâkimiyeti, I. İzzeddin Keykavus'un 1216 yılındaki fethiyle son bulmuş ve Ertokuş tekrar Antalya valiliğine getirilmiştir. I. Alaaddin Keykubad döneminde de uzun yıllar Antalya valiliği yapan Ertokuş, Alanya'nın fethinde etkili olmuştur. Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başare, Mübârizüddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca'nın başını çektiği I. Alaaddin Keykubad'a suikast girişimini engellemiş ve bu emirler bertaraf edilmiştir. Doğu Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde fetih hareketlerine başlayan Ertokuş, Kıbrıs'a sefer için I. Alaaddin Keykubad'dan izin istemiş, lâkin izin verilmemiştir. Mübârizüddin Ertokuş, yirmi iki yıllık Antalya valiliğinden sonra Erzincan'a gönderilmiş, II. Gıyaseddin Keyhusrev'in bölge valisi olmasından sonra, Ertokuş şehzade Gıyaseddin'e atabey olarak tayin edilmiştir. Atabey Ertokuş, Sultan Alaaddin'in emri üzerine Köğonya'ya (Şebinkarahisar) sefere çıkmış ve fethetmiştir. Ertokuş'un kaynaklarda zikredilen son seferi Trabzon üzerinedir. Bu seferde, Selçuklu ordusu Trabzon surlarını aşamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ertokuş'un atabeyliğinin ne kadar devam ettiği, nerede ve ne zaman vefat ettiği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Alaaddin Keykubad'ın ölmeden evvel oğlu şehzade Gıyaseddin için Altunaba'yı atabey tayin etmesi, Ertokuş'un 1236 yılı vefat ettiğini düşündürmektedir. (İbn Bîbî, *Selçuknâme*, s. 55-70, 118-119, 162-167, 254-271, 283-292, 320-354, 368-374; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 377-383, 416-

Antalya Müzesi Envanteri'nde, etüdlük kitabe olarak kayıtlı olan, Alaaddin Keykubad dönemi 618/1221 tarihli, Ertokuş ibni Abdillâh'ın yaptırdığı bir imarete ait kitabe ilk defa tarafımızdan tesbit edilmiştir. Bu kitabenin Antalya'nın ilk valisi olan Mübârizüddin Ertokuş'un Antalya'ya yaptırdığı caminin kitabesi olduğu kanaatindeyiz.¹⁵⁷ Ertokuş'un H. 669/M.1270-71 tarihinde ölümünden sonra Antalya'da düzenlenen vakfiyesinde camii hakkında şu bilgiler yer almaktadır; “*Borlu'nun Agros Köyü'nde yaptırdığı medrese, yine Borlu'ya tâbi Dâdil Köyü'ndeki kervansaray ile Antalya'daki camiine aittir*”¹⁵⁸ Kitabe, 87x86 cm ebatlarında, taş üzerine 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بهذه العمارة المباركة السلطان
المعظم علا الدنيا و الدين ابو الفتح
كيقباد بن كيخسرو ناصر امير المؤمنين
العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى
ارتقى ابن عبد الله في سنة ثمان عشر و ستمائة

Türkçe okunuşu: Emera bi-hâzihi'l-'imâreti'l-mübâreketi es-Sultânu
l-Mu'azzamu 'Ala'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi
Keykubâd bin Keyhusrev Nâsîru emîri'l-mü'minîne
el-'abdu'd-da'ifu'l-muhtâcu ilâ rahmetillâhi Te'âlâ
Ertokuş ibni Abdillâh fî seneti semânun 'aşara ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek imâreti, Büyük Sultan, din ve dünyanın yücelticisi, Müminlerin Emiri'nin Yardımcısı, Keyhusrev oğlu Fetih babası Keykubad, Allâhu Te'âlâ'nın rahmetine muhtaç zayıf kul Abdullah oğlu Ertokuş'a 618/1221 senesinde emretti.”

420; Nermin Şaman Doğan, “Mübârizeddin Ertokuş”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 248. sayı)

¹⁵⁷ Zehra Odabaşı, *Selçuklu Devleti'nde Mühtedi Vakıfları: Celâleddin Karatay Vakıfları Örneği*, Basılmamış Doktora Tezi, s.41.

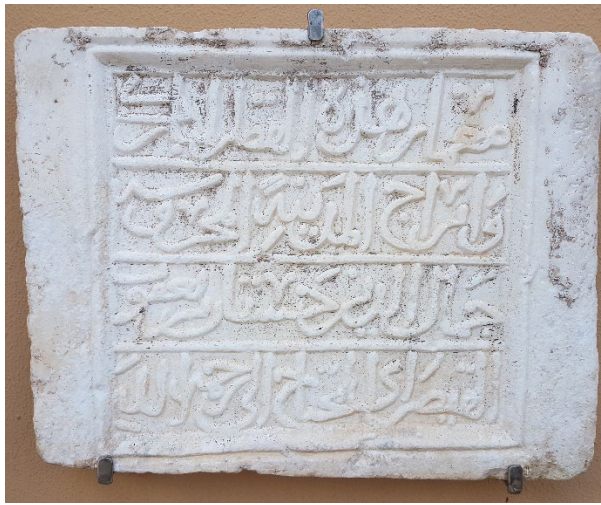
¹⁵⁸ Osman Turan, *Selçuklu Devri Vakfiyeleri II, Mübârizeddin Er-Tokuş ve Vakfiyesi*, Ankara 1947, Belleten, 11 (43), 415-430.

4. Mimar Kitabesi

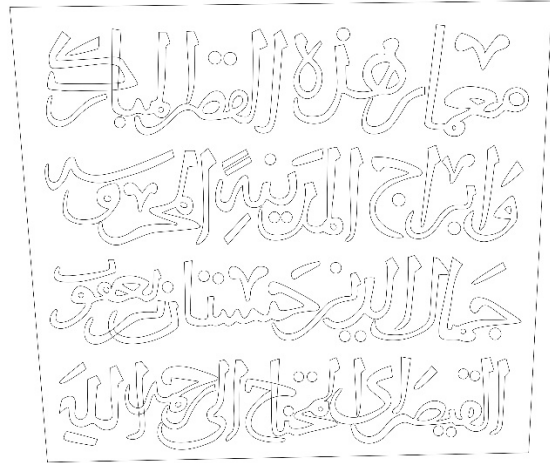
Erten, 25. kitabeyi okuduktan sonra devamında; “Tarihleri belli olmayan âtîdeki kitabe gibi ötede beride yazılı taşlara tesâdüf edilmektedir” açıklamasını yapmış ve Mimar Kitabesi’ni okuyup kaydetmiştir.¹⁵⁹ Erten, 1940 yılında neşrettiği eserde de kitabeyi 70. kitabe olarak okumuştur.¹⁶⁰

Kitabe; “Ev kitabesi, Mermer, Antalya’da bir evden, y.55 cm, g.70 cm, Müzeye geldiği tarih 4 Nisan 1336, 1920” açıklamaları ile 8 sıra no ve 31 kayıt no ile Antalya Müzesi Envanter Defteri’ne kayıtlıdır. Kitabe, 55x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır

Mimar Kitabesi, yazı karakterinin, Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinin yazı karakteri özellikleriyle aynı olmasından dolayı, kitabe Alaaddin Keykubad dönemi yapı kitabeleri bölümünde ele alınmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جيستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله¹⁶¹

Türkçe okunuşu: Mi'mâru hâzihi'l-kasri'l-mübâreki

Ve ebrâci'l-medîneti'l-mahrûseti

Cemâlüddîn Cistân bin Ya'kûb

¹⁵⁹ Erten, *Antalya Livası*, s. 59.

¹⁶⁰ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.

¹⁶¹ SFE

معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جيستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله

AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir

LY-KT

معمار هذه القصر المبارك
و ابراج المدينة المحروسة
جمال الدين جيستان بن يعقوب
القيصري المحتاج الى رحمة الله

el-Kaysaray el-muhtâcu ilâ rahmetillâhi

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek sarayın ve korunmuş şehrin burçlarının mimarı Allah’ın rahmetine muhtaç Kayseri’li Yakup oğlu Cemâleddin Cistân’dır.”

5. Mevlevîhâne

Yivli Minare ve Yivli Minare Camii gibi, Alaaddin Keykubad tarafından yaptırılan külliye yapıları içerisindeki Mevlevîhâne, Zincirkıran Türbesi’nin olduğu bölgeyle birlikte Selçuklu Saray kompleksi içinde yer alan saray müstemilâtından bir yapıydı. Mevlevîhane-Zincirkıran Türbesi ve Nigar Hatun Türbesi’nde yapılan restorasyon çalışmalarında ortaya çıkan Selçuklu dönemine ait su altyapısıyla da bu kompleks birbirine bağlanmaktaydı.

779/1377 yılında Tekeoğlu Mehmed Bey tarafından Mevlevîhane’ye tebdil edilen ve 6 yüzyıldır Mevlevîhâne olarak hizmet veren yapı,¹⁶² Antalya Müzesi envanteri mezar taşlarında yer alan “Zincir Kıran Dergâhı”¹⁶³ ve “Zincir-şiken”¹⁶⁴ (Zincirkıran) adını taşımaktaydı. Mevlevî-hâne’nin XVIII. asırda Tekeli Mehmed Paşa tarafından dergâha tahvil edildiği rivâyetinde¹⁶⁵ birbirine çok yakın olan “Tekeoğlu Mehmed Bey” yerine “Tekeli Mehmed Paşa” ifadesi hatâen karıştırılmıştır.

Antalya’yı fethettikten sonra Yivli Minare Camisini ve Mevlevîhâne’yi tamir eden Tekeoğlu Mübârizeddin Mehmed Bey, Yivli Minare Camisi’ne koydurduğu gibi, benzer ebatlardaki bir kitabeyi de Mevlevîhâne’nin giriş kapısı üzerine koydurduğu, kapı üzerinde nişleri günümüzde dahi belli olan kitabeye bütün gayretimize rağmen ulaşamamıştır.

Cami-i Kebîr, Cumanın, Cihannümâ Camii,¹⁶⁶ Hünkâr Camii¹⁶⁷ ve Cami-i Cedîd¹⁶⁸ denilen Korkut Camii’nin bir kısmı II. Beyâzîd döneminde Mevlevîhâne olarak kullanılmış ise de, esasen yapı cami olarak kalmıştır.¹⁶⁹

Kemal Turfan’ın 1955 yılında Antalya Müzesi için tuttuğu eski eser fişlerinde, Mevlevîhâne müze deposu olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁰ Aynı fişte Kemal Turfan’ın; “*Mevlevîhâne (Rum Kilisesi)*, aslında kilise olarak yapılmış bu bina XIV. Asırda Mevlevîhane’ye çevrilmiştir” şeklindeki açıklamaları hatalıdır. Zira Yivli Minare Camii ve Mevlevîhâne Türk dönemi yapılarındandır.

d. II. Gıyaseddin Keyhusrev Dönemi (1237-1246) Sur ve Burç Kitabeleri

1. II. Gıyaseddin Keyhusrev Burcu Kitabesi

Tophane burcu olarak bilinen burcun kitabesi Erten’in; “*Batıdan başlayarak dış kaledeki kitabeler: Postahane yanında ve şimdiki parkın bulunduğu yerde olup 1926 yılı birinci teşrinde (1 Ekim 1926) yıktırılan burcun kitabesi –şimdi müzededir. İşte bu kitabe on parça mermer*

¹⁶² Ş. Barihüdâ Tanrıkorur, “Mevleviyye”, *DİA*, Ankara 2010, c. 29, s. 469.

¹⁶³ *Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri*, Envanter No 43, 112.

¹⁶⁴ *Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri*, Envanter No 56

¹⁶⁵ *Türkiye’de Vakıf ve Eski Eserler*, c. I., V.G.M. Ankara 1972, s. 516.

¹⁶⁶ Yaman Yücel, “Antalya”, *Yurt Ans.*, İstanbul:1981-1984, c. II, s. 864

¹⁶⁷ Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, c. IX, s. 288; Ayrıca bkz. S. Fikri Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 74.

¹⁶⁸ BOA. TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617, s.258; TKGM. KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a

¹⁶⁹ Yaman Yücel, “Antalya”, *Yurt Ans.*, c. II, s. 864.

¹⁷⁰ Turfan, *Eski Eser Fişleri*, Fiş No:32, Antalya Müzesi Arşivi.

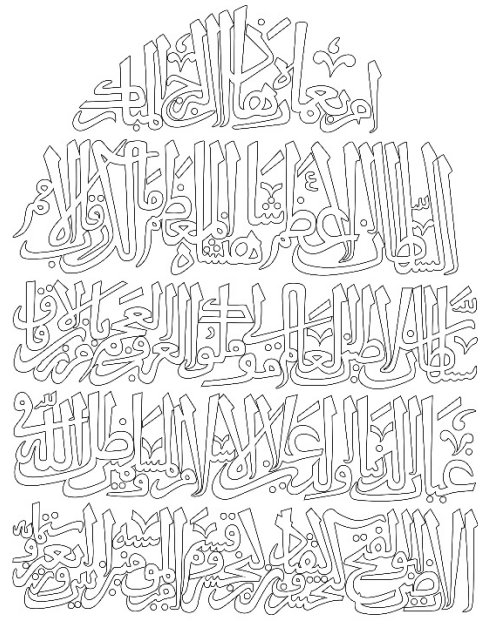
olup 642/1244 tarihli¹⁷¹ açıklaması ile in-situ hâlinde okumuştur. Erten, diğer çalışmasında Ebûbekir b. Saîd Burcu Kitabesi'ni okuduktan sonra: “Bu burcun şark tarafında ve 300 adım kadar bu'dunda bulunan diğer bir burçta yukarıki kitabenin bir aynı mevcuttur. Bu kitabenin de yazısı iri ve pek muntazamdır” bilgisini vermektedir.

Tevhid kitabe hakkında; “Keyhusrev-i Sâni nâmına olan kitabelerden biri limâna nâzır Tophâne tabir olunan mahalde etrafi yıkılmış ve kitabesi hatırı için bırakılmış dört köşe burcun üzerinde cevânıbı korneşli güzel yazılı bir eserdir” açıklamasını yazdıktan sonra kitabeyi in-situ hâlinde okuyup kaydetmiştir.¹⁷²

“Burç kitabesi, mermer ve adi taş, P.T.T. binası yanında yukarı burçtan, g305xy315 cm, kitabe g162/y214cm, müzeye geldiği tarih 1926” açıklamaları ile Antalya Müzesi Envanteri Defteri'ne 14 sıra no ve 137/146 kayıt numarası ile kayıtlı olan, 5 satır Selçuklu celî sülûsü ile yazılı kitabe, Antalya Selçuklu kitabeleri arasında en büyük ve ihtişamlı olanıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

امر بعمارة هذا البرج المبارك
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة¹⁷³

¹⁷¹ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 48.

¹⁷² Tevhid, s. 175.

¹⁷³ SFE

امر بعمارة هاذ البرج المبارك
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم بالمر رب الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة

AT

امر بعمارة هاذ البرج المبارك
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم

Türkçe okunuşu: Emera bi-imâreti hâza'l-burci el-mübâreki
es-Sultânü'l-A'zamü Şâhinşahü'l-Muazzamü Mâlikü rikâbi'l-ümemi
Sultânü selâtini'l-âlemi Mevlâ mulûki'l-Arabi ve'l-Acemi Merzübâni'l-âfâki
Gıyâsü'd-dünyâ ve'd-dîni 'ala'l-İslâmi ve'l-müslimîne Zıllüllahi fi
l-Arazîne Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Keykubâd bin Keyhusrev Kasîmü emîru el-müminîne
senete isney ve erba'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek burcun yapılmasını, Allah'ın yerdeki gölgesi, İslam ve Müslümanların yücelticisi, din ve dünyanın yardımcısı, ufukların lideri, Acem ve Arap meliklerinin efendisi, dünya sultanlarının sultanı, milletlerin idâresi elinde olan, şahlar Şâhi, En Büyük Sultan, Müminlerin Emiri'nin ortağı Keyhusrev oğlu Keykubâd oğlu Fetih babası Keyhusrev 642/1244 senesinde emretti.”

Erten, مرزبان هاذ البرج (hâze'l-burci) kelimesini, elif harfî olmadan هاذ البرج şeklinde; (bâ-emri rabbi'l-âfâki) (merzübâni'l-âfâki) ibâresini بالمر رب الآفاق şeklinde okumuştur. Tevhid, هاذ البرج kelimesini, الارضين (el-arazîne) kelimesini, الارض (el-arza) şeklinde okumuştur. Yılmaz-Tuzcu, الارضين (el-arazîne) kelimesini, “arzeyn” diye okuyarak; “Allah'ın her iki dünyadaki gölgesi” şeklinde anlamsız bir mânâ ile tercüme etmişlerdir.

2. Ebûbekir b. Saîd¹⁷⁴ Burcu Kitabesi

Erten; “Şimdiki hükümet binası karşısında kâin olup 1330 sene-i rûmiyesinde (1914) hedim edilen surda muntazam bir burç bırakılmışdır ki üzerinde gayet latîf mermer korneşli ve pek kıymetdâr âtideki kitabe mevcuttur”¹⁷⁵ açıklaması ile, Tevhid; “İkincisi hükümet dairesinin karşı cihetindedir. Bu da 642 (1244) tarihlidir”¹⁷⁶ açıklaması ile in-situ hâlinde okuyup kaydetmişlerdir.

Antalya Müzesi arşivinde; “Dışkale burcu, Kalekapısı, Selçuk Mah. Atatürk Cad. güney kenarı, Zincirkıran Mehmet Bey Türbesi kuzeyi, h.642 (1244), Gıyasettin Keyhusrev zamanında Sait oğlu Ebubekir, yukarı uçları sivri kemer şeklinde birleşen zigzaglı kaartma ikihatla çerçeveli büyük bir mermer levha üzerinde Arapça, Selçuk sülûsü, 5 satırlık güzel bir kitabesi vardır” şeklinde kitabe ile alâkalı açıklamalar bulunmaktadır.¹⁷⁷

سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارض ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة
LY-KT

امر بعمارة هاذ البرج المبارك
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب والعجم مرزبان الآفاق
غياث الدنيا و الدين علا الاسلام والمسلمين ظل الله فى
الارضين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد بن كيخسرو قسيم امير المؤمنين سنة اثنى و اربعين و ستمائة

¹⁷⁴ Sinop kalesinin ikinci burcun üzerinde 612 tarihli ve Bedreddin Ebu Bekir sahibi simre'yi görüyoruz. Bir de Sahip Ata Fahrettin Ali'nin dedesi el-Hâc Ebu Bekir Konevî nâmında bir zat görüldüğü gibi birinci İzzettin Keykavus'un hükümeti zamanında hükümet ricali arasında bir sahip Meceddin Ebu Bekir adında bir zât daha vardır. Bu kitabe hangisine ait olduğu bilinmiyor. Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 62

¹⁷⁵ Erten, *Antalya Livası*, s. 55

¹⁷⁶ Tevhid, s. 175.

¹⁷⁷ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 a, Antalya Müzesi Arşivi.

Kitabe 160X200 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة¹⁷⁸

¹⁷⁸ SFE

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة

AT

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولا ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة

KT

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث
الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجى رحمة ربه ابو بكر بن سعيد فى التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة

LY-KT

عمر هذا البرج المبارك فى ايام دولة
السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم مالك رقاب الامم
سلطان سلاطين العالم مولى ملوك العرب و العجم غياث

Türkçe okunuşu: Umira hâza'l-burcu'l-mubâreku fi eyyâmi devleti
s-Sultânî'l-A'zami Şâhinşahi'l-Mu'azzami Mâlîki rikâbî'l-ümemi
Sultânî selâtîni'l-âlemi Mevlâ Mulûki'l-'Arabi ve'l-'Acemi Giyâsi
d-Dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-Fethi Keyhusrev bin Keykubâd kasîmu emîri'l-mü'minîne 'alâ yedi
l-'abdi'd-da'îfi er-râcî rahmeti rabbihi Ebu bekr bin Sa'id fi't-târîhi seneti isneyni ve erba'îne
ve sitteimiete

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek burç, En Büyük Sultan, ulu şahlar Şâhı, milletlerin idâresi elinde olan, dünya sultanlarının Sultani, Arap ve Acem'in Efendisi, din ve dünyanın yardımcısı, Mü'minlerin Emîri'nin ortağı, Fetih babası Keykubad oğlu Keyhusrev devleti zamanında, Rabbi'nin rahmetine sığınan zayıf kul Said oğlu Ebubekir eliyle 642/1244 senesinde tamir edildi.”

Erten, هذا البرج ibâresini, هذا البرج şeklinde; Tevhid, هذا البرج ibâresini, هذا البرج şeklinde; مولى kelimesini, مولا şeklinde okumuşlardır.

3. II. Gıyaseddin Keyhusrev Burcu Kitabesi

Ebubekir b. Said Burcu'nun doğusunda olan kitabeyi Erten; “Bu kitabenin (Ebubekir b. Sa'id Burcu Kitabesi) kurbunda ve diğer bir burç üzerinde beyaz bir mermere yazılmış zîrdeki kitabe vardır”¹⁷⁹ açıklamasıyla in-situ hâlinde okuyup kaydetmiştir. Tevhid; “Üçüncüsü altı yüz otuz altı tarihlidir”¹⁸⁰ açıklaması ile in-situ hâlinde okumuştur.

Antalya Müzesi arşivinde kitabe ile alâkalı; “Dışkale burcu, Kalekapısı, Selçuk Mah. Çarşı (Atatürk Cad.) Caddesi'nin güney kenarı, Osmanlı Bankası doğusu, h.636 (1237), Selçuk Sultanı II. Gıyaseddin Keyhusrev, kuzey cephede 0.55x1.10 m.lik mermer üzerinde, Arapça, Selçuk neshi, 3 satır, Atatürk Caddesi'nin güney kenarında vaktiyle doğu-batı istikâmetinde uzanan sur 1930 yıllarında yıkıldığından buradaki 3 burç mücerret kalmıştır” açıklamalar yer almaktadır.¹⁸¹

Kitabe, 55x110 cm ebatlarında, mermer üzeri 3 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

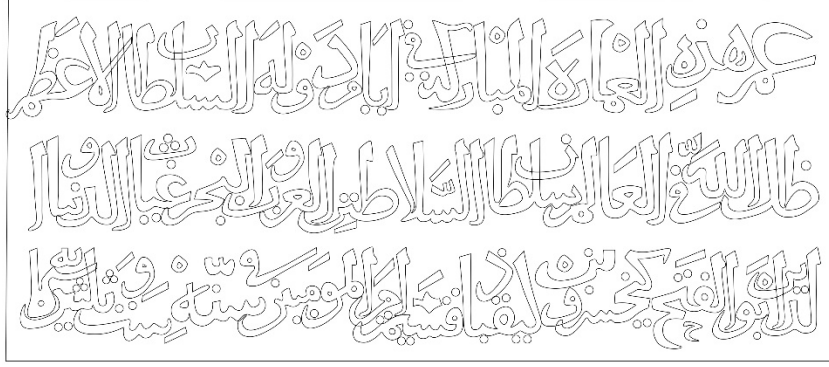

الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقيباد قسيم امير المؤمنين على يد
العبد الضعيف الراجي رحمة ربه ابو بكر بن سعيد في التاريخ سنة اثنين و اربعين و ستمائة

¹⁷⁹ Erten, *Antalya Livası*, s. 60.

¹⁸⁰ Tevhid, s. 176.

¹⁸¹ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 40 b, Antalya Müzesi Arşivi.

عمر هذه العمارة المباركة في أيام دولة السلطان الاعظم
ظل الله في العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
¹⁸²لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقيباد قسيم امير المؤمنين في سنة ست ثلثين و ستمائة

Türkçe okunuşu: ‘Umira hâzihi’l-‘imâreti’l-mübâreketi fî eyyâmi devleti’s-Sultâni el-A’zami
Zillullâhi fî’l-‘âlemi Sultânu selâtîni’l-‘Arabi ve’l-‘Acemi Gıyâsü’d-dünyâ ve’
d-dîni Ebu’l-fethi Keyhusrev bin Keykubad kasîmu emîri el-mü’minîne fî seneti sitte selâsîne
ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek yapı, En Büyük Sultan, yeryüzündeki Allah’ın gölgesi, Acem ve Arap sultanlarının Sultanı, Mü’minlerin Emîri’nin ortağı, Keykubad oğlu Fetih babası Gıyase(d-dünya ve)ddin devleti zamanında tamir edildi.”

هذ البرج المبارك هذه العمارة المباركة (hâzihi’l-‘imâreti’l-mübâreketi) ibâresini, Erten ve Turfan (hâze’l-burci’l-mübâreki) şeklinde okumuşlardır. Turfan aynı hatayı tekrarlamakla kitabeyi Erten’den not ettiği izlenimi vermektedir.

Yapı Kitabeleri

1. Şeyh Şücâüddin¹⁸³ Türbesi Kitabeleri

¹⁸² SFE

عمر هذ البرج المبارك في أيام دولة السلطان الاعظم
ظل الله في العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقيباد قسيم امير المؤمنين في سنة ست ثلثين ستمائة

AT

عمر هذ العمارة المباركة في أيام دولة السلطان الاعظم
ظل الله في العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقيباد قسيم امير المؤمنين في سنة ست ثلثين ستمائة

KT

عمر هذ البرج المبارك في أيام دولة السلطان الاعظم
ظل الله في العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقيباد قسيم امير المؤمنين في سنة ست ثلثين ستمائة

LY-KT

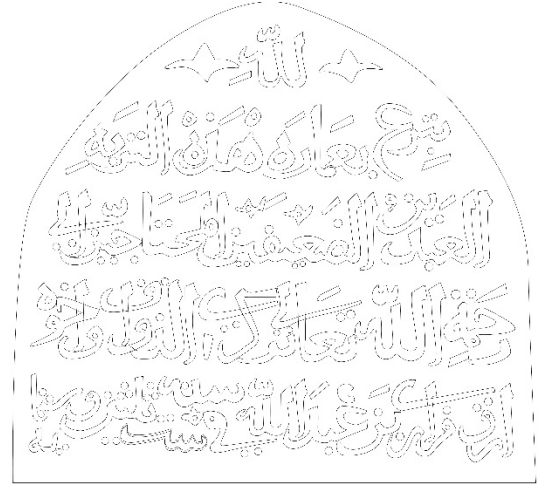
عمر هذه العمارة المباركة في أيام دولة السلطان الاعظم
ظل الله في العالم سلطان السلاطين العرب و العجم غياث الدنيا و
لدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقيباد قسيم امير المؤمنين في سنة ست (و) ثلاثين (و) ستمائة
¹⁸³ Şeyh Şücâüddin’in hayatı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Kale dışında Selçuklu devri yapılarından olan ve Çaybaşı Mahallesi 1345 sokakta yer alan Şeyh Sücâüddin Türbesi h.636/m.1238 yılında inşa edilmiştir. Türbenin kapısının bulunduğu kuzey cephesinde, sivri kemerli iki niş içinde, iki mermer kitabe bulunmaktadır. Erten; “Şeyh Şüca denilen türbe duvarında” açıklaması ile, kapının sağ tarafında yer alan inşa kitabesini okuyup kaydetmiştir.¹⁸⁴ Turfan’ın tespitinde inşa kitabesi içeride, âyet-i kerîme kitabesi dışarıdadır.¹⁸⁵

Kitabe, 70x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

الله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبيدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى الذواق و اخوه
¹⁸⁶ارق مرارى بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستمائة

Türkçe okunuşu: Lillâhi
Teberre’a bi-‘imâreti hâzihi’t-türbeti

¹⁸⁴ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

¹⁸⁵ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.18, Müze Arşivi.

¹⁸⁶ SFE

الله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبيدين الضعيفين من المحتاجين الى
رحمة الله تعالى (تركرى الزواق) و اخوه
(ارو مزارى) بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستمائة

KT

الله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبيدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى؟ الذواق؟ و اخوه
اروزارى؟ بن عبدالله فى سنة ست ثلثين و ستمائة

LY-KT

الله
تبرع بعمارة هذه التربة
العبيدين الضعيفين المحتاجين الى
رحمة الله تعالى تركرى الذواق و اخوه.....ابو عبدالله فى سنة ثلثين و ستمائة

el-'abdeynü'd-da'îfeynü'l-muhtâceynü ilâ
Rahmetillâhi Te'âlâ Türkeri ez-Zevâk ve ehûhu
Erak Mirârî bin Abdillâhi fî seneti sitte selâsîne ve sittemiyete

Türkçe çevirisi: “Sadece Allah için

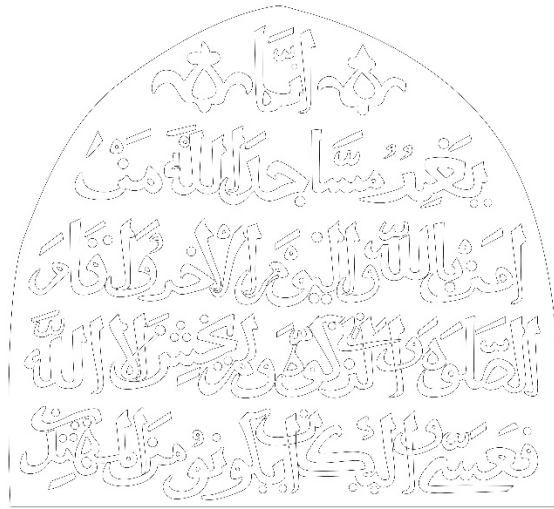
Bu türbenin yapımını, zayıf ve Allâh Teâlâ'nın rahmetine muhtaç kullar, Türkeri Zevvâk ve kardeşi Abdullah oğlu Erak Mirârî¹⁸⁷ 636/1238 senesinde bağışladı.”

73x70 cm ebatlarında, mermer üzeri 5 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmış, kapının sol tarafındaki yer alan kitabede, Tevbe suresinin 18. âyet-i kerimesi vardır.

Erten, المحتاجين (el-muhtâceyni) kelimesini من المحتاجين (mine'l-muhtâcîne) şeklinde; تركرى (Türkeri ez-Zevâk) kelimesini تركرى الزواق (keskin “ze” harfî ile) şeklinde; ارق مرارى (Erak Mirârî) kelimesini ارو مزارى (Eru Mezârî) şeklinde hatalı okumuştur. Yılmaz-Tuzcu, بن عبدالله (bin Abdillâh) kelimesini ابو عبدالله (ebû Abdillâh) şeklinde; ست تلتين (sitte selâsîn/636) tarihini تلتين (selâsîn/630) şeklinde hatalı okumuşlardır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

انما يعمر مساجد الله من
آمن بالله و اليوم الآخر و اقام
الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله
فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين¹⁸⁸

¹⁸⁷ Kaynaklarda iki kardeş hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁸⁸ SFE – Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

AT – Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

KT

انما يعمر مساجد الله من
آمن بالله و اليوم الآخر و اقام
الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله
فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين

LY-KT

انما يعمر مساجد الله من
آمن بالله و اليوم الآخر و اقام

Türkçe okunuşu: İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi men
âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ekâme
s-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe
fe-'asâ ülâike en yekûnû mine'l-mühtedîne

Türkçe Meali: “Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı hakkıyla edâ eden, zekâtı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder; işte hidâyete erenlerden olmaları umulanlar da onlardır!”

2. Atabek Armağanşah¹⁸⁹ Medresesi Kitabesi

Eyliyâ Çelebi *Seyâhatnâme*'sinde Yivli Minare Camii hakkında bilgiler verdikten sonra Atabek Armağanşah Medresesi ile alâkâlî şu bilgileri vermektedir: “...ve cami'e muttasıl medresenin kapısı üzre tarihi budur el-mülkü lillâhi'l-vâhidi'l-kahhâr ...”¹⁹⁰ Evliyâ Çelebi'nin açıklamalarından, Atabek Armağanşah Medresesi'nin, Yivli Minare Camii'ne bitişik olduğu anlaşılmaktadır. Yivli Minare Külliyesi'nde yapılacak kazı çalışmalarında, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait pek çok tarihi eser kalıntıları ve mezarların bulunacağı ise kesindir.

Günümüzde de in-situ hâlinde olan kitabeyi Erten; “Yivlim Minâresi kurbünde bulunan Selçuk Medresesi'nin kapısındaki kitabe” açıklaması ile¹⁹¹, 1940 yılındaki çalışmasında; “*Alâeddin Medrese'si kapısında (Burası şimdi müzedir)*” açıklaması ile okumuştur.¹⁹² Bu ifadeden, Yivli Minâre Camii'nin Antalya Müzesi olduğu dönemde, Atabek Armağanşah Medrese'sinin de müzeye bağlı açık hava teşhiri (bahçesi) olarak hizmet verdiği anlaşılmaktadır.

Antalya Müzesi arşivinde kitabe ile alâkalı; “*Medrese Kapısı, Selçuk Mah. Müze Muhiti içinde, h. 637 (m.1238), Atabey II. Gıyasettin Keyhusrev'in kumandanı, kapı yukarısında 0.64 genişlik ve 0.94 yükseklik ve 0.05 derinlikte sivri kemerli bir niş içinde Arapça girift sülüs, 6 satır*” açıklamaları kayıtlıdır.¹⁹³

Kitabe, 96x55 cm ebatlarında, mermer üzeri Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

الصلوة و آتى الزكوة و لم يخش الا الله
فعسى اولئك ان يكونوا من المهتدين

¹⁸⁹ Armağanşah Ertokuş'un azatlı kölelerinden olan Mübârizüddin Hacı Armağanşah, Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğlu İzzeddin Keykavus'un atabegidir. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in cülûsunda üstâdü'd-dâr'lık (saray nâzırı) yapmıştır. Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından 635/1237 yılında oğlu İzzeddin Keykâus'un atabeyliği kendisine verilmiştir. Atabeylik ünvanının 637/1239 tarihli medrese kitabesinde bulunması bunu teyit etmektedir. Hacı Armağanşah bir kaç yıl atabeylik mevkiinde kalmıştır. II. Gıyaseddin Keyhusrev kendi kardeşleri olan Kılıçaslan ve Rükneddin'i öldürmek için Armağanşah'ı Borgulu Kalesi'ne göndermiş, ancak Armağanşah, Kılıçaslan'ı ve Rükneddin'i öldürmemiş, durumu sultandan ve Sadettin Köpek'ten gizleyerek geri dönmüştür. Armağanşah, Amasya Subaşı iken Baba İshak ayaklanmasını bastırması, Baba İshak'ı zâviyesinden çıkartıp kale surlarında asmıştır. Bu duruma öfkelenen Türkmenler, Hacı Armağanşah'ın ordusuna saldırarak, 646/1248 yılında Armağanşah'ı şehid ettiler. Antalya'da yirmi iki yıl subaşılık yapan Mübârizüddin Ertokuş tarafından yetiştirilen Armağanşah'a, Ertokuş, vakıflarının tevliyetini vermiştir. İbni Bibî, Armağanşah'ın cömertliği, dindarlığı ve ahlakı ile maruf olduğunu söyler. İbni Bibî, *Selçuknâme*, s. 501-502; Osman Turhan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 423; Mehmet Akif Erdoğan, “Beyşehir”, *TDVİA*, Ankara 2010, C. VI, s. 84-85; Muharrem Kesik, “Sadettin Köpek”, *TDVİA*, Ankara 2010, C. XXXV, s. 392.

¹⁹⁰ Evliyâ Çelebi, *Seyâhatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452, s. 64a

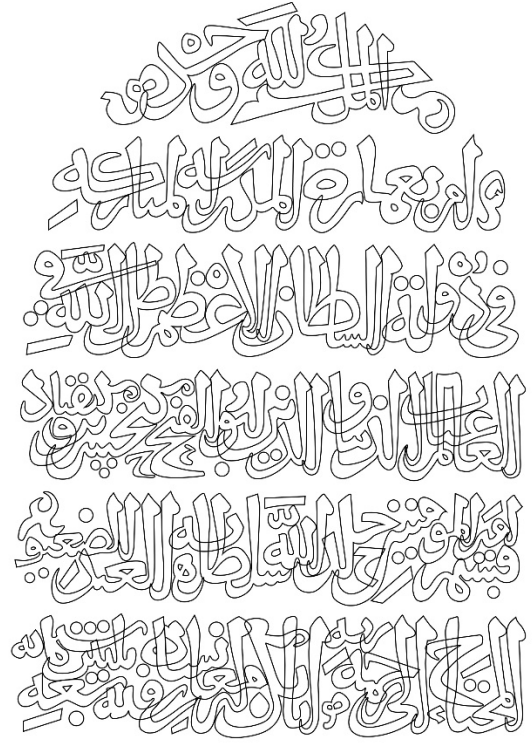
¹⁹¹ Erten, *Antalya Livası*, s. 59.

¹⁹² Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.

¹⁹³ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 36, Antalya Müzesi Arşivi.

Necmi Atik Özel Arşivi

الملك لله وحده
 امر بعمارة المدرسة المباركة
 في دولة السلطان الاعظم ظل الله في
 العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
 قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
 المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمانشاه في سنة سبعة ثلثين ستمائة¹⁹⁴

Türkçe okunuşu: el-mülkü lillâhi vahdehu
 Emera bi-'imâreti'l-medreseti'l-mübâreketi
 fî devleti's-Sultâni'l-A'zami zıllullâhi fî

¹⁹⁴ SFE

الملك لله وحده
 امر بعمارة المدرسة المباركة
 في دولة السلطان الاعظم ظل الله في
 العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
 قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
 المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمانشاه في سنة سبعة ثلثين ستمائة

KT

الملك لله وحده
 امر بعمارة المدرسة المباركة
 في دولة السلطان الاعظم ظل الله في
 العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
 قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
 المحتاج الى رحمة ربه اتابك ابن مغانشاد في سنة سبعة ثلثين ستمائة

LY-KT

الملك لله وحده
 امر بعمارة المدرسة المباركة
 في دولة السلطان الاعظم ظل الله في
 العالم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن كيقباد
 قسيم امير المؤمنين خلد الله سلطانه العبد الضعيف
 المحتاج الى رحمة ربه اتابك ارمانشاه (ارمانشاه؟) في سنة سبعة ثلثين ستمائة

l-‘âlemi Gıyâsiüd-dünyâ ve’d-dîni Ebu’l-fethi Keyhusrev bin Keykubâd
kasîmü Emîru’l-mü’minîne halledellâhu sultânehû el-‘abdü’d-da’îfü
el-muhtâcu ilâ rahmeti Rabbihî Atabek Armağanşâh fî seneti seb’ate selâsîne sittemiete.

Türkçe çevirisi: “Mülk tek olan Allah’ındır.

Bu mübârek medresenin yapımını, En Büyük Sultan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, dünya ve dînin yardımcısı, Müminlerin Emiri’nin ortağı, Fetih babası Keykubad oğlu Keyhusrev -Allah onun sultanlığını kalıcı kılsın- devleti zamanında, zayıf kul, Rabbi’nin rahmetine muhtac Atabek Armağanşah’a 637/1239 yılında emretti.”

Kitabede yer alan اتابك ارمانشاه (Atabek Armağanşah) kelimeleri, Turfan tarafından ابن اتابك (Atabek ibni Maganşâd) şeklinde okunmuştur.

e. II. İzzeddin Keykavus Dönemi (1246-1260):

1. Karatay Medresesi Kitabeleri

Karatay Medresesi Kitabesi’nde bânisinin ismi geçmemesine rağmen, binanın Dâru’s-sulehâ adı ile II. İzzeddin Keykavus döneminde saltanat nâibliği görevinde bulunan Celaledin Karatay’ın¹⁹⁵ vakfiyesinde kayıtlı olduğu için¹⁹⁶, onun tarafından yapıldığı kabul edilmektedir.

Günümüzde de in-situ hâlinde olan kitabeyi Erten, Karatay Medresesi kapısının özelliklerini anlatarak;¹⁹⁷ “*Karadayı Camii kapısında*” açıklamasıyla okuyup kaydetmiştir.¹⁹⁸ Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; “*Karatay Medresesi, Selçuk Mah. Karatay Sk. H. 648 (m.1250), Selçuk Sultanı İzzettin Keykavus, kapı tonozu altında, biri sivri kemer şeklinde 0.60 yük. Ve 0.89 genişlikte, diğeri 1.00x0.93 m.lik iki parça mermer üzerinde sülüs 9 satır*” açıklamaları mevcuttur.¹⁹⁹

Ayrıca Antalya Müzesi arşivinde, Karatay Medresesi hakkında 45 nolu fişte şu bilgilere yer verilmektedir: “*Aslında müstatil (dikdörtgen) planlıdır. Kuzey yanı ile güney batı köşesinin yıkılması ve komşu evlere ilâvesi dolayısıyla planı bozulmuştur. Cephede, orijinal olarak yalnız portal kalmıştır...*

¹⁹⁵ İbn Bibi, Uğur ve Koman Celalattin Karatay’ın Rum neslinden gelen bir köle olduğunu savunurlar. Celaledin Karatay, yaptırmış olduğu eserlerin vakfiye ve kitabelerinde Karatay bin Abdullah diye anılmaktadır. Karatay gibi, kardeşleri Kemâleddin Rumtaş ve Seyfeddin Karasungur’da Selçuklu Devleti’nin önemli emirlerindendir. Karatay, Sipehsârlık, Devât Emirliği, Taşt-hâne Emirliği, Hazine-yi Hâssa Emirliği, Saltanat Nâibliği ve Atabeglik görevlerinde bulunmuştur. İbn Bibî, bizzat Karatay’dan yaptığı rivayete göre, on sekiz yıl, yani Keykubad’ın tahta çıkışından ölümüne kadar, hazerde ve saferde, bu büyük sultanın hizmetinden ayrılmamıştır. Sadettin Köpek’in şerrinden uzlete çekilen Karatay, Köpek’in ölümünden sonra eski vazifesi olan taşt-hâne ile birlikte hazine-i hâssa emirliğine tayin edildi ve Keyhusrev’in ölümüne kadar bu vazifesinde kaldı. Selçuklu’da üç kardeş dönemi olarak bilinen, II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıçarslan ve II. Alaaddin Keykubad iktidarının mimarı oldu ve Saltanat Nâibi olarak bir yıl görev yaptı. Kervansaray’da olduğu gibi Dâru’s-Sulehâ’da da adının bir tevâzu eseri olarak zikredilmemiş olmasına rağmen halkın verdiği Karatay adı yapının bânisini gösterdiğine şüphe yoktur. Medrese vakfiyesinde medrese yıkıldığı takdirde vakıflarının Dâru’s-Sulehâ’ya verileceği yazılırken onun şartlarına göre olacağı kaydedilmektedir, ki bu Dâru’s-Sulehâ’nın vakfiyesi olduğunu gösterirse de maalesef bu vakfiye henüz ele geçmemiştir. İbn Bibi, s. 244. ; Osman Turan, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi”, *Belleten*, Ankara 1948, XII, s. 48-49; Ferit M. Uğur-M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâleddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940, s.5.

¹⁹⁶ Osman Turan, “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, s. 143.

¹⁹⁷ Erten, *Antalya Livası*, s. 54.

¹⁹⁸ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 57.

¹⁹⁹ Turfan, Eski Eser Fişleri, fiş No. 45, Antalya Müzesi arşivi.

Kapıdan girilince, iç tarafta sivri bir tonoz altından avluya gelinir. Avlunun solunda bulunması gereken odalar tamamen kaybolmuş bu taraf sonradan bir duvar çekilerek kapatılmış ve **duvarın gerisinde boş kalan arsa bu taraftaki evin bahçesi olmuştur**. Sağ tarafta sonradan yapılmış bir duvarda, üstte üç pencere, altta bir pencere ve basık kemerli bir kapı vardır. Bu kapı ve pencereler kapatılmış ve duvarın arkasında kalan saha, **bu taraf Postacı İhsan Küzer'in evinin avlusuna katılmıştır....**

Cami olarak kullanılan bu eyvanın güneyinde aynı şekilde bir eyvan daha vardır. Bunun da önünde moloz taş, tuğla, hatıllı, muahhar bir duvar ve kapı ilave edilmiştir.

Kapı-Cami mihverine nazaran tenazurun temini için, **camii olan eyvanın kuzeyinde vaktiyle mevcut olması gereken üçüncü eyvan tamamen yıkılarak yeri bahçe haline getirilmiştir**.

Bütün yıkılma ve değişikliklere rağmen Antalya'da kapı ve sağlam kalan iki eyvanı ile XIII. asır Selçuk mimarisinin yegâne medrese örneğini teşkil etmektedir. Komşu şahıslara geçen arsaların istimlâki ile restoresi lüzumludur.”

Kitabe, 163x100 cm ebatlarında, mermer üzeri 9 satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

و به ثقتي
بسم الله الرحمن الرحيم
تمت عمارة لدار الصلحا المباركة في دولة
مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه ا
لمعظم ظل الله في العالم مالك رقا

ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز ا
لدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو
الفتح كيكافوس بن كيخسرو بن كيقباد
200 برهان امير المؤمنين فى شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة

Türkçe okunuşu: Ve bihi sikatî

Bismillâhirrahmânirrahîm

Temmet ‘imâretü li-dâri’s-sulehâ’l-mubâreketi fî devleti

Mevlânâ es-Sultânü’l-A’zamu Şâhinşahü’

l-Mu’azzamu Zıllullâhi fî’l-‘âlemi Mâlikü rikâ-

bi’l-ümemi Sultânü selâtîni’l-‘Arabî ve’l-‘Acemî İzzu’-

dünyâ ve’d-dîni Giyâsu’l-islâmî ve’l-müslimîne Ebu’-

l-fethi Keykavus bin Keshusrev bin Keykubâd

Bürhânü emîri’l-mü’minîne fî şuhûri senete semânün ve erbe’îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “*Ve Allah’a güvenirim.*

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla

Mübârek Dâru’s-sulehâ (salihlerin toplandığı yer, tekke-zâviye-hankah) imâreti, Müslümanların ve İslâmın yardımcısı, din ve dünyanın yücelticisi, Acem ve Arab sultanlarının Sultanı, milletlerin idaresi elinde olan, Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, En Büyük Sultan, ulu şahlar Şâhi, Mü’minlerin Emîri’nin delili, Keykubad’ın oğlu Keyhusrev’in oğlu Fetih babası Efendimiz Keykavus’un devleti zamanında, 648/1250 senesinin aylarında tamamlandı.”

Erten, *Li-dârı’l-ṣalḥa* (li-dâri’s-sulehâ) ibâresini, *ve bihi mu’în* (ve bihi sikatî) ve *be me’în* (ve bihi sikatî) şeklinde; *rikâbu’l-ümemi* (rikâbu’l-ümemi) ibâresini *darı’l-ṣalḥa* (dâru’s-sulehâ) şeklinde; *Keyhusrev bin Keykubâd* (Keyhusrev bin Keykubâd) ibâresini *Keyhusrev ve Keykubâd* (Keyhusrev ve Keykubâd) şeklinde okumuştur.

Erten’in; “*Langoronski eserinde, âtideki kitabe görülüyorsa da aslını bulamadım*”²⁰¹ açıklaması ile eserine 73. kitabe olarak kaydettiği kitabe, Karatay Medresesi Kitabesi’dir.²⁰²

²⁰⁰ SFE

و به معین

بسم الله الرحمن الرحيم

تمت عمارة دار الصلحاء المباركة فى دولة

مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه

المعظم ظل الله فى العالم مالك رقا

ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز

الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو

الفتح كيكافوس بن كيخسرو و كيقباد

برهان امير المؤمنين فى شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة

LY-KT

و به ثقتي

بسم الله الرحمن الرحيم

تمت عمارة لدار الصلحاء المباركة فى دولة

مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه ا

لمعظم ظل الله فى العالم مالك رقا

ب الامم سلطان سلاطين العرب و العجم عز ا

لدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين ابو

الفتح كيكافوس بن كيخسرو و كيقباد

برهان امير المؤمنين فى شهور سنة ثمان و اربعين و ستمائة

²⁰¹ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 60.

²⁰² Karl Graf Lanckoronski, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), Antalya 2005, C.1, s.30.

Karatay Medresesi'nin kalan iki eyvanından orta eyvanda taş işçiliği ile müzeyyen bir mihrap bulunmaktadır. Mihrabın ayna kısmında ise aşağıdaki kitabe yer almaktadır:

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

انما يعمر مساجد الله من آمن بالله و اليوم الآخر و اقام الصلوة و اتى الزكوة و لم يخش الا الله فعسى
اولئك ان يكونوا من المهتدين

Türkçe okunuşu: İnnemâ ya'muru mesâcidellâhi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri ve ikâmi's-salâte ve âte'z-zekâte ve lem yahşe illallâhe fe-'asâ ülâike mine'l-mühtedîne

Meal: “Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve âhiret gününe îmân eden, namazı hakkıyla edâ eden, zekâtı veren ve Allah'dan başkasından korkmayan kimseler i'mâr eder; işte hidayete erenlerden olmaları umulanlar da onlardır!” (Tevbe suresi, 9/18)

2. Ahi Yusuf Camii Kitabesi

Ahî Yusuf Camii, Ahi Kızı Mescidi ve Karamolla Makbulağa Mescidi gibi Antalya Kaleiçi'nde Anadolu Selçuklu döneminden günümüze gelebilmiş nadide tarihi eserlerdendir. Kuzey duvarındaki mermer sütunlu, yuvarlak kemerli ve tuğladan inşa edilmiş kapı ile girişi olan cami 1992 ve 2008 yıllarında onarımdan geçirilmiştir. Bu onarımlar sırasında caminin sivri kemerli pencereleri, kesme taş görüntüsü, kuzey kısmı giriş kapı üstü penceresi gibi Selçuklu mimari özellikleri tamamen kaybolmuştur. 1955 yılında eski eserler müfettişi Kemal Turfan tarafından kaleme alınan raporda caminin vasıfları şöyle yazılmıştır: “ *Kare planlıdır. Duvarlar moloz ve kesme taş kârgirdir. Kapı ve pencereler ahşap lento üstünde sivri kemerlidir. Batı yanda sivri kemerli geniş bir pencere, yukarıda küçük üç pencere vardır. Saçaklar kornişlidir. Alaturka kiremitli, dört satırlı, ortası alemli çatı ile örtülüdür. İçi: Köşelerin yukarısı düz pandantifli ve üstü sağır kubbe ile örtülüdür. Mihrap dâirevî kemerli bir niştir. Minber tahtadır ve çürümüştür. Son cemaat mahalli yıkılmıştır. İki granit sütun arasında kesme taş derin kornişli*

sövesi olan kapı ve sütunla aradaki boşluk tuğla ile doldurulmuş kapı heyeti mücerret halde ayakta durmaktadır”

Erten: “Üst tarafı Âyetü’l-kürsî ve alt tarafı²⁰³” açıklamasıyla kaydettiği kitabe, hâlen Ahî Yusuf Türbesi Haziresi’ndedir, lâkin en alt satırı toprak içerisinde kalmış ve tahrip olmuştur. Kitabenin bulunduğu taşın üst kısmında Âyetü’l-kürsî yer almaktadır. Kitabenin, 647/1249 tarihli tamir kitabesi olması, Ahi Yusuf Camii’nin inşasının daha önce tarihli olduğu ve Ahî Yusuf’un Antalya’ya fetihten hemen sonra şehre yerleştiği izlenimi vermektedir.

Erten, Ahî Yusuf’un kim olduğu ile alakalı bilgiler verirken, Ahi Yusuf Camii Kitabesi hakkında da: “Ahî Yusuf’un kimlerden olduğu ve târih-i vefâtı malum değilse de ittisâlinde kadîm bir mescidin bulunması ve mescid ile türbe arasında, üzeri âyetü’l-kürsî yazılı ve nihâyetinde “عمر هذا الجامع المبارك في شهور سنة سبع و اربعين و ستمائة” ibâresinin delâleti vechiyle 647 tarihinin mahkûk bulunması ve bir de türbenin üzerindeki tekve penceresinin korneji Selçuk sisteminde olması Ahî Yusuf hazretlerinin Selçûkilerden olduğu anlaşılıyor” şeklinde bilgiler vermesinden söz konusu kitabenin Ahi Yusuf Camii’ne ait olduğu kanaatine varılmaktadır.

Ayrıca, Türk Tarihi Encümeni Mecmuası’nın, 1 Mart 1340/1924 tarihli, ondördüncü sene 2 (79) no’lu nüshasının 72-73. sayfasında, “Fatih Zamanında Teke İli” başlığı altında; “Kılıççı Yusuf Zâviyesi (Ahî Yusuf Zâviyesi), nâmıyle meşhurdur. Ahî Yusuf Mahallesi’ndedir. Zâviyenin kitabesi şudur:

عمر هذا الجامع المبارك في شهور سنة سبع و اربعين و ستمائة

(“Umira hâze’l-câmi’u’l-mubârekü fî şuhûri seb’a ve erba’îne ve sittemiete”
“Bu mübârek câmi 647 senesinin aylarında imar edildi”)) ifadeleriyle açıklama vardır.

Kitabe, taş üzeri Selçuklu celî sülûsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

عمر هذا الجامع المبا
رك في شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة²⁰⁴

²⁰³ Erten, *Antalya Vilâyeti*, s. 59.

²⁰⁴ SFE

عمر هذا الجامع المبا

Türkçe okunuşu: ‘Umira hâza’l-câmi’u’l-mübâ
rekû fî şuhûri senete seb’a
ve erbe’îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Bu mübârek cami 647/1249 senesinin aylarında tamir edildi.”

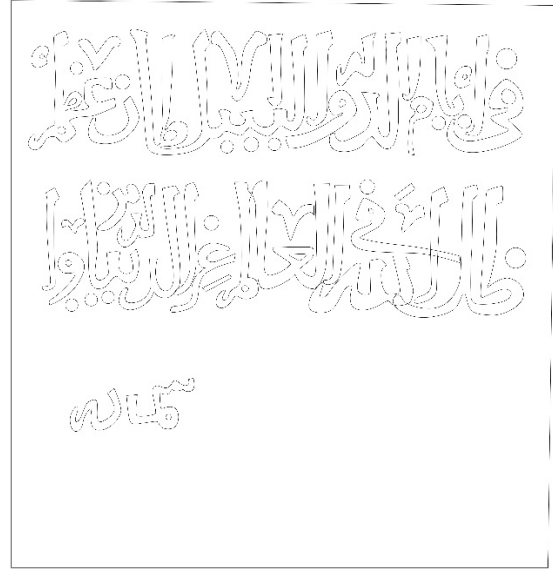
3. Ahi Yusuf Çeşmesi Kitabesi

Kitabe günümüzde, Ahî Yusuf Camii ile Ahî Yusuf Türbesini bağlayan doğu avlu duvarının doğu tarafındaki dış yüzünde, çeşme üzerindedir.

Kitabe, 56x59 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

فى ايام دولة السلطان الاعظم
ظل الله فى العالم عز الدنيا و الدين
ستمانه.....²⁰⁵

Türkçe okunuşu: Fî eyyâmi devleti’s-Sultânî’l-A’zami
Zillullâhi fî l-‘âlemi ‘izzî’ d-dünyâ ve’ d-dîni

.....sittemiete

رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة

LY-KT

عمر هذا الجامع المبا
رك فى شهور سنة سبع
و اربعين و ستمائة

²⁰⁵ LY-KT

فى ايام دولة السلطان الم (عظم)
ظل الله فى العالم عز الدنيا و ال

Türkçe çevirisi: “Allah’ın yeryüzündeki gölgesi, Din ve dünyanın izzeti, En Büyük Sultan’ın devleti günlerinde 600?”

Yılmaz-Tuzcu, السلطان الاعظم (es-Sultânu’l-a’zam) ibâresini السلطان المعظم (es-Sultânu’l-mu’azzam) şeklinde okumuşlardır.

Yılmaz-Tuzcu’nun; “Kitabe Antalya’da II. İzzeddin Keykavus’un adının geçtiği tek kitabe olması sebebiyle dikkat çekicidir” açıklamaları yanlıştır. Zîrâ Karatay Medresesi Kitabesi’nde de II. İzzeddin Keykavus’un ismi geçmektedir.

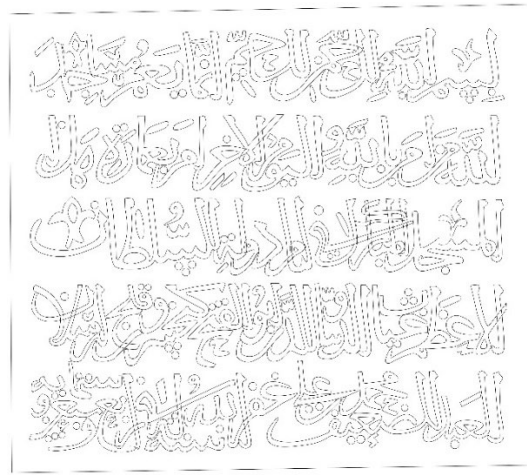
800 yıla yakın Ahî Yusuf Çeşmesi diye orijinal ismiyle bilinen ve anılan çeşme, geçirdiği son restorasyondan sonra, çeşme üzerine taşta kazınıp yerleştirilen “SEMA YAZAR ÇEŞMESİ” ismini almıştır.

f. III. Gıyaseddin Keyhusrev Dönemi (1265-1282)

1. Hasbalaban Mescidi Kitabesi

Kitabe; “Mescit Kitabesi, mermer, Hasbalaban Mahallesi’ndeki yıkılan mescid’den, y.83cm, g.95 cm, Müzeye geldiği tarih 1927” açıklamaları ile 15 sıra no ve 152 kayıt no ile Antalya Müzesi Envanter Defteri’ne kayıtlıdır. Kitabe, mermer üzeri 5 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır.

Erten; “Hasbalaban Mahallesi’nde el-ân bir mescid kapısının yanı başındaki duvarda kitabe 5:Şöyle bir kitabe mevcuttur” açıklamasıyla²⁰⁶, Besmele ve âyet-i kerimeyi kaydetmeden kitabeyi in-situ olarak okumuştur. Yine Erten; “Hasbalaban Mahallesi’nde ve bir mescit üzerinde;-İşbu mescit 1927’de yıkılmış, kitabesi müzededir” açıklamasıyla²⁰⁷ söz konusu mescit yıkıldıktan sonra, Besmele ve âyet-i kerimeyi de okuyup kaydetmiştir. Kitabe şöyledir:

بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك في ايام دولة السلطان

²⁰⁶ Erten, *Antalya Livası*, s. 56.

²⁰⁷ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 59.

الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن قلعج ارسلان
208العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm İnnemâ yağmuru mesâcide
Allahi men âmene billâhi ve'l-yevmi'l-âhiri emera bi-'imâreti hâza
el-mescidi'l-mübâreki fî eyyâmi devleti's-Sultânî
el-A'zami Giyâsü'd-dünyâ ve'd-dîni Ebu'l-fethi Keyhusrev bin Kılıç Arslan
al-'abdü'd-da'îfû Muhammed bin 'Ali gaferallâhu lehu fî seneti erbe'a ve seb'îne ve sittemiete

Türkçe çevirisi: “Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Allah’ın mescidlerini, ancak Allah’a ve âhiret gününe îmân eden kimseler imar eder. Bu mübârek mescidin yapımını, En Büyük Sultan, dünyanın ve dinin yardımcısı, Kılıç Arslan oğlu Fetih babası Keyhusrev devleti günlerinde, zayıf kul Ali oğlu Muhammed’e²⁰⁹ –Allah onu affetsin- 674/1276 senesinde emretti.”

2. Anadolu Selçuklu Beylikleri Dönemi

Sultânü’s-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey b. Mahmud b. Yunus (?-779/1377)

23 Ağustos 1361 Salı gününe rastlayan St. Bartolomi yortusunda Kıbrıs Kralı I. Pierre de Lusignan tarafından el geçirilen Antalya, 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373’de Sultânü’s-Sevâhil Emir Mübârezeddin Mehmet Bey tarafından geri alındı. Antalya’da imar işlerine hemen başlayan Emir Mübârezeddin Mehmet Bey, Yivli Minare Camii Külliyesi’nde yer alan yapıları tamir etti, Kıbrıslılar tarafından kiliseye çevirilen ve Alaaddin Camii diye bilinen Yivli Minare Camii’ni tamir ettirerek eski haline getirdi.²¹⁰ Ayrıca Mehmed Bey, Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Hükümet Binası’nı inşa etti.

1. Yivli Minare Camii Kitabeleri

Yivli Minare Camii hakkında Evliyâ Çelebi şu bilgileri veriyor: “...andan sonra Câmi-’i Kadîm Eski Câmi’ Sultan Alâaddin’in’dir derler ammâ tekaddüm kenîse imiş kapısı üzre lisân-ı Yunanca Hz. İsâ’dan mukaddem binâ olduğun işâret etmiştir. Ba’dehu yine mezbûr kapı üzre sâhib-i fethin câmi ittidüğüne târih budur...”²¹¹ Evliyâ Çelebi’nin “tekaddüm kenîse imiş” ifadelerinden, Antalya’nın 1361-1373 yılları arasında Kıbrıslılar elinde olduğu dönemde Alâaddin Camii’nin kilise olarak kullanıldığı döneme işâret ettiği kanaatindeyiz. Zira,

²⁰⁸ SFE

بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو و قلعج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة

LY-KT

بسم الله الرحمن الرحيم انما يعمر مساجد
الله من آمن بالله و اليوم الآخر امر بعمارة هذا
المسجد المبارك فى ايام دولة السلطان
الاعظم غياث الدنيا و الدين ابو الفتح كيخسرو بن قلعج ارسلان
العبد الضعيف محمد بن على غفر الله له فى سنة اربع و سبعين و ستمائة

²⁰⁹ Bolvadi’nin İshaklı Nahiyesi’nde bulunan 647 tarihli bir Selçuk hanı üzerindeki yazılı “Ali bin Hüseyin” in oğlu olması ihtimali vardır. Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 63.

²¹⁰ Sait Kafaloğlu, “Tekoğulları”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.

²¹¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462, s. 64a.

Antalya'nın fethinden yıllar sonra I. Alaaddin Keykubad döneminde inşa edilen Alaaddin Keykubad Camii veya diğer ismiyle Yivli Minare ve Camii'nin önceden kilise olduğuna dair hiçbir bilimsel veri ve kaynak yoktur. Ayrıca, bu alanda yapılan ve yapılmakta olan arkeolojik kazılarda kiliseye ait hiçbir iz ve eser ortaya çıkmamıştır.

Yivli Camii'nin onarıldığını ve onarımın mimar Balaban et-Tavâşi tarafından yapıldığını gösteren mermer kitabe, 90x160 cm ebatlarında, 7 satır Selçuklu celî sülûsü ile yazılmıştır.

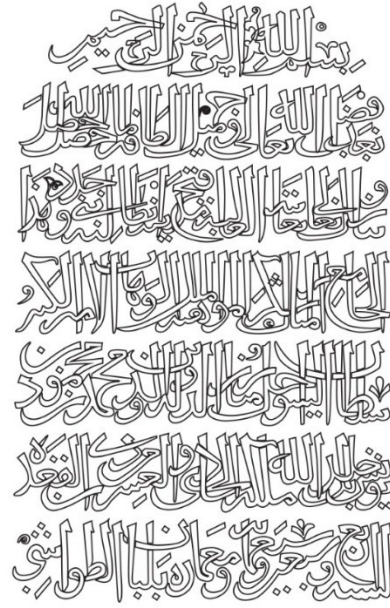
Erten kitabeyi; “Yivlim Camii (şimdiki Müze binası) üzerindeki kitabe, bu kitabe 774-1372 tarihlidir” açıklamasıyla Besmelesi hâriç okumuştur²¹².

Tevhid; “Antalya’da Kaleiçinde kâin büyüğü yahut Alâeddin Câmii kapısındaki kitabe, şu veçhile yedi satırdır, cami sonradan tamir görmüş olmakla tarz-ı kadîmi bozulmuştur, minâresi daha eskidir, Selçukî devrine aittir” açıklaması ile kitabeyi okumuştur.²¹³

Turfan; “Müze (Yivli Minâre Camii), merkezde, ilk inşası (h. 616-634) m. 1219-1236, I. Alaaddin Keykubat, İkinci İnşâ h. 774-9 (m.1372-77), Mehmet bin Mahmut, Bak. Rudolf M. Riefstahl, Ceenubu Garbi Anadolu Türk Mimarisi, sayfa 42-44)²¹⁴ Selçuk Mahallesi, Korkut Sak. Müze çevresi içinde, h.774 (m.1372), Hamit oğlu Yunus Bey’in torunu Mehmet Bey, yapan Tavaşi Balaban, kapı üstünde 0.92x1,71’lik sivri takviye kemeri şeklinde çerçeveli bir mermer üzerinde Arapça girift sülûs, 7 satırdır”²¹⁵ açıklamalarıyla kitabeyi okumuştur. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعانته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبه الملك الوهاب الامير الكبير

²¹² Erten, *Antalya Vilayeti Tarihi*, s. 61.

²¹³ Tevhid, “Antalya Kitabelerine Dâir”, *TTEM*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336, 1 Kasım 1340.

²¹⁴ Turfan, *Eski Eser Fişleri*, Fiş No.5, Antalya Müze Arşivi.

²¹⁵ Turfan, *Eski Eser Fişleri*, Fiş No.35, Antalya Müze Arşivi.

سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
216 لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm

ba'de fadlillâhi Te'âlâ ve cemîli eltâfihî lemmâ hasale haslullâhi
Tebâreke ve Te'âlâ bi-ânetihi'l-âliyeti fûtiha medînete Antalya benâ ve ceddede hâzâ
el-Câmi'a'l-Mübâreke şükran li-mevhibihi'l-Meliki'l-Vehhâbi el-Emîru'l-Kebîru
Sultânü's-sevâhili Mübârizü'd-devleti ve'd-dîni Muhammed bin Mahmûd bin
Yûnus halledellâhu mülkehû el-hâdî ve'l-işrîne min Zi'l-ka'de
li-seneti erbe'in ve seb'îne ve seb'amietin ve mi'mârehu belbân et-tevâşî

Türkçe çevirisi: “Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Allâhu Te'âlâ'nın fazlı ve lütuflarının tamamından sonra, Yüce ve noksan sıfatlardan münezzeh
Allah'ın yüce hazzı (nasip etmesi) meydana gelince Antalya şehri fetholundu ve bu mübârek
camiyi, Vehhâb ve Melik (olan Allah'ın) ihsânına şükür olarak, Büyük Emir, sâhillerin Sultânı,
devletin ve dinin koruyucusu Yunus oğlu Mahmud oğlu Muhammed (Mehmet) –Allah onun
mülkünü kalıcı kılsın- 774/1373 senesinde binâ etti ve yeniledi, mimarı Balabân et-Tavâşî.”

Erten, بعانته العالية (bi-âniyeti'l-âliyeti) ibâresini, بعناية العالية (bi-inâyeti'l-âliyeti) şeklinde;
الجامع الجامع (el-câmi'a'l-mübâreke şükran li-mevhibihi) ibâresini, الجامع الجامع (el-câmi'a's-şerîfe'l-mübâreke şükran li-mevhibeti) şeklinde;

216 SFE

بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع الشريف المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

AT

بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

KT

بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس بك خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

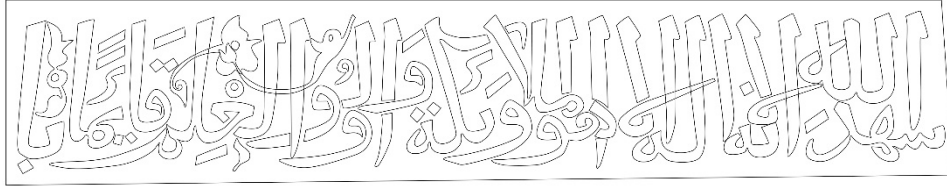
LY-KT

بسم الله الرحمن الرحيم
بعد فضل الله تعالى و جميل الطافه لما حصل حصل الله
تبارك و تعالى بعنايته العالية فتح مدينة انطالية بنى و جدد هذا
الجامع المبارك شكرا لموهبة الملك الوهاب الامير الكبير
سلطان السواحل مبارز الدولة و الدين محمد بن محمود بن
يونس خلد الله ملكه الحادى و العشرين من ذى القعدة
لسنة اربع و سبعين و سبعمائة و معماره بلبان الطواشى

Tevhid, بعنائة العالائة (bi-‘inâyeti’l-‘âliyeti) ibâresini, بعنائة العالائة (bi-‘ânîyeti’l-‘âliyeti) ibâresini, بعنائة العالائة (bi-‘ânîyeti’l-‘âliyeti) ibâresini, بعنائة العالائة (bi-‘inâyeti’l-‘âliyeti) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, بعنائة العالائة (bi-‘ânîyeti’l-‘âliyeti) ibâresini, بعنائة العالائة (bi-‘inâyeti’l-‘âliyeti) şeklinde; الجامع المبارك شكرا لموهبه (el-câmi’a’l-mübâreke şükran li-mevhibihi) ibâresini, الجامع المبارك شكرا لموهبة (el-câmi’a’l-mübâreke şükran li-mevhibeti) şeklinde okumuşlardır.

Necmi Atik Özel Arşivi

²¹⁷شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولو العلم قائما با(لقسط)

Türkçe Okunuşu: Şehidallâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve’l-melâiketü ve ulu’l-‘ilmi kâimen bi’l-kısti

Meâli: “Allah adâleti kâim kılarak kendisinden başka ilah olmadığına şâhitlik etti; melekler ve ilim sahipleri de (adâletle kâim olarak buna şahitlik ettiler).”

Yivli Camii’nin mihrabının üzerinde yer alan kitabe, mermer üzerine hakedilmiş ve tek satır Selçuklu sülüsü ile yazılmıştır. Selçukluların, cami, mescid, türbe gibi dînî mekânlarında çoğu zaman naksettikleri âyet-i kerimenin yazılı olduğu kitabe son kelimesinin yarım olmasından da anlaşılacağı üzere eksiktir.

2. Zincirkıran Türbesi Kitabeleri

Mübârizeddin Mehmed Bey’e, Antalya’yı kuşatması sırasında şehrin limanının ağzında bulunan iki kulenin arasına Kıbrıslılar tarafından gerilen ve XVI. yüzyılın başında hâlen yerinde durduğu rivayet edilen zinciri kırmasından dolayı “Zincirkıran” lakabının verildiği belirtilmektedir. Yivli Minare Camii’nin kuzeybatısında yer alan Zincirkıran Türbesi, 1377 yılında Zincirkıran Mübârizeddin Mehmed Bey tarafından, Şaban 779/ Aralık 1377 yılında vefat eden oğlu Emirzâde Ali Bey için yaptırılmış, 1378 yılında kendisi de vefat edince aynı türbeye defnedilmiştir. Türbede yer alan üçüncü sanduka ise Mevlevî Şeyhi Mustafa Dede Efendi’ye aittir.²¹⁸

²¹⁷ Âl-i İmrân sûresi, 3/18.

²¹⁸ Sait Kafaloğlu, “Tekeoğulları”, s. 349.

Zincirkıran Türbesi, kenar uzunluğu 8,50 mt olan kare bir subasman üzerinde tek kubbeli olup, sekizgen planlıdır. Türbe, Selçuklu kümbetleri üslûbunda, pramidal taç bir külahla örtülmüş olup, tamamen kesme taştan mükemmel bir işçilikle inşa edilmiş ve günümüze sağlam bir şekilde ulaşmıştır. Türbede, dikdörtgen forumlu, demir parmaklıklı yedi pencerenin üst kısımlarında negatif ve pozitif işlenmiş bitkisel motifler bulunmaktadır.

Zemini dörtgen tuğlalarla kaplı olan yapı, inşa edildiği dönemde, sanduka üzerleri tamamen Selçuklu çinisi ile bezenmiş, lâkin Selçuklu çinilerinden günümüze ulaşan herhangi bir örnek kalmamıştır. Ayrıca türbe içi pencere alınlıklarında yer alan yedi kitabeden dördü de kayıptır.

Erten; “*Mevlevî Tekke’sinde Zencirkıran adıyle tanılan türbesi kapısında iki satırlı kitabe, işbu kitabe 779-1377 tarihlidir*” açıklaması ile kitabeyi okumuştur.²¹⁹

Tevhid; “*Antalya Kaleiçinde Mevlevîhâne ittisalindeki bağçe içinde oldukça güzel bir eser-i mimârî ve halk arasında “Zincirkıran türbesi” denilen sekiz köşeli yontma taşlardan yapılmış sakfi ehrâm-ı nâkıs (piramitlerden küçük çatılı) bir binâ bulunmaktadır. Bu türbeyi yukarıda ismi geçen Muhammed Bek oğlu Ali Bek için yaptırmış ve ihtimal-i kaviyyeye göre kendi de bilâhare buraya defîn olunmuştur. Türbenin kapısında mermer taşâ mahkûk iki satırlık kitabedir*”²²⁰

Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; “*Zincir Kıran Mehmet Bey Türbesi (Türbede Emîrzâde Ali Bey’de medfundur, Selçuk Mah. Atatürk Caddesi kenarı, müze çevresi içinde, h. 779 Şaban ayı sonu (m. 1377 Aralık sonu), Hamidoğlu Yunus Bey’in torunu Mehmet Bey, kapı yukarısında 0.47x1.45 lik bir mermer üzerinde Arapça girift sülûs, 2 satır*” açıklamaları yer almaktadır.²²¹

Kilitli taşlardan oluşan basık kemerli türbe kapısının üzerinde ikisi bitkisel motifli, biri düz üç rozet bulunmaktadır. Rozetlerin üzerinde 147x47 cm ebatlarında, mermer üzeri iki satır Selçuklu girift celî sülûsü ile türbe kitabesi yer almaktadır. Kitabede şunlar yazmaktadır:

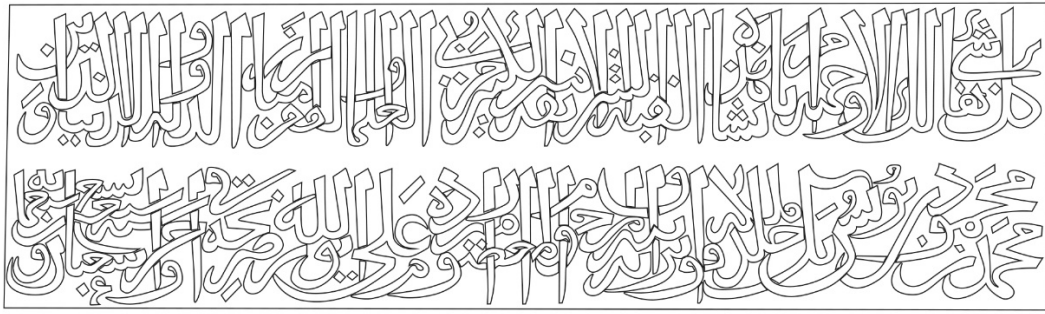

Necmi Atik Özel Arşivi

²¹⁹ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 61.

²²⁰ Tevhid, “Antalya Kitabelerine Dâir”, s. 337.

²²¹ Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No. 33, Antalya Müzesi Arşivi.

Tevhid'in; "Türbenin içindeki kabirlerde taş yoktur. Tahta sandukalar üzerinde de isim yoktur. Türbenin yedi penceresi vardır. Pencereilerin kemerleri üzerinde âyet ve ehâdis-i şerîfe muharrerdir. Ancak üç pencere üzerinde yazılar kalmıştır. Dört pencerenin yazılı taşları düşmüştür"²²³ açıklamasında yer alan üç pencere üzeri kitabe aşağıdaki gibidir:

Necmi Atik Özel Arşivi

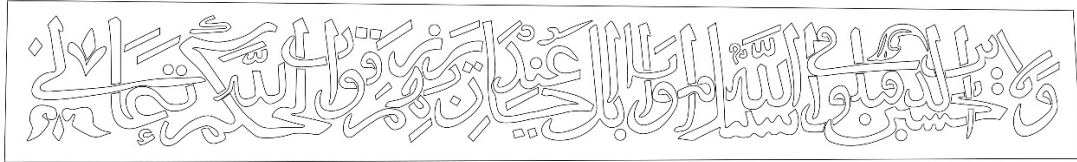
²²⁴شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولو العلم قائما بالقسط

Türkçe okunuşu: Şehidellâhu ennehû lâ ilâhe illâ hüve ve'l-melâiketü ve ulû'l-'ilmi kâimen bi'l-kıstı

Meali: "Allah, adâleti kaim kılarak kendisinden başka ilâh olmadığına şâhidlik etti; melekler ve ilim sâhibleri de (adâletle kaim olarak buna şâhidlik ettiler)" (Âl-i İmrân sûresi, 3/18)

Necmi Atik Özel Arşivi

²²⁵و لا تحسبن الذين قتلوا فى سبيل الله امواتا بل احياء عند ربهم يرزقون الحكم لله تعالى

Türkçe okunuşu: Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâten bel ahyâun 'inde rabbihim yurzekûne el-hükmü lillâhi Te'âlâ

²²³ Ahmed Tevhid, "Antalya Kitabelerine Dâir", s. 337.

²²⁴ Kitabe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

²²⁵ Kitabe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Meali:” Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rab'leri katında rızıklanmaktadırlar “ (Âl-i İmrân sûresi, 3/169).

Necmi Atik Özel Arşivi

²²⁶ عز الدنيا بالمال و عز الآخرة بالأعمال الدنيا دار مهنة و غرور او دار مشقة و ستور الابا

Türkçe okunuşu: ‘izzu’ d-dünyâ bi’l-mâli ve ‘izzu’ l-âhireti bi’l-a’ mâli ed-dünyâ dâru mihnetin ve gurûrin ev dâru meşekkâtin ve sutûrin illâ bi ...

Türkçe çevirisi: “Dünyanın izzeti mal ile, âhiretin izzeti ameller ile, dünya mihnet ve gurur yeridir veya meşekkat ve zorluk yeridir ancak...”

Kitabenin tercümesinden de anlaşılacağı üzere devamı vardır, lâkin kayıptır. Türbenin yedi penceresinden sadece üçünün alın kısmında kitabe vardır.

Yapılan son restorasyon çalışmalarında Zincirkıran Türbesi çevresinde on dört mezar tespit edilmiştir ki bu da türbe çevresinin hazire olduğunu ispat etmektedir. Antalya Müzesi Envanteri’nde yaptığımız çalışmalarda ortaya çıkan Mevlevîlere ait mezar taşları, Selçuklu ve Osmanlı mezar taşlarındaki bilgiler ve bir kısmında “Yivli Minâre yanından” açıklamaları, söz konusu mezar taşlarının Zincirkıran haziresinden götürüldüğünü doğrulamaktadır. Zincirkıran Türbesi Haziresi gibi Nigar Hatun Türbesi’de tek başına değil, aksine hazirenin içerisinde yer alan bir yapıdır.

3. Selçuklu Sarayı Kitabesi

Antalya Selçuklular tarafından fethedildikten sonra, şehir ticari bir liman olması yanında donanma üssü hâline de gelmiş ve Antalya valilerine, “melikü’s-sevâhil”, “emîrû’s-sevâhil” ünvanları verilmiş, bu ünvanlar Tekeoğulları’nın beyleri için de kullanılmıştır.²²⁷

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı’nın bânisi Tekeoğlu Sutânu’s-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey olduğundan, Tekeoğullarıyla alakalı kısa bir malumâtın dercedilmesi gerekmektedir. Osmanlı Devleti’nin toprak tasarruf sistemini ve bu sistemin dayandığı hukuki ve mâlî esasları bütün ayrıntılarıyla izah eden 1653 tarihli “Sofyalı Ali Çavus Kanununnamesi”nde: “....Teke ise adımı, 1300 yılında Antalya Bölgesi’nde Tekeoğulları tarafından kurulan ve 1426 yılında varlığı sona eren Beylikten almıştır. Yukarıda adı geçen Hamidoğulları, aslında Tekeoğulları’nın mensup olduğu Teke Aşireti’nin bir bölümü

²²⁶ Kitabe ilk defa tarafımızdan okunmuş olup, hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir.

²²⁷ Feridun Emecen, “Antalya”, TDVİA, Ankara 2010, c. III, s. 233.

idi. Tekeoğulları, Selçuklu Devleti'nin bir uç beyi iken, bu devletin inkıraza sürüklenmesi üzerine istiklalini ilan etmiştir.”²²⁸ denilmektedir.

Evliyâ Çelebi *Seyahatnâme*'sinde Atabek Armağanşah Medresesi hakkında bilgi verdikten sonra: “... ve medresenin mukâbelesinde yol aşrı darbhâne medresesi Sultan Keyhusrev hatununundur”²²⁹ ifadelerine yer verir. Bu açıklamalardan Selçuklu Sarayı'nın Osmanlı Devleti döneminde medreseye tebdil edildiği ve Antalya'nın idârî merkezinin başka bir mekâna alındığı anlaşılmaktadır.

Yivli Minâre Camii ve Külliyesi içerisinde yer alan Selçuklu Sarayı'nın kitabesi okunamadığından dolayı araştırmacılar söz konusu yapı için; “İmaret Medresesi”, “Antalya Selçuklu Sarayı”, “Selçuklu Medresesi” ve “Ulu Camii Medresesi” isimlerini kullanmışlardır. Atabek Armağanşah Medresesi'nin olduğu yerin birkaç adım karşısına başka bir medresenin yapılması mantıklı değildir. Kitabe üzerinde yaptığımız çalışmalar sonucu, Selçuklu Sarayı'nın kim tarafından ve ne zaman yapıldığı tespit edilmiştir. Tespitlerimize göre, Antalya'yı 12 yıl sonra 14 Mayıs 1373 tarihinde geri alan Sutânu's-Sevâhil Emir Mübârizeddin Mehmet Bey, kale sur ve burçlarını tamir ettirmiş,²³⁰ Yivli Minare Camii ve Külliyesi'nde yapmış olduğu imar çalışmaları sırasında Külliye alanında yer alan Atabek Armağanşah Medresesi karşısına Selçuklu Sarayını (Hükümet Konağı) inşa ettirmiş ve aynı tarihlerde açılışını yapmış olmalıdır. Zira Mehmet Bey'in ünvanları olan ve Yivli Minare Camii kitabesi ve Zincirkıran Türbesi kitabesinde de yer alan “Mübârizü'd-devleti” ve “Emîrû's-Sevâhil” ünvanlarının aynısının Selçuklu Sarayı kitabesinde de olması tezimizi doğrulamaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında, Mehmet Bey'in yapı kitabelerinde olupta diğer Selçuklu sultanlarının dönemine ait kitabelerde olmayan الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه (el-hamdü lillâhi 'alâ fazlihî ve nü'amâihî ve lutfihî) ibârelerinin 1373 yılı fethitten sonra kullanılan ibâreler olduğu ve Mehmet Bey tarafından Yivli Minâre Camii kitabesinde de benzer ifadelerle yer verildiği görülmektedir.

Antalya'nın fethinden sonra, Yivli Minare Camii ve Külliyesi'nin yer aldığı bölgede hükümet konağında olması gerektiği âşikârdır. Nitekim şehri fetheden Gıyaseddin Keyhusrev Müslüman halkı orta kalenin (İzzeddin Keykavus Surları) batı kısmına, gayr-i müslim tebeayı da orta kalenin doğu kısmına yerleştirmiştir. Gayr-i müslim tebeanın olduğu yerde ise idârî yapıların olmadığı bilinmektedir. Mehmet Bey zamanında şehrin idâre merkezi olan bina ise Yivli Minare Camii ve Külliyesi'nde yer alan Selçuklu Sarayı'dır.

Erten, Atabek Armağanşah Medresesi kitabesini okuduktan sonra kitabe hakkında şu açıklamaya yer verir; “Yanı başında bulunan bir Selçuk kapısındaki kitabe pek silik olduğundan okunamadı”²³¹

Antalya Müzesi arşivinde kitabe hakkında; “Kitabe istalaktitli takkapının basık kemeri üstünde, istalaktitli sahanın altında, boş bırakılan nîr yere yerleştirilen 0,70x1,07 m.lik bir mermerde Arapça sülûs 4 satırlık kitabenin satırlarının yalnız baş tarafları kısmen okunabilir haldedir. Sonu erimiş ve bozulmuştur” açıklamaları bulunmaktadır.²³²

²²⁸ Midhat Sertoğlu, “Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi”, *İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları* No:515, 1992, s. 8; Ayrıca bkz. Ali Sevim ve Yaşar Yücel, “Hamidoğulları Beyliği” *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 229.

²²⁹ Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462, s. 64a.

²³⁰ Erten, *Antalya Livası*, s. 101; Hasan Moğol, s. 17-28.

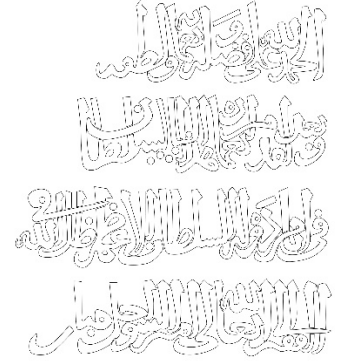
²³¹ Erten, *Antalya Vilayeti*, s. 58.

²³² Turfan, Eski Eser Fişleri, Fiş No.37, Antalya Müzesi Arşivi.

İn-situ hâlinde olan kitabe, 70x105 cm ebatlarında, mermer üzeri 4 satır Selçuklu celî sülüsü ile yazılıdır. Kitabe şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

الحمد لله على فضله و نعمائه و لطفه
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء السلطان
في ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله في العالم
الفقير الى الله تعالى امير السواحل مبارز الدولة (في سنة تسع و سبعين و سبعمائة)²³³

Türkçe okunuşu: El-hamdü lillâhi âlâ fadlihi ve ni'amâihi ve lutfihi

Ve ba'de lekad ümîra hâze'l-binâ es-Sultânü

Fî eyyâmî devleti's-sultânî'l-a'zamî zillullâhi fî'l-'âlemi

El-fakîru ilallâhi Te'âlâ Emîru's-sevâhîlu Mübârizü'd-devleti (fî seneti tis'un ve) seb'îne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: “Hamd, fazlı, nimetleri ve lütüf..... olan yalnız Allah içindir

Bundan sonra, bu binâ Sultan emredildi

Yeryüzünde Allah'ın gölgesi, en büyük sultanın devleti günlerinde

Yüce Allah'a muhtaç Emîrî's-Sevâhil Mübârizü'd-devleti.....”

Turfan, (ve nü'amâihi) kelimesini, نعمانيه (nü'mânîhi) şeklinde; امير السواحل (emîru's-sevâhîli) ibâresini, امير الاجل (emîru'l-ecelli ve) şeklinde; Yılmaz-Tuzcu, امير السواحل (emîru's-sevâhîli) ibâresini, امير الاجل (emîru'l-ecelli) şeklinde okumuşlardır.

²³³ SFE “Pek silik olduğundan okunamadı” kaydı vardır.

AT Herhangi bir bilgi mevcut değildir.

KT

الحمد لله على فضله و نعمانيه
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء السلطان
في ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله في
الفقير الى الله تعالى امير الاجل و
LY-KT

الحمد لله على فضله و نعمائه
و بعد لقد امر بعمارة هذا البناء
في ايام دولة السلطان الاعظم ظل الله في
الفقير الى الله تعالى امير الاجل
LY-KT

3. Selçuklu Dönemi Mezar Kitabeleri

Antalya, kuruluşundan 20. yüzyıla kadar çok önemli ticârî bir liman kentidir. Kara ulaşımı ve nakliyesinin zor ve meşakkatli olduğu, yolların bulunmadığı ve kış şartlarının da kıt olan bu imkânları dahi ortadan kaldırdığı dönemlerde, limanlar ulaşım ve taşımacılığın vazgeçilmez unsurları olmuşlar, yüzyıllar boyunca Akdeniz bölgesinin, her türlü ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Müslüman tüccarlar, Antalya fethedilmeden önce de şehirde ikâmet etmiş ve ticârî faaliyetlerde bulunmuşlar, hac ibâdeti, seyahat ve naklieleri için Antalya limanını kullanmışlardır.

Antalya'nın, 1085'te Selçuklu Sultanı Süleyman Şah tarafından fethinden günümüze 934 yıl, 1207'de Sultan Gıyaseddin Keyhusrev tarafından tekrar fethinden günümüze 812 yıl geçmiştir. Yüzyıllar boyunca Antalya'da yaşayan şehrin idârecileri, tâcirleri, esnafları, âlimleri, müderrisleri, şeyhleri, dervişleri, sanatkârları, zanâatkârları v.s. vefat eden sayısız Müslüman, Antalya mezarlıklarına, medrese, türbe ve cami hazirelerine defnedilmelerine rağmen, günümüzde bu mezarlıklar, hazîreler ve kabirler, kabir taşlarıyla birlikte yok olmuştur.

Maalesef sebebini anlayamadığımız şeklide, Antalya'nın tapusu mahiyetinde olan bu kabirlere ait kitabelerden günümüze çok az mezar taşı ve sanduka kitabesi kalmıştır. Antalya Müzesi Envanteri'ne kayıtlı 126 mezar taşının içerisinde, 300 küsur yıllık Anadolu Selçuklu döneminden, sadece 5 tane mezar taşı ve sanduka kitabesinin olması inanılması güç olan bir gerçektir. Bu sorun Osmanlı döneminde daha da vahim bir durum arz etmektedir. Selçuklu dönemi mezar taşlarından üç tanesi ilk defa tarafımızdan tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz mezar taşları ile birlikte beş mezar taşı şunlardır:

1. 783/1381 tarihli Mezar Taşı

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 71x36 cm ebatlarında, taş üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Mezar taşının ön yüzüne beyit, arka yüzüne ise tarihi hakkedilmiştir.

Mezar taşı, Antalya Müzesi Envanter defterine, 24 sıra no ile kayıtlıdır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الآخرة بالأعمال الدنيا دار الفنا

Türkçe okunuşu: İzzü'd-dünyâ bi'l-mâli fi 'izzu'l-âhireti bi'l-a'mâli ed-dünyâ dârü'l-fenâ

Türkçe çevirisi: “Dünyanın izzeti mai iledir, âhiretin izzeti amel iledir, dünyâ fânidir (âhiret bâkidir))”

فى اول من شهر شعبان سنة ثلاث و ثمانين و سبعمائة

Türkçe okunuşu: fi evveli min Şa'bâne senete selâse ve semânîne ve seb'amiete

Türkçe çevirisi: “783 senesi Şaban ayının ilk günü (21 Ekim 1381)”

2. 804/1402 Tarihli Mermer Sanduka

Konu ile alakalı araştırma yapanlar tarafından sandukanın kitabe tarihi 804 yerine 842; sandukada yer alan isim Hamza bin Ömer yerine, Hamrâ binti Ömer şeklinde hatalı okunduğundan, dönem ve sandukanın sahibi hakkında yanlış bilgiler bulunmaktadır. Bu hatalı okuma yanlışları, 42a fiş numarasında yer alan 1955 yılında Kemal Turfan tarafından yapılan okuma çalışmalarında da mevcuttur.

Antalya Müzesi Envanter defterine, “Ahi kızı türbesinden” açıklamasıyla 13 sıra no ve 214 kayıt no ile kaydedilmiştir.

Hamidoğulları Beyliği dönemine ait mezar taşı, 105 cm ebatlarında, mermer üzerine Selçuklu celî sülüsü ile yazılmıştır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

عز الدنيا بالمال و عز الآخرة بالأعمال الدنيا دار فنا والآخرة دار بقا

Türkçe okunuşu: 'İzzu'd-dünyâ bi'l-mâli ve 'izzu'l-âhireti bi'l-a'mâli ed-dünyâ dârun fenâ ve'l-âhoretü dârun bekâ

Türkçe çevirisi: “Dünyanın şerefi mal ile âhiretin şerefi ameller iledir, dünya fâni, âhiret bâkîdir.”

الدنيا دار محنة والآخرة دار نعمة انما الدنيا سراب مكذب و كل حريصه

Türkçe okunuşu: ed-dünyâ dârun mihnetün ve'l-âhiretü dârun ni'metün inneme'd-dünyâ serâbun mükezzibun ve küllü harîsihi

Türkçe çevirisi: “Dünya mihnet (meşakkat) yurdudur, âhiret nimet yurdudur, Muhakkak ki dünya ve onun hırslıları yalancı bir seraptır.”

الموت يأتيك الخبر و القبر صندوق العمل اصبر على احوال الممات موتك بالاجل

Türkçe okunuşu: el-mevtü ye'tike'l-habera ve'l-kabru sundûka'l-'ameli ısbir 'alâ ehvâli'l-memâti mevtüke bi'l-eceli

Türkçe çevirisi: “Ölüm sana gerçek haberi getirir, kabir amel sandığıdır, ölümün korkularına sabret, ölümün ecelle olacaktır”

اهاب معد الموت كاس و كل الناس شربه و باب القبر باق كل الناس دخله

Türkçe okunuşu: Ehâbe ma'd e'l-mevti kâsun ve küllü'n-nâsi şerabehu ve bâbu'l-kabri bâbun küllü'n-nâsi dehalehu

Türkçe çevirisi: “Ölümün karnına kâseyi hazırla, her insan onu içti (içecek) ve kabir kapısını bekle, her insan ondan girdi (girecek)”

صاحب هذه التربة حمز بن عمر الفاتحة

Türkçe okunuşu: Sâhibu hâzihi't-türbeti Hamza bin Ömer el-Fâtiha

Türkçe çevirisi: “Bu türbenin (kabrin) sahibi Hamza bin Ömer'dir Fâtiha”

فى اواخر رجب اربع و ثمانمائة

Türkçe okunuşu: fî evâhiri Recep erbe'un ve semânimiete

Türkçe çevirisi: “804 yılı Recep ayının sonları (Şubat 1402)”

3. Tarihsiz Mermer Sanduka

Tarihsiz olan Selçuklu dönemini ait mezar sandukası, Antalya Müzesi Envanter defterlerine; “Yivli Minâre yanından, 73x23 cm, sanduka, mermer, müzeye geldiği tarih 8 Teşrinisani 1339/1922” açıklamaları ile 12 sıra no 59 kayıt no ile kayıtlıdır. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

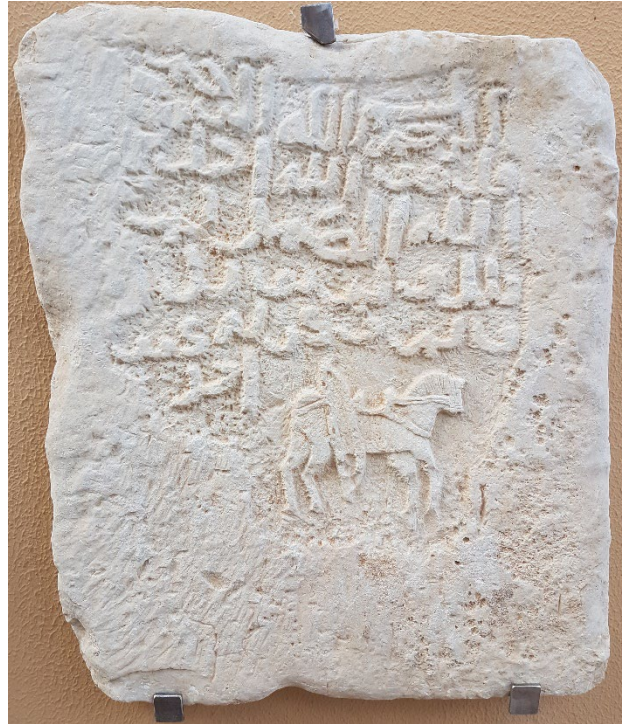
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Türkçe okunuşu: Besmele ve Âyetü'l-kürsî (Bakara Suresi, 2/255)
el-Ma'sûm Muhammed bin el-Hasen rahmetullâhi

Türkçe çevirisi: “Hasan oğlu masum Muhammed –Allah rahmet eylesin-“

4. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri'ne 153 sıra nosu ile kayıtlı olan mezar taşında, Selçuklu dönemi figürlerinden süvârinin olması, mezar sahibinin asker olduğu izlenimini vermektedir. Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

بسم الله الرحمن الرحيم
قل هو الله احد
الله الصمد لم
يلد ولم يولد
و لم يكن له كفوا احد

Türkçe okunuşu: Bismillâhirrahmânirrahîm
Kul hüvallâhu ehadü
Allâhü's-Samedü Le
Yelid ve lem yûled
Ve lem yekün lehû küfüven ehadu

Meali: “Rahmân ve Rahîm olan Allah ’ın adıyla
De ki: O allah bir tekdir. Allah Samed’dir (Hiçkimseye ihtiyâcı yoktur, herkes O’na muhtaçtır)
Doğmamış ve doğurmamıştır. Hiçbir kimse O’na denk değildir.” İhlas suresi, 112/1-4.

5. Tarihsiz Mezar Taşı

Antalya Müzesi Envanter Defteri’ne 23 sıra no ile kayıtlı mezar taşı 71x36 cm ebatlarındadır.
Kitabesi şöyledir:

Necmi Atik Özel Arşivi

Necmi Atik Özel Arşivi

هذه روضة المرحومة
شهدانة بنت عبد الله

Türkçe okunuşu: Hâzihi ravzatü'l-merhûmeti
Şehdânetü bintü Abdillâh

Türkçe çevirisi: “*Bu, merhume Abdullah kızı Şehdâne’nin ravzasıdır (cennet bahçesidir)*”

Sonuç

Kitabeler, medeniyet ve sanat tarihi araştırmalarında olduğu kadar dil ve tarih çalışmaları için de birinci dereceden önemli kaynak ve belge niteliği taşımaktadırlar. İslâmî kitâbeler konusunda araştırma yapmak İslâm milletlerinin dilini, tarihini, sosyal hayatını, edebiyatını ve bilhassa İslâm yazı çeşitlerini yani hat sanatını iyi bilmeyi, ayrıca şiir, vezin ve ebced hesabı konusunda da yeterli bilgiye sahip olmayı zorunlu kılmaktadır.

Kitâbeler satır satır okumak, yazmak, estampaj ve fotoğrafını almak suretiyle epigrafi metotlarına göre tespit edilirler. Antalya Selçuklu kitabeleriyle alakalı 2013 yılında başladığımız çalışmalarımızda, bilinen mevcut metodlar dışında kitabelerin yüksek çözünürlüğe çektiğimiz fotoğrafları üzerinden illüstratör çizim tekniğini de kullanarak her kitabenin birebir çizimlerini yaptık. Söz konusu çizimler üzerinden yaptığımız çalışmalarda, kitabe metinlerinin okunmasının ve Arapça’dan Türkçe’ye çevirisinin daha net ve daha isabetli olduğunu gördük. Selçuklu kitabeleri üzerinde daha önceden yapılmış olan çalışmaların edisyon kritiğinde bu çalışmalarımızdan istifade ettik.

1216 – 1402 yılları arası Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler dönemine ait 96 taş kitabeden 50’si in-situ hâlinde, 26’sı Antalya Müzesi’nde açık hava sergi alanında ve kalan 20’si ise hâlen kayıptır. İn-situ hâlinde olan 50 kitabenin büyük kısmının burç ve surlarla yapılarıdaki bulunduğu yerlerin konumu, yüksekliği veya tarihi eserlere bitişik yapılmış binaların durumu ve bazı kitabelerin ruhsatlı veya ruhsatsız yapılmış özel mülkiyetli binaların içinde ve üzerinde kalmış olması araştırmacılar için zorlukları ve sıkıntıları da beraberinde getirmektedir. Gerekli resmî kurumlardan aldığımız izinler sonrası, zaten zor ve sıkıntılı olan bu duruma yüzlerce özel mülk sahibiyle yaptığımız görüşmelerde eklenince, yaptığımız çalışma ancak beş yılda tamamlanabilmiştir. Zira kitabelerin en net şekilde okunabilmesi için kitabelerin temizlenmesi, üzerlerini örten çatı izolasyonlarından ve eklentilerden kurtarılması sonrası fotoğraflarının çekilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu işlemlerin yapılabilmesi için, kitabelerin bulunduğu yerlere burçlar ve surlar üzerinden veya yapıların çatıları üzerinden ulaşılması gerekmektedir.

Antalya ili merkezinde Selçuklu dönemi kitabeleri üzerinde araştırmacıların yaptığı çalışmalar neticesinde tespit edilen Anadolu Selçuklu Devleti dönemine ait 85 ve Beylikler dönemine ait 12 kitabe olmak üzere toplamda 96 kitabe bulunmaktadır. Tespit edilen söz konusu 96 kitabeden 20 tanesi günümüzde hâlen kayıp durumundadır. Günümüzde var olan 76 kitabenin 20 tanesi Antalya Etnoğrafya Müzesi’nde teşhir edilmekte, diğer 56 kitabe Selçuklu dönemi yapılarının üzerinde in-situ hâlinde bulunmaktadır. 96 kitabeden 48’i İzzeddin Keykâvus dönemine ait, 24 kitabe I. Alaaddin Keykubad dönemine ait, 6 kitabe II. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait, 4 kitabe II. İzzeddin Keykavus dönemine ait, 1 kitabe III. Gıyaseddin Keykavus dönemine ait, 12 kitabe Selçuklu Beylikler dönemine aittir. Kaynaklarda Antalya’yı fetheden I. Gıyaseddin Keyhusrev dönemine ait bir kitabeden bahsedilmesine rağmen söz konusu kitabe tespit edilememiştir. Selçuklu dönemi yapılarından olduğu halde Mevlevihane, Şehzade Korkut Camii, Kara Molla Mescidi, Ahi Kızı Camii, Ahi Kızı Türbesi, Tabakhane, Ahi Yusuf Camii, Ahi Yusuf Türbesi, Ahi Yusuf Zaviyesi’nin kitabeleri yoktur.

Antalya ili Selçuklu burç ve sur kitabelerinden 20, Fetihnâme Kitabeleri’nden 37, yapı kitabelerinden 9 toplamda 66 kitabeyi Süleyman Fikri Erten; burç ve sur kitabelerinden 15, Fetihnâme Kitabeleri’nden 35, yapı kitabelerinden 2 toplamda 52 kitabeyi Ahmed Tevhid; burç

ve sur kitabelerinden 2, Fetihnâme Kitabeleri'nden 43 toplamda 45 kitabeyi Redfort-Leiser; burç ve sur kitabelerinden 18, Fetihnâme Kitabeleri'nden 43, yapı kitabelerinden 11 ve mezar taşı kitabelerinden 2 toplamda 74 kitabeyi Yılmaz-Tuzcu; burç ve sur kitabelerinden 6, Fetihnâme Kitabeleri'nden 4, yapı kitabelerinden 6 toplamda 14 kitabeyi Kemal Turfan çalışmışlardır. Söz konusu Selçuklu burç ve sur kitabelerinden 23, Fetihnâme Kitabeleri'nden 43, yapı kitabelerinden 19 ve mezar taşı kitabelerinden 5 toplamda 90 kitabe tarafımızdan çalışılmıştır.

Erten ve Tevhid tarafından tespit edilip üzerlerinde çalışmalar yapılan, lakin sonraki araştırmacıların çalışmalarında kayıp olduğu ifade edilen I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi, Fetihnâme Kitabeleri'nden ikinci ve üçüncü kitabe; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden on dördüncü kitabe, on beşinci kitabe, on dokuzuncu kitabe, Yivli Minare Kitabesi, Antalya Valisi Mübarizeddin Ertokuş kitabesi; Beylikler dönemi üç mezar taşı kitabesi, toplamda on bir kitabe yaptığımız çalışmalar sonunda tespit edilmiş, edisyon kritikleri orjinalleri üzerinden yapılmıştır.

Kaynaklarda yer aldığı halde günümüzde kayıp olan Selçuklu dönemi kayıp kitabeleri şunlardır: I. Gıyaseddin Keyhusrev kitabesi; I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerden birinci burç kitabesi, dördüncü burç kitabesi, beşinci burç kitabesi, Fetihnâme Kitabeleri'nden birinci, dördüncü, beşinci, altıncı, sekizinci kitabe, on beşinci kitabe, on altıncı kitabe; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerden ikinci burç kitabesi, altıncı burç kitabesi, yedinci burç kitabesi, dokuzuncu burç kitabesi, on birinci burç kitabesi, on üçüncü burç kitabesi, on sekizinci burç kitabesi.

Kayıp kitabelerden I. İzzeddin Keykavus dönemi Fetihnâme Kitabeleri'nden birinci kitabe, dördüncü kitabe, beşinci kitabe, altıncı kitabe, sekizinci kitabe, on beşinci kitabe, on altıncı kitabe; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi, altıncı burç kitabesi, yedinci burç kitabesi, dokuzuncu burç kitabesi, on birinci burç kitabesi, on üçüncü burç kitabesi, on sekizinci burç kitabesi konusundaki araştırmacılar için kaynaklar sadece Erten ve Tevhid'in yaptığı çalışmalardır.

Kayıp kitabelerden I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinden birinci burç kitabesi, ikinci burç kitabesi, dördüncü burç kitabesi, beşinci burç kitabesi; I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden on üçüncü burçtan on dokuzuncu burca kadar yedi burç kitabesi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Yine kayıp kitabelerden, Erten ve Tevhid çalışmalarında hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan veya “okunamadı” açıklamaları bulunduğu için herhangi bir bilgiye erişilemeyen kitabeler şunlardır: I. İzzeddin Keyhusrev dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi, üçüncü burç kitabesi, I. Alaaddin Keykubad dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesi ve altıncı burç kitabesi.

Sonuç değerlendirmemizi kitabelerin çeşitleri açısından dört başlık altında ele alabiliriz: 1. Burç ve Sur Kitabeleri 2. Fetihnâme Kitabeleri 3. Yapı Kitabeleri 4. Kabir Taşı Kitabeleri

1. Burç ve Sur Kitabeleri

Araştırmacıların üzerinde çalışma yaptıkları burç ve sur kitabelerinden I. İzzeddin Keykavus dönemi kitabelerinden ikinci burç kitabesini Erten ve Tevhid eksik okuyarak kayıt altına almışlardır. Erten ve Tevhid'den sonra kitabeyi çalışmalarına konu alan ve “İçkale surunun üst kısmındaki bir burç üzerinde yer alan ve şimdi kayıp olan inşa yazıtı” notu ile Arapça metnine

yer veren Redfort-Leiser'in, Erten ve Tevhid'in metninden daha uzun bir metin oluşturmalarını anlayabilmek mümkün gözükmemektedir. Erten ve Tevhid'in okuyamadığı I. İzzeddin Keykavus dönemi üçüncü burçtaki kitabeyi Redfort-Leiser Arapça orijinaliyle kaydetmişler, Yılmaz-Tuzcu orijinal metni, Latin harfleriyle okunuşunu ve Türkçe anlamını vermişlerdir. Günümüzde sergilenmekte olan söz konusu kitabe Antalya Etnoğrafya Müzesi'nde tarafımızdan tespit edilip Arapça orijinali verilmiş, Latin harfleriyle okuması yapılarak Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

I. Alaaddin Keykubad dönemi 19 adet sur ve burç kitabeleri Erten'in okuduğu sıralama ile İmaret Kapısı'ndan başlanarak numaralandırılmıştır. Günümüzde 19 kitabeden 1., 5., 12. ve 19. Kitabeler in-situ hâlinde, 3., 4., 9., 10., 14., 15., ve 17. kitabeler Antalya Etnoğrafya Müzesi'ndedir. Diğerleri ise kayıp olan kitabelerdir. Söz konusu kitabeler üzerinde Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu çalışma yapmışlardır. Yılmaz-Tuzcu'nun çalışmalarında Erten ve Tevhid'i takip ettikleri görülmektedir. Zira 5. burç kitabesi olan Bayram eş-Şami'ye ait kitabenin kendi çalışmalarındaki fotoğrafında görüldüğü gibi kitabenin en alt satırı çatı izolasyonu altında kaldığından okunması imkânsızdır. Lakin Yılmaz-Tuzcu çalışmalarında en alt satıra da yer vermişler, okunuşunu ve Türkçe tercümesini yapmışlardır. Erten, Tevhid ve Yılmaz-Tuzcu çalışmalarındaki eksik ve hatalı okumalar tarafımızdan düzeltilmiş ve Türkçe tercümeleri yapılmıştır. II. Gıyaseddin Keyhusrev dönemi üç adet burç kitabesi üzerinde Erten, Tevhid, Yılmaz-Tuzcu ve Turfan'ın çalışmaları bulunmaktadır. Söz konusu üç kitabe üzerindeki çalışmalarda da okuma ve tercüme farklılıkları mevcuttur.

2. Fetihnâme Kitâbeleri

Söz konusu Fetihnâme Kitabeleri'nin Erten 1922 ve 1940 yıllarında ayrı ayrı iki defa ve Tevhid 1925 yılında yapılan okuma çalışmaları, kitabeler konusunda kayda değer ilk kaynaklardır. Erten ile Tevhid'in okuma çalışmaları arasındaki fark ise Erten'in okunamayan kitabeleri de "okunamadı" açıklamasıyla kayıt altına almış olmasıdır. Günümüzde de in-situ hâlinde olan ve Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 30. ve 31. sırada bulunan kitabeleri her iki araştırmacıda bilemediğimiz bir sebepten tespit edememişlerdir. Yine Fetihnâme Kitabeleri'nden 12, 22 ve 23. sıra nolu kitabeler hakkında Erten'in çalışmasında kayıtlar bulunurken, aynı kitabelerle alâkalı Tevhid herhangi bir bilgi vermemektedir. Fetihnâme Kitabeleri üzerinde yaptığımız çalışmada, Erten ve Tevhid'in, ikinci sıraya koydukları peygambere şehâdet kitabesi, Allah'a şehadetten önce geldiği ve usûlen hatalı olduğu için, Erten ve Tevhid'in yaptığı sıralama tarafımızdan değiştirilmiş, 3. kitabe takdim edilip ikinci sıraya, 2. kitabe tehir edilip üçüncü sıraya alınmıştır.

Fetihnâme Kitabeler konusunda diğer bir eser Redfort-Leiser'in ortak çalışmaları olan "Taşa Yazılan Zafer" adlı kitaptır. Eserlerinde 43 kitabeye yer veren Redfort-Leiser'in kayıp kitabeler hakkındaki kaynakları Erten ve Tevhid'in çalışmaları olduğundan sıralamada 2. kitabe Peygambere şehadet kitabesidir. Erten ve Tevhid çalışmalarında 7. kitabe olarak kaydedilen kitabeyi, Redfort-Leiser ve Yılmaz-Tuzcu anlaşılmayan bir nedenle tehir ederek sekizinci kitabenin olduğu sıraya, sekizinci kitabeyi ise takdim ederek yedinci sıraya yerleştirmişlerdir.

Yılmaz-Tuzcu'nun; "*İlk kez tarafımızdan okunmuştur*" kaydını düştükleri 12. kitabe, Erten tarafından ilk defa 1922 yılı çalışmasında ve "*Müzedde ve bir üstüvâne üzerinde*" notu ile 66. kitabe olarak, ikinci defa da 1940 yılındaki çalışmasında okunmuştur. Erten ve Tevhid'in, Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında 13. kitabe olarak kaydettikleri kitabeyi, Redfort-Leiser'in 14. sıraya alma sebepleri ve 14. kitabe ile 13. kitabede takdim ve tehir yapmaları anlaşılamamaktadır. 22. ve 23. sıradaki kitabeler hakkında Erten'de, "okunamadı" kaydı varken; Tevhid, kitabe hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Erten ve Tevhid'in

çalışmalarında 30. ve 31. kitabelerle ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Yılmaz-Tuzcu'nun, 2010 yılında neşredilen çalışmalarında; "*Mevcudiyeti bilinmeyen kitabe, ilk kez tarafımızdan okunmaktadır*" ifadelerine rağmen, Redford-Leiser tarafından söz konusu kitabe üzerine yapılan çalışma 2008 tarihli'dir.

Erten ve Tevhid'in çalışmalarında 38. Ve 39. kitabeler hakkında "okunamadı" kaydı bulunmaktadır. Yılmaz-Tuzcu ve Redford-Leiser okumalarında, cümlelerin başında yer alan atıf vâvı (و) okunmamıştır. Yılmaz-Tuzcu'nun; "*Görölmüş ancak okunamadığı belirtilmiş olan kitabe burada ilk kez tarafımızdan okunmaktadır*" kaydını düştükleri kitabe, Redford-Leiser tarafından daha önce okunmuştur.

Fetihnâme Kitabeleri'nin sonuncusu ve İmza Kitabesi olan kitabe, konu hakkında çalışma yapan araştırmacılar tarafından Fetihnâme metninin içine, 35. sıraya yerleştirildiğı görölmektedir. I. İzzeddin Keykavus hakkındaki övgüler ve ünvanların olduğı kitabe Fetihnâme kitabelerinin sonuncusu ve imzasıdır.

Redford-Leiser'in zikrettikleri; "*Fetihnâme ilk olarak Ahmed Tevhid tarafından yayınlanmıştır: Tevhid 1926, 165-76*" şeklindeki tespitleri ise doğıru değıldir. Bu durum, Redford-Leiser'in, Erten'in 1922 yılında Osmanlıca yayınladığı "*Antalya Livası Tarihi*" adlı esere ulaşamadıklarını göstermektedir. Müelliflerin, Erten'in 1940 yılındaki yayınında büyük oranda Tevhid'e bağı kaldığını iddia etmeleri de bu sebepten olsa gerektir. Zira Fetihnâme Kitabeleri, Erten tarafından 1922 yılında yayınlanmış olup, kitabeler üzerinde ilk çalışmayı Erten'in yaptığı belgelenmiştir.

Erten ve Tevhid'in onbirinci kitabeden sonra yıkılmış surlarda kayıp kitabelerin olabileceğinin kaydını düşmesi, Fetihnâme Kitabeleri'nin anlam bütönlüğü açısından da doğırudur. Nitekim Fetihnâme Kitabeleri sıralamasında en uygun yer olarak on ikinci sıraya yerleştirdiğimiz kitabe, konu bitmeden sultanın lakablarıyla başlamaktadır. Sur ve burçlarda, Fetihnâme Kitabeleri aralıklarına göre yaptığimiz ölçümlerde 4 veya 5 kitabe daha eksik gözökmektedir.

3. Yapı Kitabeleri

Selçuklu dönemi yapı kitabeleri, tespit edebildiğimiz kayıp kitabelerle birlikte 20 adetden ibarettir. Yivli Minare üzerine sonradan yerleştirilen kitabe yapı kitabesi olmayıp Alaaddin Keykubad dönemi 16. burca ait kitabedir. Yivli Minare kütüğüne çini ile işlenen ve Alaaddin Keykubad dönemine ait kitabelerden sadece kuzey tarafındaki kitabe günümüze gelmiştir. Tarafımızdan okunup Türkçe'ye tercüme edilen kitabe üzerinde araştırmacılar tarafından yapılan herhangi bir çalışma tespit edilememiştir.

626/1228 tarihli Ayaz şarapsalar'a ait kitabe hakkında Yılmaz-Tuzcu'nun 2010 yılında yaptıkları çalışmalarında; "*Kitabe bugün kayıptır*" bilgisi yanlıştır. Zira kitabe, 2009 yılında Antalya Müzesi envanter kayıtlarında mevcuttur.

Tarafımızdan okunup Türkçe'ye tercüme edilen 618/1221 tarihli Antalya'nın ilk valisi Mübarizeddin Ertokuş'a ait olan kitabe hakkında herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Bu kitabenin Antalya'nın ilk valisi olan Mübârizüddin Ertokuş'un Antalya'ya yaptırdığı caminin kitabesi olduğı kanaati oluşmaktadır.

Yivli Minare Camii bitişiğinde yer alan ve günümüzde sadece portalı ve üzerinde kitabesi kalan Atabek Armağanşah Medresesi kitabesi, yapının bir bölümüyle Karatay Medresesi kitabeleri, Ahi Yusuf Camii ve çeşmesi kitabesi, sadece kitabesi olan Hasbalaban Mescidi kitabesi, kale

dışında Selçuklu devri yapılarından olan ve Çaybaşı Mahallesi 1345 sokakta yer alan Şeyh Sücâüddin Türbesi'nin kapı giriş kısmının sağ ve solunda 636/1238 tarihli iki kitabe Anadolu Selçuklu Devleti dönemi yapı kitabeleridir.

Yapı kitabelerinden Yivli Camii kitabeleri, Zincirkıran Türbesi kitabeleri, Selçuklu Sarayı kitabesi Selçuklu Beylikler dönemine ait yapı kitabeleridir.

4. Kabir Taşı Kitabeleri

İkiyüz yıldan fazla bir zaman Selçuklu döneminin yaşandığı Antalya'da, Selçuklulardan kalan binlerce mezar taşının olması normal bir sonuç iken, sadece beş mezar taşının olması anlaşılması zor bir konudur. Çalışmamızda yer alan mezar taşlarından üç tanesi tarafımızdan tespit edilip değerlendirilmiş, diğer mezar taşları üzerindeki edisyon kritik çalışmaları da yapılmıştır.

Çalışmamızda Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi 96 taş kitabeden 79 tanesinin tarafımızdan çekilen fotoğraflarına, birebir yapılan çizimlerine, Latin harfli okunuşlarına ve Türkçe tercümelerine yer verilmiştir. Söz konusu kitabelerden, günümüzde kayıp olup kaynaklarda orijinal Arapça metinleri verilen 12 kitabe ile birlikte 91 kitabe, Erten, Tevhid, Redfort-Leiser, Yılmaz-Tuzcu ve Turfan'ın yaptıkları çalışmalarla karşılaştırılmıştır. Erten ve Tevhid tarafından tespit edilip çalışmalarında “okunamadı” notu ile yer alan 5 kayıp kitabe ise değerlendirme dışı kalmıştır. Kitabeler üzerindeki söz konusu edisyon kritik çalışmalarımız ile, hatalı okuma ve tercümelere işaret edilmiş, okuma ve tercümelerdeki eksik ve fazlalar düzeltilmeye çalışılmış, kitabelerin sıralaması ve konumlandırılması üzerine yapılan değerlendirmeler incelenmiş ve yeni sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmamızda ayrıca, kaynaklarda olduğu halde günümüzde hâlen kayıp olan ve araştırmacılar tarafından keşfedilmeyi bekleyen kayıp kitabelere de dikkat çekilmiştir.

Kaynakça

Ahmed Tevhid, “Antalya Kitabelerine Dâir”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 14. sene, Numara 3 (83), s. 336-339, 1 Kasım 1340

Ahmed Tevhîd, “Antalya Surları Kitabeleri”, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, No. 9 (86), 15. Sene, İstanbul 1 Mayıs 1341 (1925)

Ahmed Refik, Fatih Zamanında Teke İli, *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, No 2 (79), 1340.

Ali Sevim ve Yaşar Yücel, “Hamidoğulları Beyliği”, *Türkiye Tarihi I Fetihten Osmanlılara Kadar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

Alptekin, Coşkun, “Türkiye Selçukluları”, *Dünden Günümüze Büyük İslam Tarihi*, VII, 262.

Antalya Müzesi Taş Eserler Envanter Defteri.

Atik, Necmi, “Antalya İli Anadolu Selçuklu Dönemi Kayıp Taş Kitâbeleri”, *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, Aralık 2018, sayı 10, s. 111-158.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) TD. No:166, s. 588; BOA. MAD, No:617.

Bossch, Clemens Emin, *Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler* (Çev. Sabahat Atlan), Antalya Bölgesinde Araştırmalar No:1, Ankara 1957.

- Darkot, Besim, “Antalya”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, c. I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1978.
- Emecen, Feridun, “Antalya”, *TDİA*, Ankara 2010, c. 3, s. 233.
- Eren, Naci, “Antalya Müzesi’nde Bulunan Eski Türk Mezar Taşları”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: XVII, Ankara 1982, s.115-133
- Erdoğan, Mehmet Akif, “Beyşehir”, *TDVİA*, c. VI, s. 84-85
- Erten, Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1338 (1922)
- Antalya Müzesinin Teşekkül Tarihi, 1/7/1940, Antalya Müzesi Arşivi.
- *Antalya Vilâyeti Tarihi*, Tan Matbaası, İstanbul 1940
- Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, No.452; Pertev Paşa No.462.
- Ferit M. Uğur, M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay İle Kardeşlerinin Hayatı ve Eserleri*, Konya 1940.
- Hacıgökmen, Mehmet Ali, “Türkiye Selçuklu Devlet Adamlarından Eseddin Ayaz”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S: 27, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 2010.
- Haseki, Metin, *Plastik Açısından Türk Mezar Taşları*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Yay. No.61, İstanbul 1984.
- Hüseyin Hilmi, *Sinop Kitabeleri*, Sinop Matbaası, 1339 – 1341 (1923).
- İbni Bibî, el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca’ferî er-Rugadî, *el-Evâmiru’l-Ala’iyye fî’l-Umûri’l-Ala’iyye* (Selçuknâme Çev: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay. 1833, Ankara 1996.
- İbnu’l-Esîr, İzzuddin Ali b. Ebi’l-Kerem, *el-Kâmil fî’t-Târih*, nşr. Tornberg, Bayrut, 1966, IX
- Kafaloğlu, Sait, “Tekeoğulları”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. 40, s. 349.
- Kafesoğlu, İbrahim, “Selçuklular”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. X, s. 368.
- Kesik, Muharrem, “Sadettin Köpek”, *TDVİA*, c. XXXV, s. 392
- Kınal, Füzulan, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara, 1987.
- Lanckoronski, Karl Graf, *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (Çev. Selma Bulgurlu Gün), c.I, s. 30, AKMED 2005
- Leyla Yılmaz-Kemal Tuzcu, *Antalya Türk Dönemi Kitabeleri*, Hollanda 2010.
- Lucas, Paul, “*Voyage Du Sieur Paul Lucas Au Levant*”, Paris 1772.
- Mansel, Arif Müfid, *İlkçağda Antalya Bölgesi*, İÜEF Antalya Bölgesi Arkeoloji Araştırmaları İstasyonu Yayınları No:1, İstanbul, 1956.
- Moğol, Hasan, *XIX. Yüzyılın Başlarında Antalya*, Ankara 1991, s. 17-28.
- Önder, Mehmet, “Konya Mezartaşlarında Şekil ve Süsler”, *Türk Etnoğrafya Dergisi*, Sayı: XII, sy. 7.

- Önge, Yılmaz, “Antalya’daki Selçuklu Çeşmeleri Hakkında Bazı Görüşler”, *Antalya IV. Selçuklu Semineri Bildirileri*, 13-14 Mart, Antalya 1992.
- Riesfstaht, Rudolf M., *Cenubu Garbî Anadolu’da Türk Mimarisi*, Maarif Vekâleti, İstanbul 1941.
- Rott, Hans, *Pisidien, Pamphylien, Kappadokien und Lykien*, Leipzig 1908
- Scott Redford-Gary Leiser, *Taş Yazılan Zafer*, Antalya 2008.
- Sertoğlu Mithat, *Sofyalı Ali Çavuş Kanunnâmesi*, Marmara Üniv. Yay. No:515, İstanbul 1992.
- Sönmez, Zeki, *Anadolu Türk- İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara 1989
- “Kölük b. Abdullah”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. XXVI, s. 248-250
- Sümer, Faruk, “Selçuklular”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. XXXVI, s.380-385.
- Tanrıkorur, Ş. Barihüdâ, “Mevleviyye”, *TDVİA*, Ankara 2010, c. 29, s. 469.
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) KK. Yeni No:567, Eski No:268, vr.3/a
- Tigrel, Gülay, “Alanya Yöresinde Antik Bir Liman”, *Belleten*, XXXIX, no:156, Ankara 1975.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Neşriyat, İstanbul 1971.
- *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK, Ankara 2014.
- “Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyesi”, *Belleten*, XII, Ankara 1948.
- Tuzcu, Kemal, Eski Eser Fişleri, Antalya Müzesi Arşivi.
- Türkiye’de Vakıf ve Eski Eserler*, c. I., V.G.M. Ankara 1972.
- Yazıcıoğlu Ali, *Selçuknâme*, Hızr. Abdullah Bakır, TTK Yay., 2014.
- Yücel, Yaman, “Antalya”, *Yurt Ans.*, İstanbul 1981-1984.

EKLER

EK 1 SAHA ÇALIŞMA FOTOĞRAFLARI

Foto 1 : Bayram eş-Şâmi Burcu Kitabesi’ni okuyabilmek ve fotoğrafını çekebilmek için iki katlı bir evin tavanına çıkışımız.

Foto 2-3-4-5: Fetihnâme Kitabeleri'nin bulunduğu yüksek surlarda fotoğraflama ve okuma çalışmaları.

Foto 6: Üç katlı bir evin balkonundan fotoğrafını çektiğimiz Fetihnâme kitabelerinden imza kitabesinde bulunduğu sekizinci burcun güney tarafı.

Foto 7: Fetihnâme kitabelerinden 2 ve 3. kitabeyi metrûk bir evin bahçesinde bulduğumuz an.

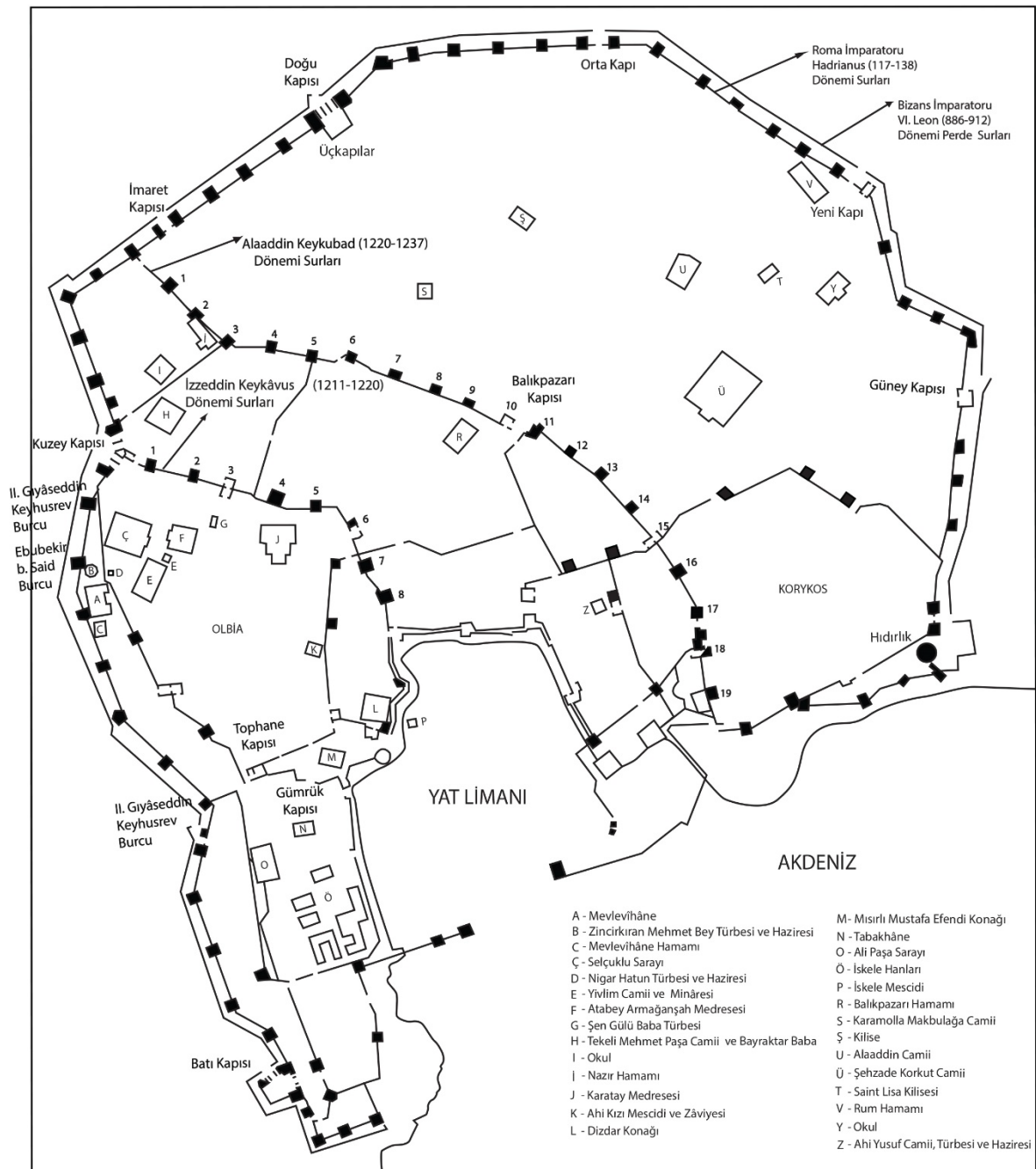
Foto 8-9 : Kitabelerin fotoğraflarını çekebilmek ve okuyabilmek için dallardan ve bitkilerden temizleme işlemleri. (Kara Sungur ve K  l  k b. Emir Y  v   burçları)

Foto 10: Hıdırlık Kulesi üzerinden sur ve burç hattının belirlenmesi ve haritasının çıkarılması   alışmaları.

ANTALYA KALEİÇİ

İzzeddin Keykâvus Dönemi Surları (1211-1220)

- 1- Kayıp Kitâbe
- 2- Emir? Burcu
- 3- Hüsameddin Subaşı Burcu
- 4- Kayıp Kitâbe
- 5- Kayıp Kitâbe
- 6- Fetihnâmeler
- 7- Fetihnâmeler
- 8- Fetihnâmeler

Alaaddin Keykubad Dönemi Surları (1220-1237)

1- Kara Sungur Burcu	11 - Kayıp Kitâbe
2- Kayıp Kitâbe	12 - Kel'ûk b. Emir Yâvî Burcu
3- Tuğrul Burcu	13 - Kayıp Kitâbe
4- Yahya b. Ebî Bekir Burcu	14 - Emir? Burcu
5- Bayram eş-Şâmî Burcu	15 - Alaaddin Keykubad Burcu
6- Kayıp Kitâbe	16 - Alaaddin Keykubad Burcu
7- Tuğrul Burcu Kayıp Kitâbe	17 - Alaaddin Keykubad Burcu
8- Tuğrul Burcu	18 - Alaaddin Keykubad Burcu
9- Kûkî Burcu Kayıp Kitâbe	19 - Alaaddin Keykubad Burcu
10- Kûkî Burcu	

Asarı Atika Müfettişi A.
Aziz (Ogan) in Antalya surları
hakkında 5/6/1930
tarihli raporu

Antalya kasaba surları

Antalya kasaba surları muhtelif devirlerin mahsulü olmak ve hassatan Selçukîlere ait müteaddit kitabeleri havi bulunmak itibariyle çok mühimdir.

Surların bir çok yerlerinin hedmi hakkında uzun zamandır Maarif Eminliği ile Vilâyet ve Belediye arasında birgök muhaberatı tevhit eden ve aynı zamanda hedim ~~he~~ üzerinde tetkikatta bulunmak üzere Muhafazai abidat nizamnamesinin üçüncü maddesine tevfikân teşekkül eden komisiyonca Belediye tarafından hedmi iltimas olunan kaleler hakkında tereddüt ve ihtilâfı mucip olan aksamın selâhiyetle tetkik ve tenviri zımında Antalya Maarif Eminliği tarafından 20/10/1929 tarih ve 2100 nümerolu tahrirat ile Asarıatika Müfettişinin Antalya'ya izamı talep olunuyor.

Bu işe dair olan Eminlik dosyasının tetkikinde surların hedim meselesinin Eminlik ile Belediye arasında uzun münakaşalar cereyan ettiğine ve Eminlik makamının Muhafazai abidat nizamnamesinin ahkâmı mevzuasının bitemameha tatbiki hususunda büyük bir enerji gösterdiğine şahit oldum.

Nizamnamenin beşinci maddesi mücebince kale ve sur divarlarının ve sair emakinin maili inhidambulunmasından dolayı civarındaki emakin bir tehlikei karibeye maruz bulunduğu tahakkuk eylediği ve yine aynı nizamnamenin üçüncü maddesi mücebince teşekkül edecek komisyonun nezareti altında bazı kuyud veşeraita tevfikî hareket idilmek şartıyla surların tehlikeli aksamının refi mahzuruna cevaz verilmektedir.

Eminlik makamının vuku' bulan iltiması üzerine refakatimde Müze müdürü de olduğu halde iç ve dış kaleler tamamen tetkik ve muayene edildi. Bu itibarla maili inhidam olan veya şimdiye kadar Belediyece mütevaliyen yıkılıp ankaş halinde kalmış olan ve bundanböylede buraların tamamen refinde mahzur olmayan

aksam , merbuten mütekaddem harita üzerinde kırmızı renkle ve ayrıca fotoğraflerle tespit olundu.

Belediyenin hedim hususundaki ısrarı gerçi sıhhati umumiye namı altında yapılmakta isede bunun en fazla yıkılacak surların taşlarındain satılması ve açılacak arsaların keza eşya sa furuhtile varidat temini olduğu anlaşılıyor. Sıhhat ve menafii umumiye namına hareket edildiğine göre Belediyenin,yıkılan arsalarda hava nüfuzuna mani olmamak için yeniden evler yapılması lazımgelir. Halbuki Belediyenin iddeasını cerh ve iptal eden hadisat meydandadır. Netekim surların musanna kapılarında dan biri olan Hadriyan kapısının ittisalına Belediye tarafın - dan mahza varidat temini maksadiyle bütün irfan dünyasının takdir ve hayretlerle ^{inmanc} temasa ettiği bu muazzam abidenin fotoğrafı de görüldüğü vecihle bir dükkân yapılmış ve manzarai umumiye ihlâl edilmiştir. Bu cihet Asarıatika nizamnamesinin sekizinci maddesine mügayır olduğundan zaten boş duran dükkânın derakapı yıkılması lazımgelir,kanaatindeyim, ve bu da memleketin ilmi irfanı namına zaruri ve katıdır

Sur dahilinde yekdiglerine muvazi divarlara gelince bunların yıkdırılmasında bir mazur yoktur.

Fotografide görüldüğü vecihle Hadriyan kapısının / maalesef fotograf adesesinden hariç kalan/ musanna antablemanı nın mesnet teşkil eden bir ayagı düşmüştür. Antalya Müzesi bütçesinden azami yüz lira kadar bir masraf ihtiyarıyle fotoğrafı de görüldüğü şekilde bir mesnet inşası hususunun Antalya Maarif Eminliğine tebliği ve mahallî Muhafazai abidat komisyonunca plân ve fotoğraflerde tasrih edilen şekilden dışarı çıkılma maması lazımgeldiğinden bu hususun da Antalya Vilâyeti ile Maarif eminliğine emir ve tebliği maalihtiram arz olunur efendim.

*Vilayese Müfessisin mualaan
dairesinde tabirata yazılacaktır
Mühürler Müdürlüğüne
5-6-930*